

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
VĒSTURES UN FILOZOFIJAS FAKULTĀTE
VĒSTURES UN ARHEOLOĢIJAS NODAĻA

Vēstures maģistra studiju programmas

2.kursa studente

Dita Pole

Stud. Apl. Nr. dp11065

**SABIEDRĪBUATSPOGUĻOJUMS AKMENS LAIKMETA
APBEDĪŠANAS TRADĪCIJĀS LATVIJAS TERITORIJĀ.**

MAĢISTRA DARBS

Darba zinātniskais vadītājs

Dr. habil. Hist., profesors

Andrejs Vasks

RĪGA 2016

ANOTĀCIJA

Apbedījumi un apbedījumu tradīcijas ir nozīmīgs avots seno sabiedrību pētniecībā. Lai gan Latvijas teritorijas akmens laikmeta apbedījumu vietās ir notikusi plaša arheoloģiskā pētniecība, tomēr maz uzmanība ir veltīta pētījumu rezultātu apkopošanai un secinājumu veikšanai. Maģistra darba mērķis ir pēc apbedīšanas tradīcijām analizēt akmens laikmeta sabiedrības Latvijas teritorijā.

Iegūtie rezultāti parāda, ka dažādu sabiedrību starpā vērojamas gan līdzības, gan atšķirības apbedījumu tradīcijās, kas turklāt akmens laikmeta gaitā mainījušās. Tas liecina, ka iespējams pastāvējuši vienoti priekšstati par dzīvi pēc nāves. Tomēr, atsevišķu sabiedrību un kultūru starpā, dažādu ārēju faktoru ietekmē, apbedīšanas tradīcijās vērojamas atšķirības.

Atslēgas vārdi: apbedīšanas tradīcijas, Latvijas teritorija, akmens laikmets, sabiedrības

ANNOTATION

Burials and burial practice are an important source in research of ancient societies. Although Stone age burials in territory of Latvia have been extensive archaeologically investigated, less attention has been devoted to summarize results of the research. Aim of the master`s thesis is to analyze Stone age societies in territory of Latvia using archaeological materials of burial practice.

Research results shows that among different societies there are some similarities and differences in burial practice. Moreover, they changed during Stone Age. It is possible, that in stone age existed unified concepts about life after death. However, in certain societies and cultures, who were influenced by different external factors, burial practice was different.

Keywords: burial practice, territory of Latvian, Stone Age, societies

SATURS

ANOTĀCIJA	2
SATURS	3
IEVADS	4
IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS APSKATS	7
1. AKMENS LAIKMETS ZIEMEĻEIROPĀ	17
2. KAPULAUKU TOPOGRĀFIJA UN KAPU RAKSTUROJUMS	26
2.1. kapulauku topogrāfija.....	26
2.2. kapu iekārtojums	31
3. KAPU INVENTĀRA SOCIĀLĀS IEZĪMES	45
3.1. mākslas priekšmeti	45
3.2. rotaslietas	48
3.3. darbarīki un iedzīves priekšmeti	53
3.4. zvejas un medību rīki	54
SECINĀJUMI.....	57
APZĪMĒJUMU SARAKSTS	61
IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS	62
PIELIKUMS	67
1. Attēli.....	67
2. Tabulas	73

IEVADS

Latvijas teritorijas akmens laikmeta apbedīšanas tradīciju izpētei savu uzmanību līdz šim pievērsuši tikai nedaudzi autori, kas pieejamos materiālus un savus secinājumus publicējuši dažos vispārēja rakstura darbos. Speciāli pētījumi, izņemot atsevišķus rakstus par kādu konkrētu apbedījumu vai kapulauku, nav veikti. Tomēr šis jautājums izraisa zinātnisku interesi, jo uzkrātais materiāls- akmens laikmeta atklātie un pētītie apbedījumi- ir nozīmīgs avots Latvijas teritorijas akmens laikmeta sabiedrības pētniecībā, atklājot arī ar tām saistīto kultūru radniecību vai gluži pretēji atšķirību, citiem vārdiem, to savdabību.

Latvijas teritorijā akmens laikmets (10500-1800.g.pr.Kr.), līdzīgi kā pārējā Eiropā, tiek iedalīts trīs periodos- paleolītā, mezolītā, neolītā. Lielāko daļu paleolīta perioda Ziemeļeiropu, tai skaitā arī Latvijas teritoriju, klāja ledājs. Tikai vēlā paleolīta beigās atkāpjoties ledājam šī teritorija kļuva pieejama cilvēkiem. Līdzīgā klimata un apstākļu dēļ Ziemeļeiropas teritorijā akmens laikmeta gaita norisinājās nedaudz savādāk kā pārējā Eiropā. Tas nozīmē, ka Latvijas teritorijā dzīvojošajām sabiedrībām analogijas, iespējams, meklējamās tieši ar Ziemeļeiropas reģiona sabiedrībām. Ar to saprotot Eiropas ziemeļu daļu, kurā ietilpst mūsdienu Dānija, Norvēģija, Zviedrija, Somija, Igaunija, Latvija, Lietuva, Vācijas ziemeļdaļa, Krievijas ziemeļrietumdaļa. Ziemeļeiropas akmens laikmeta sabiedrību līdzīgos uzskatus apstiprina gan tā laika atklātie mākslas paraugi, gan apbedīšanas tradīcijas, gan apmetnēs iegūtie materiāli par mednieku- zvejnieku saimniecības attīstību.

Apbedīšanas tradīcijas ir informācijas avots, kas ļauj spriest par cilvēku dzīvi, uzskatiem un ticību. Šajā gadījumā svarīgi saprast, ka mirušie neapglabā paši sevi. To dara dzīvi palikušie sabiedrības locekļi.¹ Līdz ar to apglabāšanas veids ļauj spriest gan par reliģiskiem uzskatiem, gan attieksmi pret mirušo, ar to domājot apbedītā sociālo stāvokli vēl dzīvam esot. Tomēr analizējot apbedīšanas tradīcijas jāņem vērā, ka apbedījums visdrīzāk bija nevis mirušā identitātes raksturojums, bet gan apbedītāju un mirušā attiecību rādītājs. Tas nozīmē, ka apbedījums atklāt to, kā mirušo sociāli uztvēra apbedītāji. Līdz ar to no apbedījumiem var iegūt informāciju par sociālo kontekstu, mirušā reālo dzīvi, kā arī mirušā un dzīvo sabiedrības locekļu ideoloģiskās attiecības.²

Apbedīšanas tradīcijas ietver dažādus rituālus, no kuriem tikai neliela daļa ir saglabājusies līdz mūsdienām. Daudzi jautājumi, kā piemēram, vārdi, kas tika teikti veicot apbedījumi, rituāli, kas tika veikti pēc nāves, bet vēl pirms apbedīšanas, dzīvo tuvinieku

¹ Pearson P. M. *The archeology of Death and burial*. Texas A&M University press, 1999. P.3.

² Šnē A. *Sabiedrība un vara: sociālas attiecības Austrumlatvijā aizvēstures beigās*. Rīga, 2002. 222.lpp.

reakcija, t.i. vai apbedīšana bija priecīgs vai bēdīgs notikums, tā pat arī jautājums pēc cik ilga laika mirušais tika guldīts zemes klēpī tā arī var nekad netikt atklāts. Tomēr līdz mūsdienām saglabājas tādi apbedīšanas tradīciju aspekti kā kapa izvēles vieta, apbedījuma raksturs, apbedītā novietojums, līdzīgi dotie priekšmeti utt. Līdz ar to arheologa uzdevums ir ne tikai noskaidrot kādi bija šie bērnu rituāli, bet arī saprast to nozīmi- kādēļ tie bija tādi un ne savādāki.

Viennozīmīgi var teikt, ka apbedījumi ir avots, kas liecina par sabiedrības uzskatiem un attieksmi pret fizisko un pārdabisko pasauli. Lai gan iepriekš minēts, ka saskatāmas dažādas līdzības Ziemeļeiropas teritorijā, tomēr jāuzsver, ka tā nebūt nebija vienota sabiedrība šīs teritorijas ietvaros. Ar sabiedrībām šajā gadījumā jāsaprot atsevišķas kopienas. Piemēram, kādas vienas apmetnes teritorijā dzīvojošie veidoja vienu kopienu jeb sabiedrību.

Maģistra darba **mērķis**- pēc apbedīšanas tradīcijām analizēt akmens laikmeta sabiedrības Latvijas teritorijā.

Lai sasniegtu izvirzīto mērķi, izvirzīti šādi **uzdevumi**:

1. Raksturot akmens laikmetu Ziemeļeiropā.
2. Analizēt kapulauku topogrāfiju un kapu uzbūvi Latvijas teritorijā
3. Analizēt kapu inventāru

Maģistra darbs sastāv no 3 nodaļām, kas attiecīgi sadalītas apakšnodaļās. Darbā izmantota aprakstošā metode, kas, pamatojoties uz pieejamo avotu bāzes, nepieciešama secīgam tēmas izklāstam. Tā pat darbā izmantota arī salīdzinošā metode. Tā izmantota savstarpēji salīdzinot Latvijas teritorijas akmens laikmeta apbedīšanas tradīcijas, sabiedrības uzbūvi, iespējamus reliģiskos uzskatus un citus tā laika sabiedrības uzskatus par dzīvi šai saulē un pēc nāves, ar Ziemeļeiropas tā laika sabiedrībām vai etnoloģiskām analogijām no ziemeļu mednieku tautām, kuru uzskati un paražas saglabājušās līdz mūsdienām.

Pirmajā nodaļā raksturots akmens laikmets Ziemeļeiropā. Tas nepieciešams, lai saprastu apkārtējo vidi un apstākļus, kas varēja ietekmēt cilvēku uzskatus par dažādām lietām, tai skaitā arī pēcnāves dzīvi.

Otrajā nodaļā raksturoti plašāk pētītākie un nozīmīgākie Latvijas teritorijā atklātie akmens laikmeta kapulauki un apbedījumi (apmetnes teritorijā un savrupkapi). Hronoloģiskā secībā 1.apakšnodaļā apskatīts un mēģināts skaidrot apbedījumu un kapulauka topogrāfiju. Savukārt 2.apakšnodaļā aplūkotas dažādās apbedīšanas tradīcijas. Apakšnodaļa veidota hronoloģiskā secībā, lai saprastu kādas apbedīšanas tradīcijas saglabājušās, un kādas laika gaitā mainījušās, un kā tas saistīts ar sabiedrību uzskatiem.

Trešajā nodaļā klasificētas un raksturotas akmens laikmeta apbedījumos atklātās kapa piedevas. Tas nepieciešams, lai mēģinātu noskaidrot iespējamās sabiedrību sociālās attiecības un to izmaiņas laika gaitā.

Darba nobeigumā, respektīvi, pielikumā pievienots vizuālais materiāls- attēli, plāni, kā arī senlietu tabulas un apkopjošas tabulas ar kapu uzbūvi un apbedītā novietojumu kapā.

AVOTU UN LITERATŪRAS APSKATS

Darba izstrādes gaitā, lai sasniegtu izvirzīto pētījuma mērķi, uzmanība veltīta avotu izpētei un apstrādei, balstoties uz arheoloģiskajiem materiāliem, kas būtībā ir galvenais avots Latvijas teritorijas aizvēstures, īpaši akmens laikmeta pētniecībā. Šai saistībā viena no nozīmīgākajām avotu grupām ir arheoloģisko izrakumu pārskati, kuros iegūstama detalizēta informācija par pētniecības gaitu, apbedījumu struktūru, izmantotajām pētniecības metodēm, kā arī vairumā gadījumu atrodami senlietu saraksti.

Literatūra maģistra darbā izmantota teorētisko un vispārīgo jautājumu aplūkošanai. Tā izmantota ieskatam nepieciešamo kapulauku pētīšanas vēsturē gan Latvijas teritorijā, gan kaimiņzemēs. Tāpat literatūrā atrodamas ziņas, kas sniedz priekšstatu par aplūkojamo laika posmu un teritoriju. Literatūra sniedz arī nepieciešamo informāciju par dažādu pētnieku viedokļiem saistībā ar apbedīšanas tradīcijām. Literatūra nepieciešama arī aplūkojot un raksturojot atsevišķas senlietas un to grupas. Respektīvi tā sniedzot nepieciešamās ziņas par senlietu izplatības areāliem, hronoloģiskajiem ietvariem, attīstības formām, tipiem utt.

Avoti

Darbā izmantoti arheoloģiskie avoti par Zvejnieku kapulauku, Aboras I, Kvapānu II, Sarkaņu, Selgas, Vendzavas, Jurkovas apbedījumiem. Tie iedalāmi vairākās grupās. Pirmkārt, publicētajos un nepublicētajos avotos. Šīs divas avotu grupas tālāk var iedalīt lietiskajos un rakstiskajos arheoloģiskajos avotos. Lietiskie avoti šai darbā saprotami kā senlietas, kas atrastas apbedījumos pētāmajā periodā un teritorijā. Savukārt pie rakstiskajiem avotiem pieskaitāmi izrakumu pārskati, ziņojumi, senlietu apraksti u.c.

Nepublicētie avoti

Pie nepublicētajiem avotiem pieskaitāmas senlietas, to saraksti, kā arī ziņojumi par tiem, arheoloģisko apzināšanas darbu un arheoloģisko izrakumu pārskati. Tāpat pie nepublicētajiem avotiem būtu jāmin arī fotoattēli, zīmējumi un plāni, kas vairumā gadījumu pievienoti pārskatiem, lai uzskatāmi attēlotu izrakumu gaitu un atradumus.

Kā jau iepriekš minēts, liela nozīme pētījumam ir lietiskajiem avotiem, ko veido senlietas, kas iegūtas arheoloģisko izrakumu gaitā pētāmajos objektos laika posmā no 20.gs. līdz mūsdienām. Šīs senlietas jeb kapu inventāru var iedalīt vairākās grupās- rotas, mākslas un kulta priekšmeti, ieroči, darba rīki un iedzīves priekšmeti, zvejas un medību rīki. Kapu inventārs, kas iegūts arheoloģiskajos izrakumos ir vērtīgs informācijas avots pētniecībā, jo sniedz ieskatu par apbedīšanas tradīcijām, kas ataino tā laika kultūru, reliģiskos uzskatus, kā arī uzskatus par dzīvi

un nāvi. Tāpat senlietas var palīdzēt noteikt arī kapulauka hronoloģiskās un etniskās robežas. Līdz ar to, lai iegūtu pēc iespējas pilnīgāku avotu bāzi uz kuras veikt tālākus secinājumus, nepieciešams apkopot pēc iespējas lielāku priekšmetu skaitu. Senlietu apkopošana un sistematizēšana ļauj precīzāk izsekot to attīstības niansēm, tātad, iespējams, arī attīstībai un izmaiņām akmens laikmeta iedzīvotāju uzskatos, kas varētu izpausties apbedīšanas tradīciju maiņā. Senlietas, apkopojot gan avotos, gan literatūrā sniegto materiālu, autore klasificējusi un ievietoījusi tabulās (skat. 1-8.tab.)

Otra npublicēto avotu grupa ir rakstiskie arheoloģiskie avoti. Šie avoti sniedz pētniecībai nepieciešamo informāciju par apbedījumiem un arheoloģiskā materiāla atrašanas apstākļiem, citiem vārdiem, kontekstu. Šos izrakumu pētījumus parasti sastāda arheoloģisko darbu vadītājs, sniedzot visas nepieciešamās ziņas par pētniecības gaitu un iegūtajiem rezultātiem. Tātad tajos aprakstīta gan kapulauku vēsture, izrakumu gaita, sniegts vispārējs raksturojums. Tāpat pētniecībai nozīmīgi ir pievienotie ilustratīvie materiāli- senlietu saraksti un to apraksti, kā arī pētnieku veiktās foto fiksācijas, zīmētie plāni, kas ataino izrakuma gaitu un atrastās senlietas. Balstoties uz šo informāciju ir iespējams rekonstruēt piekoptās apbedīšanas tradīcijas, izsekot kapu formām, izmēriem un to veidiem, kādi piekopti senatnē. Nozīmīgs ir kapulauka un tajos atrodamo apbedījumu atsevišķs raksturojums. Tomēr jāņem vērā, ka minētie npublicētie avoti sastādīti dažādos laika posmos. Lielākā daļa no tiem tapuši padomju Latvijas laikā. Šiem pārskatiem ir gan pozitīvi, gan negatīvi aspekti. Pozitīvi vērtējams pārskatos iekļautais ilustratīvais materiāls, kas papildina tekstuālo daļu. Tomēr daļa materiāla, īpaši ilustratīvais materiāls, nav iesieta. Tas veicina materiālu pazušanu vai iejukšanu citā materiālā, līdz ar to apgrūtinot darbu ar npublicētajiem avotiem. Savukārt materiāli, kas sastādīti pēc 1990.gada jau ir pakļauti VKPAI dotajiem norādījumiem, kam raksturīga vienota sistēma un normas pārskata sastādīšanā. Tāpat jāņem vērā, ka katrā posmā izrakumu metodes bijušas atšķirīgas, kā arī pētnieku viedokļi dažādos jautājumos var atšķirties, tādēļ pētījumu rezultāti var būt dažādi.

Latvijas Nacionālā Vēstures muzeja Arheoloģijas departamenta krājumā glabājas rakstiskie arheoloģiskie avoti, t.i. arheoloģisko apzināšanas darbu un arheoloģisko izrakumu pārskati. LNVM krājums ir nozīmīgs, jo tajā ir līdz 1940. gadam veikto arheoloģisko izrakumu pārskati u.c. materiāli.³ Maģistra darba izstrādei šajā krājumā noderīgi bija pārskati par

³ Arheoloģija. Pieejams: http://Invm.lv/?page_id=176 [aplūkots 22.12.2015]

Vendzavu⁴, Jurkovas⁵ un Selgās⁶ atklātajiem apbedījumiem. Atšķirībā no abiem pārējiem pārskatiem, kuros detalizēti aprakstīts apbedījums- mirušā novietojums, kapa dziļums, kapa inventārs u.tml., Selgas apbedījuma arheoloģisko izrakumu pārskats atšķirās. Tajā pētnieki meklēja liecības par kapa konstrukcijas un uzkalniņa pastāvēšanu. Tomēr iegūtie rezultāti neļāva viennozīmīgi apgalvot vai noliegt šādu konstrukciju pastāvēšanu. Tāpat šajā pārskatā pozitīvi vērtējamās autoru dotās atsauces uz publicētiem darbiem, kur tuvāk var lasīt par apbedījuma hronoloģiju un akmens laikmeta cilvēku uzturu.

Liela daļa arheoloģisko izrakumu pārskatu glabājas arī Latvijas Vēstures institūta (turpmāk LVI) arheoloģisko materiālu krātuvē no kuras maģistra darbam izmantoti pārskati par Zvejnieku⁷, Kreiču kapulauku, Aboras I⁸ un Kvapānu II⁹ apbedījumiem. Lai gan par šiem apbedījumiem pētījumus publicējuši vairāki arheologi, tomēr vērts apskatīt šos npublicētos avotus, kuros bieži var atrast publikācijās neminētas lietas, t.i. atsevišķas detaļas par mirušā novietojumu kapā vai kapa piedevu konkrētu atrašanās vietu. Tāpat pozitīvi vērtējams vizuālais pielikums- fotoattēli, zīmējumi un kartes. Katram pārskatam gan tie vērtējami atšķirīgi. Piemēram, arheoloģiskajam pārskatam par izrakumiem Kreiču kapulaukā zem katras pielikumā pievienotās bildes detalizēti aprakstīts kurš kaps attēlā redzams, no kuras puses tas ir bildēts¹⁰. Līdz ar to šādi attēli ar detalizētu aprakstu papildina rakstīto tekstu un atvieglo pētnieka darbu. Savukārt, piemēram Aboras I arheoloģisko izrakumu pārskata pielikumā pievienotajām bildēm šādi apraksti nav pievienoti. Attēli tikai numurēti pēc kārtas pat nenorādot, kurš kaps attēlā redzams.¹¹

Svarīgi minēt arī VKPAI dokumentācijas centru, kura glabājas materiāli par šādiem maģistra darbā aplūkotajiem senkapiem- Kreiču, Kvapānu I un II, Zvejnieku senkapiem. Jāatzīst, ka šie materiāli, atšķirībā no LNVM Arheoloģijas departamentā uzglabātajiem

⁴ Bērziņš, V. *Pārskats par arheoloģiskiem izrakumiem Vendzavu mezolīta apmetnē 1998.gadā*. LNVM Inv.nr. AA 819

⁵ Cimermane I. *Pārskats par izrakumiem Krāslavas raj. Ezernieku c.p. Jurkovas s. Svētvietā 1967.g.* LNVM Inv.nr. AA 659

Vankina I. *Pārskats par 1968.g. izrakumiem neolīta kapulaukā un apmetnē*. LNVM Inv.nr. AA 361

⁶ Grasis N., Buža Z. *Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem auklas keramikas kultūras apbedījuma atraduma vietā Skaistkalnes pagasta „Selgās” 2004.g.* LNVM Inv.nr. AA 881

⁷ Zagorskis F. *Pārskats par 1971. gada arheoloģiskajiem izrakumiem Zvejnieku kapulaukā.. I daļa*. Inv. Nr. VIAA 244. (LU Latvijas Vēstures institūts, Arheoloģisko materiālu krātuve)

⁸ Loze I. *Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Aboras I vēljā neolīta apmetnē 1970.gadā. 1.daļa*. Inv. Nr. VIAA 779 (LU Latvijas Vēstures institūts, Arheoloģisko materiālu krātuve)

⁹ Loze I. *Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Kvapānu II apmetnē 1978.gadā*. Inv. Nr. VIAA 385 (Glabājas Latvijas Vēstures institūta arheoloģisko materiālu krātuvē)

¹⁰ Vankina L. *Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem neolīta kapulaukā un apmetnē Kreičos pie Ludzas 1956.gadā*. Inv. Nr. VIAA 147 (Glabājas LU Latvijas Vēstures institūts, Arheoloģisko materiālu krātuve)

¹¹ Loze I. *Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Aboras I vēljā neolīta apmetnē 1970.gadā. 2.daļa*. Inv. Nr. VIAA 779 (Glabājas LU Latvijas Vēstures institūts, Arheoloģisko materiālu krātuve)

arheoloģisko izrakumu pārskatiem, ir drīzāk dažādu izgriezumu un kseroskopiju apkopojums. Protams, šāds materiālu apkopojums par konkrētu arheoloģisko pieminekli būtiski atvieglo pētnieka darbu. Tomēr šajos VKPAI materiālos ir vērojamas nepilnības. Pirmkārt, materiāli par konkrētu senkapu glabājas atsevišķās mapēs, tomēr nav iesieti. Tas veicina to sajaukšanos vai pat pazušānu. Lai gan lielākajai daļai materiālu ir satura rādītājs, kurā norādīts inventāra numurs un konkrētais materiāls (sarakste, kseroskopija, attēls, plāns u.tml.), tomēr atsevišķos gadījumos, piemēram, mapē, kurā glabājas materiāli par Kreiču apmetni un senkapiem, šāda satura rādītāja nebija. Tāpat negatīvi vērtējams šo izgriezumu uzglabāšanas veids. Respektīvi, izgriezumi no dažādiem bukletiem, žurnāliem, vai avīzēm un līmēti uz A4 formāta lapām. Rezultātā dažas no šīm lapiņām ir atlīmējušās, kas atkal veicina materiāla pazušānu. Tā pat dažos gadījumos šī darba veicējs acīmredzot aizmirsis pievienot aprakstu par izgrieztā materiāla atrašanās vietu. Piemēram, izgriezumam par Zvejnieku akmens laikmeta apbedījumu norādīts tikai, ka materiāls ņemts no periodikas Zinātne un tehnika, taču nav norādīts tā numurs vai pat gads.¹² Tā pat negatīvi vērtējami arī atsevišķas fotogrāfijas, kurām nav pievienoti vajadzīgie paskaidrojumi, kas nepieciešami, lai attēlu varētu izmantot kā apraksta vizuālo materiālu. Piemēram, apbedījuma foto¹³ - 45.kaps sagatavots ieģipsēšanai. Kā redzams norādīts tikai kapa numurs, bet nav minēts datums, kad foto uzņemts vai autors, kas foto uzņēmis. Tā pat nav minētas nekādas koordinātas, izrakumu kārta, dziļums vai fotografēšanas virziens.

Publicētie avoti

Pie publicētajiem arheoloģiskajiem avotiem pieskaitāmi īsi ziņojumi par izrakumu rezultātiem, kas publicēti tādos izdevumos kā *Zinātniskās atskaites sesijas referātu tēzes par arheologu pētījumu rezultātiem*¹⁴ (turpmāk RT), kas tika publicēti no 1959.g. līdz 1971.gadam, kad šis izdevums iegūst nosaukumu *Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu pētījumu rezultātiem*¹⁵ (turpmāk ZASM) izdoti līdz 1998.g. Tāpat šai avotu grupai pieskaitāmi arī kopš 2000.g. izdotie ziņojumu apkopojumi *Arheologu pētījumi Latvijā*¹⁶ (turpmāk APL). Šajos arheoloģisko izrakumu apskatos sniegtas īsas, kodolīgas ziņas par 20.gs otrajā pusē, bet APL gadījumā 21.gs. sākumā veiktajiem arheoloģiskajiem izrakumiem un arheoloģiskās apsekošanas darbiem, to gaitu un rezultātiem. Ja darbi konkrētā objektā risinās jau ilgāku laiku, tad lasītājs tiek iepazīstināts ar īsu pēdējos gados paveikto apkopojumu. Šajos materiālos

¹² Izgriezums no periodikas Zinātne un tehnika. VKPAI DC Inv. Nr. p 7045 l.

¹³ Apbedījuma foto. VKPAI DC Inv. Nr. 39797 l.

¹⁴ Vankina L. Cimermane I. Izrakumi Jurkovas senvietā 1968.g. RT. Rīga, 1969. 57-59.lpp.

Cimermane I. Aizsardzības izrakumi Ezernieku Jurkovas senvietā. RT. Rīga, 1968. 55-57.lpp.

¹⁵ Grasis, N. Auklas keramikas kultūras apbedījumi Sarkanos un Selgās. ZASM. Rīga, 1996. 60-65.lpp.

¹⁶ Bērziņš, V. Izrakumi Vendzavu mezolīta apmetne un tas teritorijā atrastais kaps. APL 1998 un 1999.g., Rīga, 2000. 13-21.lpp

pētnieki min arī nozīmīgākās atrastās senlietas. Tā pat nepieciešamības gadījumā autors var minēt arī citus pētniekus, kas nodarbojas ar līdzīgas vai tādas pašas tematikas pētījumiem. Būtībā šajos publicētajos avotos pētnieki iepazīstina ar konkrētajā vietā veikto arheoloģisko izrakumu svarīgākajiem atklājumiem.

Lai gan šie publicētie pētījumi ir vērtīgs avots, tie satur dažas nepilnības. Lielākā daļa šo pētījumu veikti 20.gs. otrajā pusē, kas nozīmē, ka analizējot tā laika perioda darbus, mūsdienai pētniekiem jāņem vērā, ka tolaik nebija zināma kalibrētā C-14 metode. 20.gs. otrajā pusē sastādītajos pārskatos pārsvarā hronoloģisko robežu noteikšanai izmantoja nekalibrēto C-14 datējumu. Respektīvi, aktualizējoties jautājumam par radioaktīvā oglekļa gadu un kalendāro gadu atbilstību, pētnieki nonāca pie secinājuma, ka ar C-14 datēšanas metodi iegūtais parauga vecums nav tā kalendārais vecums.¹⁷ Līdz ar to šobrīd arheologi izmanto kalibrēto C-14 datējumu, kas ir precīzāks. Šāda problēma vērojama arī daļā izmantotās literatūras. Protams, nesēn veiktajos pētījumos, kā, piemēram, *Arheologu pētījumi Latvijā* aptuveni pēdējo desmit gadu publikācijās, šis trūkums nav vērojams.

Jaunākie pētījumi sniedz labojumus ne tikai kapulauka hronoloģiskajās robežās, bet arī kapulauku jaunu apbedījumu atklāšanā. Tā piemēram, I. Zagorskas 2009.gadā veiktie arheoloģiskie izrakumi papildina 308 F. Zagorska atklātos Zvejnieku kapulauka apbedījumus ar vēl 21 apbedījumu¹⁸.

Tā pat maģistra darba izstrādi ietekmē pētāmā perioda kapulauku izpētes līmenis, kas savstarpēji būtiski atšķiras. Tā kā vieni apbedījumi ir labāk saglabājušies kā citi, tas apgrūtina salīdzinājumu, kā arī secinājumu veikšanu.

Literatūra

Literatūra izmantota teorētisko un vispārējo jautājumu apskatīšanai. Tā izmantota ieskatam maģistra darbā izmantoto kapulauku pētīšanas vēsturē. Turklāt kapulaukiem, par kuriem pētījumi veikti dažādos laika posmos, iespējams vērot arī dažādu pētnieku viedokļu maiņu un dažādas interpretācijas par kādu konkrētu aspektu.

Kā viens no svarīgākajiem darbiem jāmin 1987. gadā iznākusī Franča Zagorska monogrāfija *Zvejnieku akmens laikmeta kapulauks*¹⁹. Jāatzīmē gan, ka monogrāfijai piemīt arī avota pazīmes. Tas skaidrojams ar to, ka šajā darbā plaši izmantoti kapu apraksti un plāni, kas būtu jāuzskata par publicētiem avotiem. Savukārt, autora secinājumi drīzāk šo darbu ierindo

¹⁷ Priekšvārds. *AE* 21.laid. Rīga, 2003. 7.lpp.

¹⁸ Zagorska, I. Arheoloģiskie izrakumi Zvejnieku kapulaukā 2009. gada augustā. *APL 2008. un 2009. gadā*. Rīga: Nordik, 2010. 27-31. lpp.

¹⁹ Zagorskis, F. *Zvejnieku akmens laikmeta kapulauks*. Rīga, Zinātne, 1987. 130 lpp.

starp literatūras vienībām. Zvejnieku kapulauks joprojām ir viens no bagātākajiem kapulaukiem gan apbedījumu skaita, gan izmantošanas ilguma ziņā, līdz ar to tas ir unikāls arheoloģiskais piemineklis ne tikai Austrumbaltijā, bet visā Ziemeļeiropā. Šajā monogrāfijā tiek veikta akmens laikmeta Zvejnieku kapulauka materiālu analīze. Tā kā Zvejnieku kapulauks izmantots ievērojami ilgu periodu, tas ļauj izsekot apbedīšanas paražu un ticējumu izmaiņām trīs gadu tūkstošu gaitā, parādot Zvejnieku kapulauka vietu un lomu līdzīgu arheoloģisko pieminekļu starpā. Tāpat, pamatojoties uz kapulaukā iegūto arheoloģisko materiālu, mēģināts noteikt Austrumbaltijas iedzīvotāju kultūras piederību. Tāpat arī autora noteiktās hronoloģiskās robežas jāpārbauda ar vēlāka laika pētījumiem, kuros izmantots kalibrētais C-14 datējums. Šobrīd uz akmens laikmetu attiecināmie apbedījumi Zvejnieku kapu laukā sasniedz 329 vienības. Taču šajā Zagorska monogrāfijā analizēti tikai līdz tam laikam (1987.gadam) atklātie 308 apbedījumi. Tomēr neskatoties uz to, Zagorska plašais skatījums bijis pilnīgs pie tā laika avotu bāzes.

2006. gadā izdots Zvejnieku kapulauka pētījumiem veltīts rakstu krājums *Back to the Origin* Larša Larsona un Ilgas Zagorskas redakcijā.²⁰ Rakstu krājumā iekļauti 17 dažādu speciālistu raksti, kas ilustrē Zvejnieku kapulauka nozīmību un potenciālu arheoloģijā un senās vides pētniecībā. Kapulauks izmantots vairākus tūkstošus gadus, konkrēti no 7500-2600.g.pr.Kr. Līdz ar to saglabājies lielisks materiāls, lai analizētu vidi un izmaiņas, kas laika gaitā ietekmējušas floras un faunas attīstību. Ievērojamais atklāto apbedīto skaits ļauj raksturot tā laika cilvēka fizisko attīstību, veselības līmeņa izmaiņas, paleodemogrāfisko statistiku. Plašais kapulauks ļauj gūt informāciju par apbedīšanas paražām saistībā ar apbedītā novietojumu kapulaukā un līdzdi dotu priekšmetu dažādību. Pozitīvi vērtējams, ka atsevišķos rakstos apskatītas arī analogijas ar citās Baltijas valstīs iegūto materiālu. Piemēram, rakstā par antropomorfajām un zoomorfajām figūrām²¹ iegūtie materiāli tiek salīdzināti ar Baltijas reģiona iegūtajiem materiāliem. Tā pat arī rakstā²², kurā aplūkoti Somijā atklātie ķemmes keramikas apbedījumi, tiek vilktas paralēles ar līdzīgām apbedīšanas tradīcijām Baltijas reģionā, tai skaitā arī Zvejnieku kapulaukā. Tā pat pozitīvi vērtējams rakstos pievienotais vizuālais materiāls, kartes, attēli, zīmējumi, kā arī dažādas tabulas ar statistikas materiāliem vai putekšņu analīzes

²⁰ Lars Larsson and Ilga Zagorska (red.) *Back to the origin :new research in the Mesolithic-Neolithic Zvejnieki cemetery and environment, northern Latvia*. Stockholm : Almqvist & Wiksell International, 2006. 336 lpp.

²¹ Irsenas, M. Anthropomorphic and zoomorphic figurines from the Zvejnieki burial ground in the context of the Baltic area. Statistical regularities or exceptional cases? In: Larsson, L., Zagorska, I. (red.) *Back to the origin :new research in the Mesolithic-Neolithic Zvejnieki cemetery and environment, northern Latvia*. Stockholm : Almqvist & Wiksell International, 2006. P. 301-309.

²² Edgren, T. Kolmhaara reconsidered. Some new observations concerning the Neolithic burial practice in Finland. In: Larsson, L., Zagorska, I. (red.) *Back to the origin :new research in the Mesolithic-Neolithic Zvejnieki cemetery and environment, northern Latvia*. Stockholm : Almqvist & Wiksell International, 2006. P.327-336

diagrammas. Tā kā rakstu krājums izdots salīdzinoši nesn, datēšanas metode, kas pētījumos izmantota ir salīdzinoši precīza. Rakstu krājuma sākumā pat pievienota tabula, kurā uzskatāmi parādīta vecās un jaunās, t.i. nekalibrētās un kalibrētās C-14 datēšanas gada skaitļi.

Par citiem Latvijas teritorijas akmens laikmeta apbedījumiem nav izdotas monogrāfijas vai rakstu krājumi. Tas, protams, saistīts ar to, ka Latvijas teritorijā otra tik nozīmīga kapulauka, kā Zvejnieku kapulauks, nav. Tomēr zināms Latvijas teritorijas akmens laikmeta pētīto apbedījumu aprakstu apkopojums atrodams literatūras vienībās, kas vispārīgi aplūko Latvijas senāko vēsturi, t.i. no akmens laikmeta līdz dzelzs laikmetam ieskaitot. Viens no šādiem darbiem ir *Latvijas PSR Arheoloģija*²³. Tajā apkopots Latvijas arheoloģiskais materiāls, kas arheoloģisko izrakumu rezultātā iegūts līdz 1972. gadam. Maģistra darba izstrādē noderīga ir Latvijas PSR Arheoloģija iekļautā informācija par senlietu tipiem, respektīvi senlietu klasifikācija un tipoloģija. Balstoties uz to ir iespējams modelēt arī akmens laikmeta apbedījumu senlietu grupas. Šo darbu sarakstījuši - J. Apals, M. Atgāzis, R. Deņisova, J. Graudonis, u.c. Konkrēti par akmens laikmeta rakstījuši I. Loze un F. Zagorskis. Tāpat speciālisti, kuri paši piedalījušies arheoloģiskajos izrakumos lielākajā daļā no pētījumā aprakstītajiem arheoloģiskajiem objektiem. Jāņem vērā, ka darbs rakstīts 1974.g. līdz ar to izmantotā datējuma metodes būt novecojušas.

Līdzīga veida darbs ir 2001.gadā izdotā *Latvijas senākā vēsture*²⁴. Darbu sastāda nodaļas par atsevišķiem periodiem. Maģistra darbā izmantotas I. Zagorskas sastādītās nodaļas par vēlā paleolīta beigām un mezolīta, I. Lozes- par neolītu. Šīs nodaļas attiecīgi sadalītas apakšnodaļās. Līdz ar to maģistra darbā noderīgas bija attiecīgās apakšnodaļas par apbedīšanas tradīcijām. Maģistra darba izstrādē noderīgi bija arī minētie piemēri ar līdzīgām apbedīšanas tradīcijām citviet Eiropā. Tomēr šis akmens laikmeta apbedījumu tradīciju apskats ir virspusējs, galvenokārt balstoties uz Zvejnieku kapulaukā iegūtajiem piemēriem. Tāpat, šķiet, autore uzmanība veltīta vairāk apbedīšanas tradīciju skaidrošanai ar sociālo organizāciju. Līdz ar to bieži vien atsevišķu apbedīšanas tradīciju vai to nomaļu autore izvēlējusies neskaidrot sīkāk. Kā piemēru varētu minēt saliektos apbedījumus, kas Latvijas teritorijā parādās galvenokārt vēlajā neolītā. Attiecīgajā nodaļā tiem minēts fakts, ka šādi saliektie apbedījumi ir konstatēti, taču nekas sīkāk par tiem netiek skaidrots. Kopumā šo darbu var vērtēt kā labu ieskatu tēmā par akmens laikmeta apbedīšanas tradīcijām.

²³ Apals, J. u.c. *Latvijas PSR arheoloģija*. Rīga: Zinātne, 1974. 373.lpp

²⁴ Apals, J. u.c. *Latvijas senākā vēsture: 9.g.t.pr.Kr.-1200.g.* Rīga, Latvijas vēstures institūta apgāds, 2001. 461 lpp.

Šādi jaunākie dati par akmens laikmetu apkopoti A. Vaska grāmatā *No medniekiem un zvejniekiem līdz lopkopjiem un zemkopjiem*²⁵. Šajā grāmatā atsevišķās nodaļās aplūkotas mednieku-zvejnieku un lopkopju un zemkopju sabiedrības. Konkrēti maģistra darbam izmantota nodaļa par cilvēku ienākšanu Latvijas teritorijā- paleolītu, un mednieku-zvejnieku sabiedrībām- mezolītu un neolītu. Grāmatā apkopoti jaunākie dati un atziņas par apskatāmo laika posmu. Tai skaitā autors izmantojis arī C-14 kalibrēto datēšanu. Pozitīvi vērtējami arī grāmatā pievienotais vizuālais materiāls- fotoattēli un plāni.

Lai gūtu pilnīgāku vērtējumu par darbā apskatāmo tēmu, nepieciešams iepazīties ar publikācijām par atsevišķiem Latvijas teritorijas akmens laikmeta apbedījumiem. Nozīmīga autore šajā gadījumā ir I. Loze, kura 1979.gadā savus pētījumus publicējusi grāmatā *Поздний неолит и ранняя бронза Лубанской равнины*²⁶. Līdztekus pētījumiem par Lubānas zemienes apmetnēm, šajā darbā aplūkoti arī Aboras I un Kvāpānu II apbedījumi, kas detalizēti aprakstīti minot arī līdzīgi dotās kapa piedevas. Šajā publikācijā ir arī zīmējumi, kuros attēloti aprakstītie apbedījumi. Tā pat nozīmīgas maģistra darba izstrādē ir I. Lozes izveidotās tabulas. Tajās atrodama informācija par senlietām un apbedījuma novietojumu.

Maģistra darbā izmantoti raksti no krājumiem *Arheoloģija un etnogrāfija*²⁷, *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*²⁸. Šajos izdevumos publicēti raksti, kuros precizēta pētāmo objektu hronoloģija, pētnieku interpretācija par atrastajām senlietām, to izcelsmi, izplatību, izgatavošanas tehnikām u.c. Šāda informācija palīdz izprast pētāmā laika posma iedzīvotāju iespējas (piemēram, maiņas sakari un kontakti ar citām tautām), uzskatus u.tml. Šajās publikācijās pievienots arī vizuālais materiāls, t.i., zīmējumi, kuros redzams skeletu novietojums un kapa inventārs.

Pētniecībā nozīmīgi ir arī tādu autoru kā M. Zvelebila, S.O. Ošibkinas, A. A. Fahlandera, L. N. Štucē raksti, kuros atrodama noderīga informācija par pētāmo tēmu Ziemeļeiropas teritorijā. Šādi raksti ir ļoti noderīgi, lai varētu salīdzināt dažādās apbedīšanas tradīcijas plašā teritorijā. Tā kā avoti pētāmajai tēmai pieejami tikai par kapulaukiem Latvijas teritorijā, tad šādi salīdzināšanas metodei nepieciešams izmantot pieejamo literatūru. Tā piemēram, Štucē rakstā *The way we bury our dead* autore salīdzina Skandināvijas dienvidu teritorijā konstatētās

²⁵ Vasks, A. *No medniekiem un zvejniekiem līdz lopkopjiem un zemkopjiem*. Rīga, Zinātne, 2015. 182 lpp.

²⁶ Лозе, И. *Поздний неолит и ранняя бронза Лубанской равнины*. Рига : Зинатне, 1979. Ст.203

²⁷ Zagorskijs F. Kreiču neolīta kapulauks *AE*, 3.laid., Rīga, 1961. 3.-18.lpp.

Zagorska I. Par kādu retu akmens laikmeta apbedīšanas tradīciju. *AE*, 19.laid. Rīga, 1997. 42.-50.lpp.

Gerhards, G. Saliektie apbedījumi Latvijā no antropoloģiskā viedokļa. *AE*, 21.laid. Rīga, 2003. 118-132.lpp.

²⁸ Gerhards, G. . Zvejnieku kapulaukā apbedīto iedzīvotāju ķermeņa garums un tā izmantošanas iespējas kapulauka iekšējās struktūras pētniecībā. *LVIŽ*. Nr2. 1996. 5-18.lpp.

Denisova R. Zvejnieku akmens laikmeta kapulauks. Iekšējā struktūra un hronoloģija. *LVIŽ*, nr. 4. 1996. 5-29.lpp.

akmens laikmeta apbedīšanas tradīcijas ar Zvejnieku kapulaukā atklatajām.²⁹ Savukārt Zvelebilis rakstā *Innovating Hunter-Gatherers* aplūko Ziemeļeiropas mezolīta sabiedrības, tai skaitā arī šo sabiedrību apbedījumus.³⁰ Līdzīgi arī Ošibkina rakstā *Mesolithic burial grounds and burial complexes in the forest zone of eastern europe* aplūko dažādus Ziemeļeiropas apbedījumus un salīdzina tos savā starpā.³¹ Fahlanders rakstā *A Piece of the Mesolithic Horizontal Stratigraphy and Bodily Manipulations at Skateholm* raksturojis Skateholmas apbedījumus mezolīta kontekstā.³²

Maģistra darba izstrādē svarīgi ir iepazīties arī ar teorētisko literatūru par apbedīšanas tradīcijām un sabiedrību aizvēsturē. Šie raksti sniedz teorētiskas zināšanas par sociālo struktūru, tās hierarhiju un veidošanos un noteikšanu saistībā ar apbedījumiem. Diemžēl apskatītie pētījumi neaplūko konkrēti Latvijas teritorijas piemērus, kā arī vairumā gadījumu neattiecas tieši uz akmens laikmetu. Piemēram, A. Šnē darbos *Sabiedrība un vara*³³, *Sociālais statuss un apbedījumi*³⁴ aplūkots temats aptver laika posmu no 7-12.gs. Tomēr neskatoties uz to, tajā iegūstama nozīmīga informācija par kapulaukiem un to izmantošanas iespējām sociālajā arheoloģijā. Tā pat jāmin arī M. V. Lindena darbs, kurā autors aplūko vēlā neolīta sabiedrības Eiropā, salīdzinot auklas keramikas kultūru ar Zvanu kausu kultūru.³⁵ I. Zagorskas publikācija par okera izmantošanu Austrumbaltijas apbedījumos akmens laikmetā.³⁶ Savukārt Oestigarda un Goldhahna raksts par nāvi kā pārmaiņām ļauj palūkoties nevis uz nāvi kā tādu, bet gan uz nāvi kā pārmaiņām pārējā sabiedrībā.³⁷ Līdzīgi arī Pīrsona darbs *The archeology of Death and burial* sniedz vispārēju ieskatu kādus aspektus par sabiedrībām ir/nav iespējams izziņāt analizējot apbedījumus.³⁸ Šie divi pēdējie raksti gan neaplūko tieši akmens laikmetu. Īpaši

²⁹ Stutz L.N. The way we bury our dead. Reflections on mortuary ritual, community and identity at the time of Mesolithic- Neolithic transition. *Documenta Praehistorica*. No. XXXVII. 2010. P. 33-42.

³⁰ Zvelebil, M. *Innovating Hunter-Gatherers: The Mesolithic in the Baltic*. Grām.: *Mesolithic Europe*. Cambridge University press, 2008. P. 18-59. Pieejams: <http://uprav.ff.cuni.cz/?q=system/files/mesolithic%20europe.pdf>

³¹ Oshibkina S.O. *Mesolithic burial grounds and burial complexes in the forest zone of eastern europe*. Pieejams: <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.2753/AAE1061-1959460403>

³² Fahlander F. *A Piece of the Mesolithic Horizontal Stratigraphy and Bodily Manipulations at Skateholm*. Pieejams: http://www.mikroarkeologi.se/publications/ch3_Fahlander.pdf

³³ Šnē A. *Sabiedrība un vara: sociālas attiecības Austrumlatvijā aizvēstures beigās*. Rīga, 2002. 469 lpp.

³⁴ Šnē A. Sociālais statuss un apbedījumi: Par dažiem Austrumlatvijas vēlās aizvēstures kapulauku sociālās interpretācijas jautajumiem. Grām.: *Latvijas arheoloģija. Pētījumi un problēmas*. Rīga, 2002.171-183.lpp.

³⁵ Linden M. V. For equalities are plural: reassessing the social in Europe during the third millennium BC. In: *World Archaeology*. Vol.39. 2007. P.177-193

³⁶ Zagorska I. The Use of Ochre in Stone Age Burials of the East Baltic . In: *The Materiality of Death: Bodies, Burials, Beliefs*. 2008. P.115-124

³⁷ Oestigaarrd T., Goldhahn J. From the dead to the living: Death as transaction and re-negotiations. *Norwegian Archaeological review*. Vol 39. No.1 . 2006. P. 27-48.

³⁸ Pearson P. M. *The archeology of Death and burial*. Texas A&M University press, 1999. P.250

Oestigarda un Goldhahna raksts ietver pat piemērus par apbedīšanas tradīcijām no 20.gs beigām.

1. AKMENS LAIKMETS ZIEMEĻEIROPĀ

Eiropā akmens laikmetu pieņemts iedalīt trīs posmos- paleolītā, mezolītā un neolītā. Dažādās teorijās šo periodu hronoloģiskie ietvari var atšķirties. Piemēram, lielākajā daļā Eiropā paleolīts sākas apmēram pirms 700 000 gadiem. Savukārt, Latvijas teritorija kļuva pieejama cilvēkiem tikai pēc ledāja atkāpšanās 11. gadu tūkstošā pr.Kr., t. i. pašās paleolīta beigās. Līdz ar to Latvijas teritorijā ienāca pirmie cilvēki- ziemeļbriežu mednieki.³⁹

Lielā mērā šī atšķirība saistīta ar biezo ledus kārtu, kas ļoti ilgu laiku klāja Eiropas ziemeļdaļu, iesniedzoties par Vācijas ziemeļdaļā un Polijas teritorijā.⁴⁰ Šim ledājam kustot un atkāpjoties arvien vairāk uz ziemeļiem, veidojās apdzīvojama teritorija. Protams, pastāv iespēja, ka cilvēki Ziemeļeiropā bija sastopami agrāk, tas ir, pirms apledojuma, kā arī siltākajos starp leduslaikmetos. Tomēr konkrētu pierādījumu šim apgalvojumam nav, jo visas liecības aizskalotas līdz ar ledāju.⁴¹

Maģistra darbā svarīgi aplūkot tieši vēlo paleolītu, jo tas ir laiks, kad, kā jau tika minēts iepriekš, apdzīvotība, atkāpjoties ledājam, sāk veidoties arī Latvijas teritorijā.

Tieši vēlajā paleolītā, konkrētāk ap 16 000 g. pr.Kr klimatam kļūstot daudz siltākam sākās ledus segas atkāpšanās, ūdens līmeņa celšanās jūrā, kā arī straujas izmaiņas apkārtējā vidē. Šo dramatisko klimata izmaiņu un līdz ar to arī jaunu apdzīvojamu teritoriju veidošanas, bija par iemeslu Ziemeļeiropas reģiona apdzīvošanas sākšanai ap 13 000 g.pr.Kr.⁴²

Kopumā, leduslaikmeta beigās pie ledāja zonā, tai skaitā arī Latvijas teritorijā, bija raksturīgs auksts un sauss subarktiskais klimats. Tas nozīmē, ka apkārtējai videi raksturīga atklāta ainava jeb tā dēvētā parka tundra. Tieši šie vides un klimata apstākļi piesaistīja un bija par pamatu ziemeļbriežu ienākšanai Ziemeļeiropā.⁴³ Protams, šai teritorijā ziemeļbrieži un līdz ar to arī mednieki, kas viņiem sekoja, ienāca pamazām. Pēc atsevišķu pētnieku domām, pirmo šīs teritorijas iedzīvotāju apmeklējumam bija sezonāls raksturs, turklāt pāris simtus gadus pēc dzīvnieku izplatīšanās šajā teritorijā.⁴⁴

³⁹ Vasks, A. *No medniekiem un zvejniekiem līdz lopkopjiem un zemkopjiem*. Rīga, Zinātne, 2015.13.lpp.

⁴⁰ Price D. T., Bokelmann K., Pike-Tay A. *Late paleolithic reindeer on the north european plain*. Pieejams: <http://www.nabohome.org/meetings/glthec/materials/price/O8SchildFest.pdf> [aplūkots 3.02.2016.]

⁴¹ Zagorska I. *Vēlā paleolīta beigās. 8500.- 7600. g. pr. Kr. Ē. Mugerēvičs, A. Vasks (red.). Latvijas senākā vēsture :9.g.t. pr.Kr. - 1200.g.* Rīga : Latvijas vēstures institūta apgāds, 2001. 23.lpp.

⁴² Price D. T., Bokelmann K., Pike-Tay A. *Late paleolithic reindeer on the north european plain*. Pieejams: <http://www.nabohome.org/meetings/glthec/materials/price/O8SchildFest.pdf> [aplūkots 3.02.2016.]

⁴³ Vasks, A. *No medniekiem un zvejniekiem līdz lopkopjiem un zemkopjiem*. Rīga, Zinātne, 2015. 11.lpp.

⁴⁴ Price D. T., Bokelmann K., Pike-Tay A. *Late paleolithic reindeer on the north european plain*. Pieejams: <http://www.nabohome.org/meetings/glthec/materials/price/O8SchildFest.pdf> [aplūkots 3.02.2016.]

Ja uzmanību pievērš konkrēti Baltijas valstu teritorijai, tad var secināt, ka ziemeļbrieži visagrāk ienāk Lietuvas teritorijā (senākais datējums 12269-11776.g.pr. Kr.), bet visvēlāk Igaunijas teritorijā (senākais datējums 10217.-9439.g.pr.Kr.).⁴⁵

Tā kā cilvēki Ziemeļeiropā ierodas ziemeļbriežu dēļ, tad arī to apmetnes izvēle un uzturēšanās ilgums cieši saistīts ar šiem dzīvniekiem. Tie ir bara dzīvnieki, kas, tuvojoties siltākam gadalaikam, pa ierasto maršrutu migrē uz ziemeļiem, bet, tuvojoties ziemeļiem, atgriežas atpakaļ.⁴⁶ Līdz ar to arī mednieki, zinot ziemeļbriežu gaitas, varēja izvēlēties sev ērtākās apmetnes vietas. Visas zināmās apmetnes atrodas iekšzemē, parasti situētas gar upju vai ezeru krastiem, kas varētu šķērsot ziemeļbriežu migrācijas ceļus. Kā norāda pētnieki, apmetnes vieta tika izvēlēta stratēģisku iemeslu dēļ. Dažkārt tas tika darīts skata dēļ, dažkārt sašaurinājuma vietās vai vietās ar nocietinātu pāreju. Citiem vārdiem sakot, apmetnes tika veidotas uz augstākiem zemes pauguriem, kas nodrošinātu lielisku skatpunktu, pārredzamību.⁴⁷ Latvijas teritorijā plašāk pētīta ir Salaspils Laukskolas apmetne pie Daugavas krastiem. Daugavas un Lielupes krastos Latvijas teritorijā zināmas arī citas paleolīta apmetnes.

Pēc arheoloģiskā materiāla vēlā paleolīta beigu posmā tiek izdalītas vairākas kultūras. Ziemeļeiropas teritorijā, īpaši Vācijā un Polijā, par vissenāko atzīta Hamburgas kultūra. Vēlāk, jau plašākā apgabalā, tas ir aptverot Dāniju, Dienvidzvidriju, Ziemeļvāciju, kā arī daļu Polijas, Ukrainas un Baltkrievijas teritoriju, parādās Brommes kultūras kompleksi. Savukārt visjaunākās kultūras, kas iesniedzas arī mezolīta periodā uzskatāmas Ārensburgu kultūra, kas izplatīta Rietumeiropā, un Svidru kultūra Viduseiropā, galvenokārt Polijas teritorijā.⁴⁸ Protams, šīs nav vienīgās zināmās kultūras, kas izdalītas paleolīta periodā. Tā, piemēram, Latvijas teritorijā minētajā Laukskolas apmetnē pēc arheoloģiskā materiāla, konkrēti pēc krama rīku izstrādājumu formas un izgatavošanas īpatnībām saskatāmas Svidru un Ārensburgu kultūras ietekme.⁴⁹

Līdzīgi pēc arheoloģiskā materiāla var arī noteikt iespējamo sabiedrības sociālo organizāciju. Ir pamats uzskatīt, ka pēc sava rakstura ziemeļbriežu medības bija kolektīvas. Tātad tām bija nepieciešams diezgan liels mednieku skaits.⁵⁰ Turklāt ziemeļbrieži pārvietojās sezonāli. Līdz ar to, visticamāk arī mednieki izveidotajās apmetnēs nepalika visu gadu. Kopumā

⁴⁵ Vasks, A. *No medniekiem un zvejniekiem līdz lopkopjiem un zemkopjiem*. Rīga, Zinātne, 2015. 12.lpp

⁴⁶ Turpat, 15.lpp

⁴⁷ Price D. T., Bokelmann K., Pike-Tay A. *Late paleolithic reindeer on the north european plain*. Pieejams: <http://www.nabohome.org/meetings/glthec/materials/price/08SchildFest.pdf> [aplūkots 3.02.2016.]

⁴⁸ Zagorska I. *Vēlā paleolīta beigas. 8500.- 7600. g. pr. Kr. Ē. Mugarēvičs, A. Vasks (red.). Latvijas senākā vēsture :9.g.t. pr.Kr. - 1200.g.* Rīga : Latvijas vēstures institūta apgāds, 2001. 23.lpp.

⁴⁹ Vasks, A. *No medniekiem un zvejniekiem līdz lopkopjiem un zemkopjiem*. Rīga, Zinātne, 2015. 18.lpp.

⁵⁰ Turpat, 16.lpp

šo mednieku dzīvesveidu varētu raksturot kā mobilu, sezonālu un organizatoriski mainīgu. Piemēram, Laukskolas apmetnē, pēc pētnieku domām, apmetušās aptuveni piecas līdz sešas nukleāras ģimenes, t.i. ap pieciem sešiem cilvēkiem, kuri mitinājās vienā slietenī.⁵¹ Tāpat tiek uzskatīts, ka visi sabiedrības locekļi bijuši vienlīdzīgi. Vienīgais kritērijs, kas sociāli sadalīja sabiedrību bija darba dalīšana pēc vecuma un dzimuma.⁵²

Kā to norāda arheoloģiskais materiāls, paleolīta sabiedrības ziemeļbriežus ne tikai medīja, bet savā ziņā arī pielūdza. Tas visticamāk saistīts ar to, ka ziemeļbriedis ieņēma nozīmīgu vietu šo cilvēku dzīvē. Pārtikas ieguves ziņā, kā norāda daži pētnieki, Ziemeļeiropas mednieku apmetnēs no visiem atrastajiem dzīvnieku kauliem, ziemeļbriežu - sastāda līdz pat 98 %.⁵³ Līdz ar to saprotams, ka šis dzīvnieks tiek attēlots arī uz dažādiem priekšmetiem. Piemēram, ziemeļbrieža tēls bieži tika atainots gravējumos kaulā un ragā.⁵⁴

Tomēr klimata izmaiņas turpinājās, un līdz ar to turpināja mainīties arī flora, fauna un arī pats cilvēks. Šīs pārmaiņas iezīmē nākamā akmens laikmeta posma- mezolīta (9000-5400.g.pr.Kr.) sākuma. Ledājs turpināja kust, līdz ar to arī klimatiskie apstākļi uzlabojās. Kļūstot arvien siltākam un sausākam, teritoriju, ko iepriekš bija klājis ledājs, pārņēma mežu zona. Šādi klimata apstākļi vairs nebija radīti ziemeļbriežiem, tomēr bija labvēlīgi citām dzīvnieku sugām, kā aļņiem, bebriem, meža cūkām, lāčiem, stirnām u.c. Tā pat arī upēs pieauga zivju sugu skaits. Būtībā šai laikā iedzīvotāji izmantoja visus dabas piedāvātos resursus gan medījot un zvejojot, gan vācot dažādus dabas produktus, kā piemēram, ogas, sēnes, saknes u.c.⁵⁵

Šo pārmaiņu iespaidā Ziemeļeiropas teritorija kļuva par piemērotu vietu apmetņu izveidei. Lai gan joprojām saglabājās arī šīs teritorijas sezonāla rakstura apmeklējumi, tomēr pamazām par noteicošo kļuva vietsēdība. Par vietsēdības pakāpenisku nostiprināšanos liecina arī pirmo kapulauku izveidošanās. Par apmetnes vietām, līdzīgi kā tas tika darīts paleolītā, tika izvēlēti ezeru un upju krasti, kas arī ir vislabākās vietas medību un zvejas iespējām. Piemēram, Latvijas teritorijā īpaši nozīmīgi bijuši Lubānas un Burtnieka ezers, kur atklātas un arheoloģiski pētītas vairākas mezolīta apmetnes vietas. Šajā gadījumā, gan jāsaprot, ka apmetnes vietas izvēle nav gluži tāda pati kā vēlajā paleolītā. Ir mainījusies apkārtējā vide. Kā jau minēts

⁵¹ Vasks, A. *No medniekiem un zvejniekiem līdz lopkopjiem un zemkopjiem*. Rīga, Zinātne, 2015. 19.lpp.

⁵² Turpat, 79.lpp.

⁵³ Price D. T., Bokelmann K., Pike-Tay A. *Late paleolithic reindeer on the north european plain*. Pieejams: <http://www.nabohome.org/meetings/glthec/materials/price/O8SchildFest.pdf> [aplūkots 3.02.2016.]

⁵⁴ Zagorska I. *Vēlā paleolīta beigās. 8500.- 7600. g. pr. Kr. Ē. Mugarēvičs, A. Vasks (red.). Latvijas senākā vēsture :9.g.t. pr.Kr. - 1200.g.* Rīga : Latvijas vēstures institūta apgāds, 2001. 39.lpp.

⁵⁵ Vasks, A. *No medniekiem un zvejniekiem līdz lopkopjiem un zemkopjiem*. Rīga, Zinātne, 2015. 21-27.lpp.

iepriekš ziemeļbrieža vietā tiek medītas citas dzīvnieku sugas. Līdz ar to, mainījies gan medību un zvejas stratēģija, gan apdzīvotības raksturs.⁵⁶

Uz mezolīta laikmeta dažādajiem apmetņu veidiem un apkārtējās vides jeb telpas izmantošanas iespējām norāda Mareks Zvelebilis. Šis pētnieks norāda, ka Baltijas reģionā iespējams nošķirt divu veidu telpas organizāciju- iekšzemes un piekrastes. Šīs telpas organizācijas, iekļaujot tajā galveno apmetni, satelītnometnes jeb sezonālās apmetnes, sezonālas sanākšanas vietas priekš maiņas un rituālām aktivitātēm, iespējams iedalīt vairākos veidos. Latvijas gadījumā varētu minēt Sārnates vidējā neolīta apmetni bijušajā Litorīnas jūras piekrastē. Zvelebilis pieļauj iespēju, ka tā varēja sastāvēt no galvenās apmetnes, kas visticamāk izmantota pastāvīgi, un satelītapmetnēm jeb specializētām nometnēm priekš sezonālas zvejošanas un roņu medīšanas tuvāk jūrai.⁵⁷ Lai gan principā šāds modelis ir reāls, diemžēl līdz šim Sārnates tuvumā šādas satelītapmetnes nav atklātas.

Mezolīta laika sabiedrības var uzskatīt par egalitārām. Tas nozīmē, ka apmetņu jeb kopienu hierarhija šai laikā nav konstatēta. Tās savā starpā bija vienlīdzīgas. Šī vienlīdzība atsevišķu locekļu starpā attiecas arī uz iztikas līdzekļu izmantošanu. Tomēr svarīgi minēt, ka šai periodā katra indivīda sociālo stāvokli noteica viņa spējas un prasmes. Tātad sociālais statuss kopienu locekļiem varēja atšķirties. Līdz ar to, šis sociālais stāvoklis visticamāk nebija mantojams, bet drīzāk iegūstams dzīves laikā. Tāpat jāmin, ka mezolīta sabiedrības šai laikā bija pilnīgi vai daļēji mobilas. Tas nozīmē, ka kādai konkrētai teritorijai šai laikā bija tikai nosacītas robežas.⁵⁸

Jāņem vērā, ka mezolīts ilgst 3500 gadus, tas nozīmē arī pārmaiņas kurām nepieciešams pielāgoties. Arī mezolīta cilvēkam piemita šī spēja pielāgoties jaunajiem klimata un dabas apstākļiem. Tā piemēram, kolektīvās ziemeļbriežu medības mezolītā tiek nomainītas (bet ne pilnībā aizstātas) uz individuālajām. Tātad dabas apstākļu iespaidā notiek krasas pārvērtības gan medību un zvejas raksturā, gan izmantotajos rīkos. Tas savukārt nozīmē jaunu mezolīta kultūras veidošanos. Pamatā Latvijas, Igaunijas un Lietuvas teritorijā mezolīta perioda rodas Kundas kultūra.⁵⁹

Kā iepriekš tika minēts, paleolītā svarīgu lomu cilvēku dzīvēs spēlēja ziemeļbriedis, tomēr jaunajos klimata apstākļos ziemeļbriedis no apskatāmās teritorijas pazūd. Līdz ar to rodas

⁵⁶ Vasks, A. *No medniekiem un zvejniekiem līdz lopkopjiem un zemkopjiem*. Rīga, Zinātne, 2015. 22.lpp.

⁵⁷ Zvelebil, M. *Innovating Hunter-Gatherers: The Mesolithic in the Baltic*. Grām.: *Mesolithic Europe*. Cambridge University press, 2008. 32-34.lpp. Pieejams: <http://uprav.ff.cuni.cz/?q=system/files/mesolithic%20Europe.pdf>

⁵⁸ Vasks, A. *No medniekiem un zvejniekiem līdz lopkopjiem un zemkopjiem*. Rīga, Zinātne, 2015. 81-82.lpp.

⁵⁹ Turpat, 21.-29.lpp.

jautājums- kā un vai mainās mezolīta cilvēka attieksme pret dabu un kā tas tiek atainots. Par piemēru ņemot alu zīmējumus un grebumus (Latvijas teritorijā tādi diemžēl nav atklāti), var secināt, ka tie, līdzīgi kā paleolītā, attēlo apkārtējā vidē redzamo- briežus, lāčus, putnus, laivas, cilvēkus, pēdu nospiedumus, ieročus u.tml. Līdzīgi veidoti arī Nāmforsenas akmens grebumi Zviedrijā. Pētnieki tos tulko dažādi. Tie var nozīmēt 1) maģisku rituālu veiksmīgām medībām; 2) sava veida cilts enciklopēdija- reģistrē zināšanas; 3) vizuāls testaments, kurā stāstīts par mītiem, kosmiskām kategorijām un asociācijām, kas veido gan pārdabisko pasauli, gan cilvēku.⁶⁰

Baltijas, tai skaitā arī Latvijas teritorijai, mezolītā raksturīgi tematiskie zīmējumi/gravējumi un ornamentāli rotājumi uz kaula un raga priekšmetiem. No tiem dzīvū būtnu atveidojumus sīkāk var iedalīt zoomorfos un antropomorfos mākslas paraugos. Pēc Ilzes Lozes domām, jau mezolīta laikmeta cilvēkam reliģiskajos ticējumos īpaša loma veltīta gan dzīvnieku pielūgsmei, gan cilvēkam, kas, visticamāk, saistīts ar senču vai kādu citu arhaisku kultu.⁶¹

Ilze Loze arī pauž uzskatu, ka tieši mezolītā sākušies veidoties kosmoloģiskie priekšstati. Tas, šķiet, saistīts ar cilvēka pastiprinātu interesi par apkārtējo pasauli un tā izmantošanu. Iespējams tieši šajā laikā cilvēks iemācījies orientēties pēc zvaigznēm un saules stāvokļa pie debesīm. Tāpat, pamatojoties uz ģenētisko sakaru trūkumu ar Eiropas dienviddaļas akmens laikmeta mākslu, var secināt, ka Austrumbaltijas un Dienvidskandināvijas tēlotājmākslas attīstībā veidojušies jauni impulsi, ko ietekmēja klimatisko apstākļu un ģeogrāfiskās vides izmaiņas, kā arī ar to saistītais dzīvesveids.⁶² Tomēr, lai tuvāk izprastu cilvēku attieksmi un uzskatus par apkārtējo, respektīvi, gan redzamo, gan neredzamo pasauli, kā arī par sabiedrības struktūru, nepieciešams analizēt apbedījumus, kas tiks darīts nākamajās nodaļās.

Neolīta laikmetā (5400-1800.g.pr.Kr.) lielas klimata izmaiņas nenorisinājās. Klimats bija sauss un silts. Līdz ar to platlapju koku daudzums samazinājās, bet tā vietā pieauga skujkoku, konkrēti egļu izplatība. Tā pat arī fauna īpaši šai periodā nemainījās. Tomēr cilvēka prāta attīstība progresēja, ar to domājot rīka daudzveidību, sarežģītības pakāpes pieaugumu un pat dažādus jauninājumus. Viens no tādiem, kas Ziemeļaustrumeiropā mezolītu nodala no neolīta, ir māla trauku parādīšanās. Kā zināms māla trauki ir trausli un nav piemēroti mobilam dzīvesveidam. Līdz ar to var uzskatīt, ka māla trauku parādīšanās liecina par vietsēdības tālāku

⁶⁰ Zvelebil, M. *Innovating Hunter-Gatherers: The Mesolithic in the Baltic*. Grām.: *Mesolithic Europe*. Cambridge University press, 2008. 46.lpp. Pieejams: <http://uprav.ff.cuni.cz/?q=system/files/mesolithic%20europe.pdf>

⁶¹ Loze, I. *Akmens laikmeta māksla Austrumbaltijā*. Rīga: Zinātne, 1983. 6.lpp.

⁶² Turpat, 7.lpp.

nostiprināšanos. Lai gan akmens laikmetā pamatā ir savācējsaimniecība, tomēr jau vidējā neolītā parādās pirmās pazīmes par mājlopiem un kultūraugiem, kas būtiski mainīja sabiedrības dzīvesveidu un liecina par vietsēdības pakāpenisku nostiprināšanos.⁶³

Apmetnes joprojām tika veidotas ūdens, t.i. upju un ezeru tuvumā. Atšķirībā no iepriekšējiem periodiem, neolītā sākās arī aktīvāka jūras piekrastes apgūšana.⁶⁴ Tāpat arī celtniecība kļuva daudz fundamentālāka. Varētu teikt, ka dzīvesvietas izvēle bija saistīta ne tikai ar piemērotu vietu medību, zvejas un augu vākšanas iespējām, bet arī saistīta ar dzīvesvietas aizsardzību. Aizsardzības jautājums aktuālāks kļūst bronzas laikmetā, tomēr arī vēlajā neolītā dažās apmetnēs jau vērojami mēģinājumi dzīvesvietu aizsargāt. Piemēram, Lagažas apmetnē atklāta iespējama nocietinājuma sistēma, kuras sienai piekļautas vismaz divas ēkas.

Neolīts un ar to saistītās pārmaiņas saistītas arī ar jaunu kultūru izplatību. Agrajā neolītā Austrumbaltijas teritorijā izplatīta bija Narvas kultūra, kura nostiprinājās līdz ar keramikas parādīšanos. Pirms tam, vēlajā mezolītā, gan saskatāms šīs kultūras aizsākums jeb tās sākuma stadija, ko varētu dēvēt par Proto-Narvas kultūru.⁶⁵ Tomēr jau 5.gadu tūkstoša beigās, tai skaitā arī Latvijas teritorijā izplatās ķemmes keramikas kultūra. Šīs jaunās kultūras izplatības laikā ievērojami pieauga iedzīvotāju skaits un apdzīvotības blīvums, par ko liecina arī apmetņu pieaugums. Tomēr jāņem vērā, ka ne visas apmetnes bija patstāvīgi apdzīvotas. Joprojām pastāvēja sezonāla jeb speciāla rakstura apmetnes, kas varēja būt domātas rituālām vajadzībām, vai kalpot par sezonālām medību vai zvejas vietām, maiņas punktiem u.tml.⁶⁶

Paralēli ķemmes keramikas kultūrai sākot jau ar agro neolītu un turpinot attīstīties vidējā neolīta pastāvēja Osas tipa keramikas jeb Austrumbaltijas kultūra. Savukārt vēlāis neolīts saistīts ar auklas keramikas un laivascirvju (AKLC) kultūru. Tam paralēli savukārt pastāvēja Aboras tipa kultūra.

Kopumā var teikt, ka 3600.gadu laikā cilvēku attīstībā noticis ievērojams progress un pārmaiņas. Vienas no lielākajām pārmaiņām šķiet var dēvēt pāreju no savācējsaimniecības uz ražotājsaimniecību. Latvijas teritorijā šī pāreja aizsākās vidējā neolīta. Tātad salīdzinot ar pārējo Eiropu, kur tas aizsākas jau ap 7000.g.pr.Kr.⁶⁷, Latvijas teritorijā tas noris samērā vēlu.

⁶³ Vasks, A. *No medniekiem un zvejniekiem līdz lopkopjiem un zemkopjiem*. Rīga, Zinātne, 2015. 34-42.lpp.

⁶⁴ Turpat, 31.-32.lpp.

⁶⁵ Turpat, 39.lpp.

⁶⁶ Turpat, 42.-43.lpp.

⁶⁷ Whittle, A. The first farmers. In: Cunliffe, B. *The Oxford Illustrated history of prehistoric europe*. Oxford University press, 2001. 136.lpp.

Kā jau minēts iepriekš, pāreja uz ražotājsaimniecību nozīmē arī vietsēdības nostiprināšanos. Līdz ar to pieaugot iedzīvotāju skaitam, komplicētākas kļuva sabiedriskās attiecības. Šīs attiecības ietekmēja arī maiņas sakari. Maiņas sakari aktivizējās vidējā neolītā un visuzskatāmāk tos rāda Baltijas dzintars. Vidējā un vēlā neolīta apmetnēs un kapulaukos kopumā atrasti 6300 dzintara izstrādājumu, to fragmentu vai sagatavju, kā arī 20200 dzintara atšķīļu vai neapstrādāta dzintara gabalu. Šis ievērojamais dzintara daudzums nenoliedzami liecina par dzintara industrijas pastāvēšanu, kas vērsta gan uz vietējo sabiedrību vajadzībām, gan maiņas sakariem.⁶⁸ Ar tādu eksotisku materiālu, kā dzintars, maiņu, bija iespējams iegūt elitāru stāvokli sabiedrībā. Visticamāk, ka ar šādu un citu prestižu priekšmetu palīdzību cilvēks varēja ieņemt augstāku sociālo stāvokli. Tā pat elitāras sabiedrības izveide varēja būt par pamatu sāncensībai. Citiem vārdiem sakot, sāka veidoties lielāka sociālā diferenciacija. Kopumā šādas sabiedrības var dēvēt par transegalitārām.⁶⁹

Viens no veidiem, neskaitot apbedījumu analīzi, kā spriest par kāda konkrēta laika reliģiskiem uzskatiem vai vispārēju pasaules uztveri, ir aplūkot apskatāmā laika mākslas priekšmetus.

Neolītā saglabājas jau mezolīta periodā konstatētā īpatnība, ka konkrēti ornamenta motīvi tiek izmantoti tikai viena veida priekšmeta ornamentēšanai. Taču, atšķirībā no mezolīta, ornamentālajiem rotājumiem neolītā raksturīga lielāka motīvu bagātība. Tā piemēram, vēlajā neolītā parādās jauns ornamenta veids- puslokveida un koncentrisko apļu motīvs ar punktiņu vidū. Ilze Loze šo jauninājumu saista ar AKLC kultūras ienākšanu Baltijā. Šī pētniece pieļauj iespēju, ka rotājumi uz priekšmetiem varētu būt saistīti ar speciālām mednieku un zvejnieku maģiskām zīmēm, kas sargāja no sliktiem laika apstākļiem, kā piemēram, spēcīga lietus vai sniega vētras. Tā pat šīs zīmes varēja būt palīgs medībās. Analogija iespējams vērojama ar Sibīrijā dzīvojošajiem nganasi, kuri arī izmantoja *Ierakus* (zīmes), ko nēsāja uz apģērba.⁷⁰

Protams, bez jau minētajiem ornamentiem uz dažādiem priekšmetiem no kaula, raga, koka, neolītā plaši sastopami arī dažādi (antropomorfi un zoomorfi) kokgriezumi, kaula un raga griezumī, māla sīkplastika, darinājumi dzintarā u.c. mākslas veida paraugi. Lielākajā daļā no tiek sastopami konkrētā perioda un vietas raksturīgie dzīvnieki. Līdz ar to var secināt, ka dzīvnieka tēls, piesaistot mednieku-zvejnieku uzmanību, lika meklēt arvien jaunas un jaunas mākslinieciskās formas un izteiksmes līdzekļus tā atveidošanai.⁷¹ Interesi šai gadījumā izraisa

⁶⁸ Vasks, A. Dzintars bronzas un senākajā dzelzs laikmetā Latvijas teritorijā. *LVIZ*, Nr.1. 2015. 29-30.lpp.

⁶⁹ Vasks, A. *No medniekiem un zvejniekiem līdz lopkopjiem un zemkopjiem*. Rīga, Zinātne, 2015. 84.lpp.

⁷⁰ Loze, I. *Akmens laikmeta māksla Austrumbaltijā*. Rīga: Zinātne, 1983. 8-10.lpp.

⁷¹ Turpat, 16.lpp.

jautājums - kādam nolūkam šie mākslas priekšmeti tika veidoti. Jādomā, ka māksla vai vienkārši skaistums akmens laikmetā nenozīmēja to pašu ko mūsdienās un visticamāk arī nebija tā laika cilvēka pašmērķis. Spriežot pēc tā, ka daudzas no atrastajām figūriņām, kā tas piemēram bija Ziemeļkurzemē, konkrēti Pūrciemā un Ģipkas apmetnē, tīši salauztas, liela daļa akmens laikmeta mākslas priekšmeti bija saistīti ar garīgo pasauli, rituāliem kādiem reliģiskiem priekšstatiem vai ticējumiem.

Viena no iespējām, kam šie priekšmeti tika izmantoti, ir senču kults. Tas saistīts ar senču godināšanu, kā arī ar maģiskiem priekšstatiem, kas paredz, ka senču gars aizsargās gan no ļauniem gariem, gan sliktiem klimata apstākļiem, gan slimībām, kā arī nodrošinās bagātīgu pārtikas ieguvu, t.i. palīdzēs medībās un zvejā.⁷² Šī funkcija attiecināma, galvenokārt, uz cilvēka tēla atveidojumu. Protams, cilvēka figūriņas varēja izmantot arī šamaņu rituālos vai citos ar gariem saistītos ticējumos.

Kā jau minēts iepriekš, līdzās cilvēka tēla atveidojumiem, bieži sastopami dzīvnieku tēli. Viens no izplatītākajiem bijis ūdensputns. Neolīta periodā Austrumbaltijas teritorijā ūdensputni tika darināti no visdažādākā materiāla- koka, kaula, māla, dzintara. Piemēram, Sibīrijas tautu ticējumos atrodami apgalvojumi, ka tieši ūdensputns saistīts ar dzīvi pēc nāves. Gan ugriem, gan banti iedzīvotājiem bija tradīcija tetovēt putna attēlu, kas pēc nāves to pavadīs uz viņsauli.⁷³ Tāpat pastāv arī uzskati, kas saista ūdensputnu ar auglības kultu, pasaules laika cikliskumu utt.⁷⁴

Kopumā var spriest, ka akmens laikmetā Eiropas ziemeļdaļā, tai skaitā arī Latvijas teritorijā, valdīja līdzīgi dabas apstākļi, klimats, flora un fauna, tāpat var spriest, ka šai teritorijā bijis līdzīgs saimniecības veids jeb pārtikas ieguves prasmes, un, pamatojoties uz mākslas priekšmetu analogijām, arī līdzīgi reliģiskie priekšstati.⁷⁵ Tāpat jāņem vērā, ka akmens laikmets ilga aptuveni 8700 gadus. Tas viennozīmīgi nozīmē arī dažādas pārmaiņas. Līdz ar to svarīgākā akmens laikmeta iezīme bija cilvēka pielāgošanās mainīgajiem apkārtējiem dzīves apstākļiem, ārējiem faktoriem. Tātad mainoties videi ap cilvēku, kā arī citiem ārējiem apstākļiem, tai skaitā citu kultūru ienākšanu un sajaukšanos, mainās arī cilvēks, viņa uzskati un attieksme gan pret pārdabisko, gan fizisko pasauli.

⁷² Loze, I. *Akmens laikmeta māksla Austrumbaltijā*. Rīga: Zinātne, 1983. 10.lpp.

⁷³ Turpat, 17.lpp

⁷⁴ Vasks, A. *No medniekiem un zvejniekiem līdz lopkopjiem un zemkopjiem*. Rīga, Zinātne, 2015. 93.lpp

⁷⁵ Turpat, 88.lpp.

Turklāt, tā kā akmens laikmetā cilvēks vēl lielākoties ir mednieks- zvejnieks, kurš ir atkarīgs no dabas piedāvātajiem iztikas līdzekļiem, reliģija un ekonomika ir cieši saistāmas un nav nodalāmas viena no otras.

Viens no veidiem kā izzināt akmens laikmeta cilvēka reliģisko būtību ir analizēt tā laika mākslu. Šai gadījumā gan jāņem vērā tā laika cilvēka domāšanas sinkrētisms jeb viengabalainība. Tas nozīmē, ka māksla, dejas, mūzika, reliģija, rituāls akmens laikmetā netika uztverti kā atsevišķi mākslas paveidi, bet gan kā vienots veselums. Tas viss kopā veidoja cilvēka attieksmi pret apkārtējo pasauli. Tas nozīmē, ka apskatāmajā laika posmā visi mākslas priekšmeti lielā mērā bija tieši saistīti ar reliģiska rakstura rituāliem, kā arī citām maģiskām darbībām.⁷⁶ Diemžēl mūsdienās ir tikpat kā neiespējami rekonstruēt šādus rituālus pilnībā. Līdz mums ir nonākusi tikai neliela daļa, kuru analizējot ir iespējams noteikt iespējamus variantus kādi varēja būt akmens laikmeta cilvēka priekšstati par pasauli un dzīvi pēc tās. Bez mākslas priekšmetu izpētes, lielisks cilvēku uzskatu atspoguļojums ir apbedījumi un ar tiem saistītie bērnu rituāli, kas tuvāk tiks analizēti nākamajās nodaļās.

⁷⁶ Vasks, A. *No medniekiem un zvejniekiem līdz lopkopjiem un zemkopjiem*. Rīga, Zinātne, 2015. 87-88.lpp.

2. KAPULAUKU TOPOGRĀFIJA UN KAPU RAKSTUROJUMS

Latvijas teritorijā uz akmens laikmetu attiecināmi apbedījumi, kas konstatēti tādos arheoloģiskajos pieminekļos kā Zvejnieki (skat. 9.tab.), Kreiči (skat. 7.tab.), Abora I (skat. 6.tab.), Kvāpāni II (skat. 5.tab.), Jurkova (skat. 4.tab.), Sarkaņi (skat. 2.tab.), Selgas (skat. 3.tab.), Vendzava (skat. 8.tab.), Atkalni I (skat. 1.tab.). Šajās vietās atklātie apbedījumi atšķiras gan pēc to nozīmības, gan pēc saglabāšanās pakāpes. Līdz ar to maģistra darbā tiks izmantoti tikai nozīmīgākie, plašāk pētītie apbedījumi. Tātad netiks tuvāk raksturoti apšaubāmi apbedījumi, kā, piemēram, no Ruteniekiem, Tojātiem, Aizupes, Andriāņiem, Tāmām, Kandavas u.c., par kuriem nav dokumentāru pierādījumu par šo apbedījumu piederību kādam konkrētam akmens laikmeta periodam. Tātad par daudziem apbedījumiem pastāv tikai teorētiski pieņēmumi par tā piederību. Tas nozīmē, ka informācija, kas iegūta no arheoloģiskā materiāla, bieži ir atkarīga no pētnieka subjektīvā faktora.

Kā jau minēts iepriekš, arheoloģiskajā materiālā atspoguļojas tikai neliela daļa no apbedīšanas tradīcijām. No atsevišķiem rituāliem, kas atspoguļo garīgās un materiālās kultūras sastāvdaļas, šajā nodaļā aplūkoti šādi- 1) apbedījumu vietas, kapulauka vietas izvēle; 2) kapulauka uzbūve; 3) apbedījuma vietas ierīkošana, tā konstruēšana (kapa bedres izmēri, akmeņu izvietojums, okera pielietojums u.c. bērnu rituāli); 4) mirušā novietojums kapā. Raksturojot šīs apbedīšanas tradīcijas tiks mēģināts noskaidrot to nozīmi.

Lai novērotu vai akmens laikmeta gaitā vērojamas izmaiņas apbedījumu topogrāfijā, šīs nodaļas pirmā apakšnodaļa tika veidota ievērojot hronoloģisku secību, t.i. raksturota apbedījumu un kapulauku topogrāfija hronoloģiskā secībā no vidējā mezolīta līdz vēlajam neolītam.

2.1. Kapulauku un apbedījumu topogrāfija

Latvijas teritorijā līdz šim nav atklāts neviens kapulauks vai savrupkaps, kas būtu datējams ar vēlo paleolītu. Tomēr, pamatojoties uz analogijām citviet Eiropā, kā arī spriežot pēc ziemeļbriežu mednieku mobilā dzīves veida, var spriest par paleolīta apbedīšanas tradīcijām, kas iespējams bija praktizētas arī Latvijas teritorijā.

Tādas apbedīšanas tradīcijas kā kapu vietas izvēle, cieši saistītas ar seno cilvēku rūpēm par mirušo kopienas locekli un liecina par apkārtējās (reālās un mistiskās) pasaules uztveri. Eiropā pētītie paleolīta laikmeta apbedījumi pārsvarā atklāti dzīvesvietās – atklātās apmetnē vai alās. Piemēram, Krievijā, Sungira apmetnē, kas, domājams, bijusi sezonāli apdzīvota, atklāti apbedījumi, kas rotāti ar sīki ornamentētām ziloņkaula krellītēm, kas visticamāk sākotnēji bija

ādas apģērba sastāvdaļa.⁷⁷ Līdzīgi arī Čehijā *Dolni Vestonice* apmetnē atklāts trīskāršs apbedījums ar kapa piedevām-naži, ornamentētas gliemežnīcu čaulas, lapsas zobu krelles, mamuta ilkņa piekariņi, kas piestiprināti galvassegai.⁷⁸ Šādi apbedījumi, kas nav nodalīti no dzīvesvietām, pēc autores domām, liecina, ka paleolīta laika cilvēki neizjuta krasu robežu starp dzīvību un nāvi. Rotātie apbedījumi, šķiet, varētu liecināt par cieņu pret mirušo, iespējams, pat par apbedītā augsto sociālo stāvokli. Apglabājot mirušos kopienas locekļus dzīvesvietā, iespējams, tika uzskatīts, ka mirušie savā ziņā turpina dzīvi un kopā ar dzīvajiem veido vienu sakrālu kopienu.⁷⁹

Par mezolīta laika apbedījumiem Latvijas teritorijā var spriest galvenokārt pēc Zvejnieku kapulaukā iegūtā arheoloģiskā materiāla. Tieši šajā kapulaukā atklāts agrākais zināmais apbedījums Austrumbaltijā. Konkrēti tas ir 305.kaps, kas attiecināms uz laika posmu no 7460 līdz 7180.g. pr. Kr. jeb vidējo mezolītu. Atšķirībā no vairuma mezolīta laika apbedījumiem, 305.kaps atklāts Zvejnieku II apmetnes teritorijā. Konkrētāk, mezolīta apmetnes nogāzes daļā netālu no krasta.⁸⁰ Latvijas teritorijā atklāts vēl viens ar mezolīta periodu datējams apbedījums apmetnes teritorijā, konkrēti, Vendzavu apmetnē, kas tās apdzīvotības laikā atradusies līdžās esošā ezera krastā.⁸¹ Līdzīgi arī Polijā, Mšano apmetnē⁸², kā arī Dānijā, Vedbaek arheoloģiskajā kompleksā atklāti apbedījumi dzīvesvietās⁸³. Tas liecina, ka paleolīta periodam raksturīgā tradīcija apglabāt mirušos apmetnes teritorijā saglabājas arī mezolītā.

Tomēr paralēli tai parādās arī mirušo apbedījums kapulaukos. Atsevišķi, ārpus apmetnes ierīkoti kapulauki Latvijas teritorijā sastopami no vidējā mezolīta. Kā jau minēts iepriekš, uz mezolītu Latvijas teritorijā attiecināms tikai Zvejnieku kapulauks. Tas akmens laikmetā atradies uz ezera pussalas vai pat salas apmetnes tiešā tuvumā.⁸⁴ Līdzīgā veidā, uz mazas saliņas Oņegas

⁷⁷ Mellars, P. The Upper Palaeolithic revolution. In: Cunliffe, B. *The Oxford Illustrated history of prehistoric Europe*. Oxford University press, 2001. P.67.

⁷⁸ Kurt, W. etc. Twenty-five thousand year old triple burial from Dolni Vestonice: An ice-age family? In: *American journal of physical anthropology*. 1997. P.124. Pieejams:https://www.academia.edu/2643647/Twenty-five_thousand-year-old_triple_burial_from_Doln%C3%AD_V%C4%9Bstonice_An_ice-age_family (aplūkots 3.04.2016.)

⁷⁹ Vasks, A. *No medniekiem un zvejniekiem līdz lopkopjiem un zemkopjiem*. Rīga, Zinātne, 2015. 85-86.lpp.

⁸⁰ Zagorska I. Radiocarbon chronology of the Zvejnieki burials. In: Larsson L. Zagorska I. *Back to the origin :new research in the Mesolithic-Neolithic Zvejnieki cemetery and environment, northern Latvia*. Stockholm : Almqvist & Wiksell International, 2006. P.93.

⁸¹ Bērziņš, V. Izrakumi Vendzavu mezolīta apmetne un tas teritorijā atrastais kaps. *APL 1998 un 1999.g.*, Rīga, 2000. 14.lpp

⁸² Bugajska K. *Obrządek pogrzebowy łowców-zbieraczy epoki kamienia w południowej Skandynawii i na Niżu Środkowoeuropejski*. Pieejams: <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-114c2a4e-7fb4-44fe-9b60-458d9127ba56> (aplūkots 3.04.2016.)

⁸³ Zvelebil, M. *Innovating Hunter-Gatherers: The Mesolithic in the Baltic*. Grām.: *Mesolithic Europe*. Cambridge University press, 2008. P. 40. Pieejams: <http://uprav.ff.cuni.cz/?q=system/files/mesolithic%20Europe.pdf>

⁸⁴ Vasks, A. *No medniekiem un zvejniekiem līdz lopkopjiem un zemkopjiem*. Rīga, Zinātne, 2015. 85.lpp.

ezerā veidots arī Oļeņij Ostrovas kapulauks.⁸⁵ Līdz ar to var pieņemt, ka viens no veidiem mezolītā bija ierīkot kapulauku uz nelielas saliņas vai pussalas krasta tuvumā netālu no apmetnes. Savukārt otrs veids arī nosaka, ka kapulauks atradīsies ūdens tuvumā, parasti upes vai ezera krastā. Tā pat, pēc I. Zagorskas domām, tas varēja tikt izveidots iegarenu pauguru virsotnē, nogāzē vai piekājē.⁸⁶ Šajā grupā kā piemēru var minēt Popova kapulauku Lača ezera krastā.⁸⁷

Kopējā iezīme visos gadījumos ir ūdens, kā arī apmetnes tuvums. Līdz ar to kapulauka izvēles vieta šajā gadījumā skaidrojama divējādi. Pirmkārt, ūdens tuvumu kapulauka izvēles vietai varētu skaidrot ar ticējumiem par aizkapa pasauli, kas atrodas aiz ūdens. Tātad ūdens šajā gadījumā tiek saprasts kā šķērslis, kas jāpārvar, lai nokļūtu mirušo jeb pazemes valstībā.⁸⁸ Tāpat nevar izslēgt iespēju, ka ar ūdeni saistīts kāds apbedīšanas rituāls. Otrkārt, šāda izvēle varēja būt arī tīri praktiska. Upju un ezeru krasti bija vispiemērotākās vietas iztikas nodrošināšanai. Tādēļ arī tās tika izvēlētas par atbilstošām apmetnes vietām. Savukārt kapulauki tika izvietoti šajā ierastajā vidē, blakus apmetnei, līdz ar to arī netālu no ūdens. Atsevišķi autori uzskata, ka šāda kapulauka vietas izvēle, ir aizsākums vēlākai tradīcijai iezīmēt jeb aizstāvēt teritoriju, ko apdzīvojuši viņu senči. Tātad pamatojoties uz blakus esošajiem senču apbedījumiem tā teikt noteikt zemes īpašumtiesības.⁸⁹ Tomēr mezolīta periodā par šādu teritorijas „privatizāciju” būtu pārāgri runāt, jo, kā jau minēts iepriekš, mezolīta sabiedrības joprojām bija mobilas. Tā drīzāk varētu būt raksturīga sabiedrībām, kurās nostiprinājusies vietsēdība. Līdz ar to šādu variantu varētu attiecināt uz akmens laikmeta beigām.

Mezolīta perioda zināmie kapulauki atšķiras ne tikai pēc vietas izvēles, bet arī pēc to izmēriem. Piemēram, viena no lielākajām mezolīta laika apbedījumu vietām ir Oļeņijostrovas kapulauks Karēlijā, kurā atklāti vismaz 170 apbedījumi. Vairums mezolīta kapulauku ir apbedījuma skaita ziņā daudz mazāki. Arī Zvejnieku kapulauks ir ievērojami mazāks (ap 90 mezolīta perioda apbedījumu) par Karēlijā esošo. Ir ļoti sarežģīti mēģināt noteikt reālo kapulauka izmēru. Tāpat ir sarežģīti novērtēt cik ilgu laiku kapulauks tika izmantots, kā arī

⁸⁵ Zvelebil, M. *Innovating Hunter-Gatherers: The Mesolithic in the Baltic*. Grām.: *Mesolithic Europe*. Cambridge University press, 2008. P. 38. Pieejams: <http://uprav.ff.cuni.cz/?q=system/files/mesolithic%20europe.pdf>

⁸⁶ Zagorska I. *Mezolīts. 7600-4500. g. pr. Kr.* Grām.: Ē. Mugurēvičs, A. Vasks (red.). *Latvijas senākā vēsture :9.g.t. pr.Kr. - 1200.g.* Rīga : Latvijas vēstures institūta apgāds, 2001. 64.lpp.

⁸⁷ Oshibkina S.O. *Mesolithic burial grounds and burial complexes in the forest zone of eastern europe*. Pieejams: <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.2753/AAE1061-1959460403> (aplūkots 6.03.16)

⁸⁸ Upe. *Mitoloģijas enciklopēdija*. Rīga, 1994. nr.2. 375.lpp.

⁸⁹ Mithen, S. J. *The Mesolithic Age*. In: Cunliffe, B. *The Oxford Illustrated history of prehistoric europe*. Oxford University press, 2001. P. 121.

temps kādā cilvēki tika apbedīti. Līdz ar to rodas jautājums, vai atšķirīgu kapulauku izmēri ir lielāki, jo tie tika izmantoti ilgāku laiku vai arī tie saistīti ar daudz lielāku populāciju? ⁹⁰

Attiecībā uz neolītu Latvijas teritorijā atklāti vairāki kapulauki, kā arī atsevišķi apbedījumi. Protams, jāmin, ka arī visu neolītu turpinās jau minētā Zvejnieku kapulauka izmantošana. Tomēr pamatojoties uz pārējiem neolīta perioda apbedījumiem, tos nosacīti var iedalīt trīs daļās.

- 1) Apbedījumi apmetnes teritorijā. Kā piemēru var minēt Aboras I vēlā neolīta apmetnē atklātos apbedījumus (61), kas atsegti apmetnes centrālajā daļā dažādos dziļumos 400 m² lielā platībā.⁹¹ Apmetne un līdz ar to arī apbedījumi akmens laikmetā bija situēta senās Aiviekstes paleogultnes labajā krastā.⁹² Tāpat arī Kvāpāni II vidējā neolīta apmetnes teritorijā atklāti vairāki (15) apbedījumi. Topogrāfiski Kvāpānu II apmetne un līdz ar to arī apbedījumi situēti nelielā lēzenā pacēlumā Rēzeknes upes labajā krastā.⁹³
- 2) Savrupkapi. Tādi raksturīgi AKLC kultūrai. Par tādiem var uzskatīt atklātos apbedījumus Sarkaņos un Selgās. Abos gadījumos atklāts tikai viens kaps, kuru šobrīd vēl nevar saistīt ar kādu konkrētu apmetni. Kā min N. Grasis, Sarkaņu apbedījums (3350-2900.g.pr.Kr.) atklāts Sedzeru ezera ziemeļu galā aptuveni 70 metrus no tā krasta. Savukārt, Selgu apbedījums (2900-2730.g.pr.Kr.) ap 100 m no Mēmeles upes labā krasta.⁹⁴ Par savrupkapu uzskatāms arī Grobiņas Atkalnu I atrastais sievietes apbedījums. Tas situēts Ālandes upes ielokotā zemes izcēlumā.⁹⁵
- 3) Apbedījumu grupas ārpus dzīvesvietas jeb kapulauki. Kā piemēru šai grupai var minēt jau iepriekš aplūkoto Zvejnieku kapulauku. Tā kā šis kapulauks ir izmantots no vidējā mezolīta un izmantots arī visu neolīta periodu, ir iespējams izsekot izmaiņām šī kapulauka izmantošanā. Agrais neolīts šajā kapulaukā pārstāvēts salīdzinoši maz. Tie ir aptuveni 50 apbedījumi, kas neveido kādu vienu kompaktu kapu grupu, bet gan izkļiedēti šaurā joslā starp vēlā mezolīta un vidējā neolīta kapu grupām. Šāds apbedījumu izvietojums un to niecīgais skaits varētu liecināt, ka agrajā neolītā apmetne un kapulauks izmantoti sezonāli vai periodiski. Savukārt vēlākie apbedījumi,

⁹⁰ Mithen, S. J. The Mesolithic Age. In: Cunliffe, B. *The Oxford Illustrated history of prehistoric europe*. Oxford University press, 2001. P. 121.

⁹¹ Лозе, И. *Поздний неолит и ранняя бронза Лубанской равнины*. Рига : Зинатне, 1979. Ст.138.

⁹² Loze, I., Eberhards, G. Vēlā neolīta Aboras I apmetnes apdzīvotība. Pieejams: http://www.lza.lv/LZA_VestisA/66_5-6/3_IlzeBirutaLoze_GuntisEberhards.pdf (aplūkots 6.03.16.)

⁹³ Kvāpānu senkapi. Kultūras pieminekļu pase. 1984.g. VKPAI DC Inv. Nr. 25475 6505-4 I

⁹⁴ Grasis, N. Auklas keramikas kultūras apbedījumi Sarkaņos un Selgās. *ZASM*, Rīga, 1996. 60-65.lpp.

⁹⁵ Urtāns J., Petrenko V. *Grobiņas arheoloģijas pieminekļi*. Nordik, 2012. 15.lpp.

t.i. vidējā un vēlā neolīta, izvietoti kompaktā grupā, kas, ņemot vērā arī apbedījumu daudzumu (vairāk kā 120), varētu liecināt par vietsēdības nostiprināšanos.⁹⁶ Kapulauks, tiesa gan daudz mazākos izmēros, konstatēts arī Kreiču apmetnes tuvumā. Tas atrodas Isnaudas upītes labajā krastā. Pēc izrakumiem, F. Zagorskis konstatējis, ka kapulauks atrodas uzkalna rietumu nogāzē, 10-12 m attālumā no uzkalna pamata aizņemot lokveida teritoriju. Savukārt apmetne aizņem teritoriju gar minēta uzkalna pamatu, iesniedzoties arī zemienē. Tātad kapulauks atradies ārpus apmetnes teritorijas, tomēr ļoti tuvu tai, pat cieši tai pieslēdzoties.⁹⁷

Līdzīgi kā mezolītā, arī neolītā vērojams, ka topogrāfiski kapulauki un atsevišķi apbedījumi saistīti ar ūdens tuvumu. Tomēr, kā to novērojis arī G. Gerhards, apbedījumi situēti zināmā attālumā (100-300 m) no krasta. Bieži uz nelieliem pauguriem vai pacēlumiem. Tātad salīdzinot ar mezolīta laika apbedījumiem, kas bieži tika izvietoti tiešā ūdens tuvumā, pat uz salām vai pussalām, tad šāda attālināšanās no krasta visdrīzāk liecina par izmaiņām arī sabiedrības uzskatos jeb saimnieciskā modeļa izmaiņas. Kā noskaidrots iepriekš, neolīta beigās līdzās savācējsaimniecībai pakāpeniski attīstās arī ražotājsaimniecība. Iespējams, šīs pārmaiņas prasīja arī apgūt papildus teritorijas tālāk no ierastajām tiešā upju vai ezeru krastu tuvumā.⁹⁸

Zīmīgi, ka lielākā daļa apbedījumu, kas situēti upju krastos, atrodas tieši tās labajā krastā. Tas varētu būt skaidrojams ar kādām senām tradīcijām par upes tecēšanas virzienu. Tāpat tas varētu būt saistīts ar sabiedrību pārvietošanās virzienu, kura rezultātā viņi apmetušies konkrētās upes labajā krastā. Tik pat labi tas varētu būt saistīts ar kādu citu, vien akmens laikmeta sabiedrībām, zināmu iemeslu.

Tā kā arī neolītā joprojām vērojama paleolītiskā tradīcija mirušos apglabāt dzīvesvietas teritorijā, bet vienlaicīgi arī veidojas kapulauki, kas no dzīvesvietām ir nodalīti, var pieņemt, ka izmaiņas sabiedrību uzskatos un dzīvesveidā notika pakāpeniski. Iespējams, tas saistīts ar dažādu kultūru ietekmi vai sajaukšanos. To iespējams noskaidrot pēc kapu piedevām, kas tiks aplūkots nākamajā nodaļā.

⁹⁶ Zagorskis, F. *Zvejnieku akmens laikmeta kapulauks*. Rīga, Zinātne, 1987. 86-87.lpp.

⁹⁷ Zagorskis, F. Kreiču neolīta kapulauks. AE, 3.laid. Rīga, 1961. 3.lpp.

⁹⁸ Gerhards G. *Saliectie apbedījumi Latvijā no antropoloģiskā viedokļa*. AE. 21. laid., Rīga, 2003.120.lpp.

2.2. Kapu iekārtojums

Ar jēdzienu kapu iekārtojums tiek saprasti kapa bedres izmēri, orientācija pret debespusēm, akmeņu konstrukcijas, okera pielietojums, skeleta novietojums (uz muguras, sēdus, saliektā stāvoklī), apbedījuma veids (atsevišķs, dubultapbedījums, grupveida), dzimums, (sieviete, vīrietis), vecums (pieaugušais, bērns), kā arī citi apbedījuma iekārtošanā piekoptie bērnu rituāli, kas nosakāmi pēc arheoloģiskā materiāla. Analizējot šīs apbedīšanas tradīcijas un salīdzinot tās ar līdzīgām tradīcijām, kas piekoptas citviet Ziemeļeiropā, iespējams gūt secinājumus par akmens laikmeta sabiedrību uzskatiem gan par aizkapa pasauli, gan sabiedrību sociālajām attiecībām. Tā pat uz analogiju pamata var izdarīt secinājumus par kultūru izplatību un ietekmi.

Lai izprastu sabiedrību uzskatu maiņu, šajā apakšnodaļā apbedījumi un tajos pielietotās apbedīšanas tradīcijas tiks aplūkotas hronoloģiskā secībā.

Kā jau minēts iepriekš Latvijas teritorijā senākais atklātais apbedījums (305.kaps) datējams ar vidējo mezolītu, konkrēti 7460-7180g.pr.Kr. un atklāts Zvejnieku mezolīta apmetnes teritorijā (skat. 1.att.). Mirušais (vīrietis) apbedīts 1.1-1.2 m dziļumā. Tas guldīts izstieptā stāvoklī uz muguras, rokas cieši gar sāniem, ar galvu uz ziemeļaustrumiem. Skeletu klāja okera slānis. Savukārt Zvejnieku kapulauka teritorijā atklāti nedaudz jaunāki, bet arī uz vidējo mezolītu attiecināmi apbedījumi. Mirušie guldīti guļus stāvoklī ar galvu uz ziemeļiem (170.kaps) un rietumiem (154.kaps.). Abi apbedījumi saturēja gan tumšāku, gan gaišāku zemi un bija intensīvi okerēti. Vīrs 154.kapa pēdām un galvgaļa akmeņu krāvums.⁹⁹

Ar vēlo mezolītu Zvejnieku kapulaukā datējami vismaz 4 apbedījumi (2; 39; 57; 76. kaps) aptverot īsu laika posmu no 5840-5710.g.pr.Kr. Šie apbedījumi saturēja pelēcīgu granti, akmeņu krāvumus, kā arī lielu daudzumu okera īpaši bērnu apbedījumos. Pārsvarā mirušie apbedīti uz muguras izstieptā stāvoklī, retāk uz vēdera vai sāniem. Orientēti galvenokārt ar galvu uz Z vai ZR. Izņēmums 76.kaps, kurš orientēts uz DA.¹⁰⁰

Uz mezolītu iespējams attiecināms arī Vendzavu apmetnē atklātais kaps. Diemžēl apbedītā kaulu un zobu paraugi nesaturēja pietiekami organisko vielu koncentrāciju datēšanai. Tomēr pamatojoties uz citiem atradumiem pētnieki ir izteikuši pieņēmumu, ka atrastais kaps attiecas uz mezolītu. Tomēr šis apbedījums atšķiras no atklātajiem kapiem Zvejnieku apmetnē un kapulaukā. Mirušais guldīts uz vēdera ar nedabiskā stāvoklī saliektām kājām. Galva uz

⁹⁹ Zagorska I. Radiocarbon chronology of the Zvejnieki burials. In: Larsson L. Zagorska I. *Back to the origin :new research in the Mesolithic-Neolithic Zvejnieki cemetery and environment, northern Latvia*. Stockholm : Almqvist & Wiksell International, 2006. P.93-94.

¹⁰⁰ Turpat, P.94-97.

ziemeļrietumiem. Pēc V. Bērziņa domām labās kājas nedabiskais stāvoklis varētu būt skaidrojams divējādi. Viena no iespējām, ka šādu ķermeņa stāvokli var skaidrot ar locekļu izkustēšanos trūdēšanas laikā. Savukārt otra iespēja liecina, ka pārgriezta cīpsla, lai kāju varētu atlocīt pret ķermeni. Domājams mirušā locekļi varēja tikt atsieti pret ķermeni šādā stāvoklī. Tomēr pierādīt, kura no šīm iespējām ir patiesāka ir grūti. Šis gan nebija vienīgais neparastais ar apbedījumu saistītais atklājums. Mirušā mugura un kājas garenvirzienā bija pārsegtas ar sešām (50x20cm) organiskas vielas sloksnēm. Iespējams tās bijušas mizas.¹⁰¹

Piemēri no Zvejnieku apmetnes un kapulauka, kā arī Ziemeļeiropas- Vedbekas (Dānija), Skateholmas I un II kapulaukā (Zviedrija) u.c. liecina, ka mezolītam raksturīgi mirušos apbedīt uz muguras izstieptā stāvoklī. Tomēr atrasti arī savdabīgās pozās apglabātie. Piemēram uz vēdera vai sāniem. Skateholmas kapulauka pat atklāti sēdus stāvoklī¹⁰², kas Latvijas teritorijā mezolītā nav atklāti.

Mirušie parasti guldīti pa vienam. Retāk pa vairākiem. Tomēr kapu bedres un ar to saistītās konstrukcijas ir atšķirīgas. Salīdzinot uz mezolītu attiecināmos kapu bedres izmērus vērojamas zināmas līdzības. Garumā kapu bedres, konkrēti Zvejnieku kapulaukā, tikušas veidotas ap 2 metri garumā, savukārt platumā ap 50 cm. Pēc Gunta Gerharda pētījumiem vīriešu garums mezolītā vidēji varēja būt ap 170 cm, savukārt sievietēm ap 155 cm.¹⁰³ Tomēr pamatojoties uz šiem datiem nevar viennozīmīgi izskaidrot kapa bedres izmērus. Visdrīzāk, ka kapa bedres izmērus ietekmē apbedītā ķermeņa garums. Protams, jāņem vērā, ka kapa izmērus varēja ietekmēt arī izmantotās konstrukcijas, piemēram akmeņu krāvumi. Šai saistībā var minēt Vendzavu apbedījumu, kas ticis pārsegts ar organiskas vielas sloksnēm. Līdzīgas apbedīšanas tradīcijas Vendzavu apbedījumam vērojamas arī Skateholmas II kapulaukā. Arī tur, 4.kapā, mirušie segti ar mizām vai kokiem. Tāpat arī Vedbekas kapulaukā konstatētas iespējamās mizu zārku paliekas. Pēc V. Bērziņa domām, šādu mizu vai koku konstrukcijas var pielīdzināt akmeņu konstrukcijām kādas, piemēram, konstatētas Zvejnieku kapulaukā.¹⁰⁴

Mezolīta apbedījumos Zvejnieku kapulaukā akmeņu konstrukcijas (skat. 2.att.) konstatētas gandrīz pusei no apbedījumiem. Pārsvārā akmeņi izvietoti kapa abos galos, t..

¹⁰¹ Valdis Bērziņš. *Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Vendzavu mezolīta apmetnē 1998.g.* LNVM Inv.nr. AA 819

¹⁰² Fahlander F. *A Piece of the Mesolithic Horizontal Stratigraphy and Bodily Manipulations at Skateholm* P. 33. Pieejams: http://www.mikroarkeologi.se/publications/ch3_Fahlander.pdf (aplūkots 15.04.2016)

¹⁰³ Gerhards G. Zvejnieku kapulaukā apbedīto iedzīvotāju ķermeņa garums. LVIŽ, 1996. nr. 2. 10-15.lpp.

¹⁰⁴ V. Bērziņš. Izrakumi Vendzavu mezolīta apmetnē un tās teritorijā atrastais kops. *APL*, 2000. 17.lpp.

sedzot apbedītā galvu un/vai pēdas. Iespējams, ka šādas konstrukcijas izmantotas, lai iezīmētu kapa vietu.¹⁰⁵

Lielāka dažādība vērojama kapu bedres dziļumā, kas variē no 25 cm līdz 110 cm. Tāpat arī mirušo orientācija nav konsekventa. Vērojama orientācija uz dažādām debespusēm, tomēr lielākoties mezolīta periodā apbedītie orientēti Z vai ZR virzienā. Pēc I. Lozes domām kosmoloģiskie priekšstati veidojušies tieši mezolītā¹⁰⁶. Iespējams, arī apbedīšanas virziens saistīts ar kādiem seno cilvēku priekšstatiem par aizkapa pasaules saistību ar debesjumu.

Akmens laikmeta galvenā īpatnība ir okera izmantošana apbedīšanā (skat. 3.att.). Eiropā šī tradīcija parādās jau paleolītā un turpinās visu akmens laikmetu dažādā intensitātes pakāpē. Latvijas teritorijā okers atrodams purvainās un avotainas vietās, konkrētāk vietās, kur dzelzi saturoši ūdeņi izplūst zemes virspusē. Šādas vietas atrodamas arī Burtnieku ezera ziemeļu piekrastē jeb Zvejnieku kapulauka tuvumā. Svarīgi minēt, ka sarkanais okers apbedīšanas rituālos netika pielietots tā sākotnējā, dabiskajā veidā. Kā to apstiprinājušas A. Upītes veiktās analīzes, okers tika speciāli apstrādāts. Respektīvi, tas tika dedzināts 300-500°C temperatūrā un rezultātā iegūts produkts- hematīts. Tā sastāvā atrodams dzelzs (no 18% līdz 49%), kā arī konstatēts kvarcs jeb smilts un māls ar dolomīta piejaukumu. Tas liecina par īpašu gatavošanos mirušā apbedīšanai. Tiek uzskatīts, ka šādi speciāli apstrādātam, dedzinātam okeram piemīt konservējošs un pat balzamējošs efekts. Tas ir viens no iemesliem, kāpēc apbedījumi ir tik labi saglabājušies.¹⁰⁷ Domājams, ka okers tika pielietots ne tikai konservējošās, bet arī simboliskās nozīmes dēļ. Simboliski okera nozīme tiek saistīta ar asinīm vai uguni. Asinis kā būtiskākā dzīvības substance un kā mirušā asinis, kas saistītas ar atdzimšanu un dzīvi pēc nāves. Tāpat sarkanais okers tiek asociēts ar uguni, reprezentējot pavarda gaismu un siltumu. Tāpat sarkanā krāsa varēja nozīmēt pārmaiņas. Piemēram, transformācija no bērna par pieaugušo, vai, saistībā ar nāvi, pāreju uz dzīvi citā pasaulē. Kā to rāda pētītie apbedījumi Zvejnieku kapulaukā, okera pielietojums mezolīta periodā bijis ļoti intensīvs. Tas ticis bērts pat 3-10 cm biezumā visā apbedījumā gan pašā kapa bedrē, gan uz mirušā.¹⁰⁸ Tā kā okera izmantošana bijusi būtiska sastāvdaļa mezolīta apbedījumos, rodas jautājums kāda iemesla dēļ atsevišķos kapos tas netika pielietots.

¹⁰⁵ Zagorska I. Mezolīts. 7600-4500. g. pr. Kr. Grām.: Ē. Mugurēvičs, A. Vasks (red.). *Latvijas senākā vēsture :9.g.t. pr.Kr. - 1200.g.* Rīga : Latvijas vēstures institūta apgāds, 2001. 68.lpp.

¹⁰⁶ Loze, I. *Akmens laikmeta māksla Austrumbaltijā.* Rīga: Zinātne, 1983.7.lpp.

¹⁰⁷ Zagorska I. Okera jeb krāsu zemes pielietojums akmens laikmeta apbedījumos Latvijā. *Ģeogrāfija. Ģeoloģija. Vides zinātne: Referātu tēzes.* Rīga: LU, 2007. 208-209.lpp

¹⁰⁸ Zagorska I. The Use of Ochre in Stone Age Burials of the East Baltic . In: *The Materiality of Death: Bodies, Burials, Beliefs.* 2008. P.118-123

Bez okera kapu bedrēs bieži vērojama melnas zemes pildījums. Šī parādība gan mezolīta vērojama tikai atsevišķos kapos atšķirībā no okera, kas tiek pielietots vairumā apbedījumu. Šī melnā zeme visdrīzāk bijusi mītņu zeme, kas atnesta no apmetnes. Tā šķiet simbolizē mirušā saikni ar dzīvi palikušajiem tuviniekiem. Iespējams ar šīs mītnes zemes starpniecību tiek nodrošināta vienota sakrālās kopienas ideja.¹⁰⁹ Tomēr, ja aplūko etnogrāfisko materiālu, var iegūt informāciju par apbedījumos pielietoto krāsu iespējamo nozīmi. Piemēram, Ziemeļsibirijā dzīvojošajai hanti tautai baltā krāsa asociējas ar augšējo pasauli (debesīm), melnā ar slimību, badu, nāvi, sarkanā- atdzimšanu, reģenerāciju.¹¹⁰ Zvejnieku kapulaukā, piemēram, 170. kapā, kombinētas pat divas krāsas- melnā un sarkanā jeb nāve un atdzimšana. To varētu skaidrot arī kā seno cilvēku izpratni par nāvi un šīs pasaules dzīves beigām, un kā atdzimšanu jaunā aizkapa pasaulē.

Pēc pētnieces L. N. Štucēs domām, mezolītā vērojama arī mirušā, tā teikt, ietīšana ādās vai cita veida audumā. Pēc viņa domām, tas vērojams 57, 76 un 121. Zvejnieku kapulauka apbedījumos.¹¹¹ Ietīšana varētu būt sava veida zārks. Tas ir kā rituāls, kas nošķir mirušos no dzīvajiem. Turklāt tā kā pēc nāves līķis sāk sadalīties, tad ietīšana varētu būt viens no veidiem kā mirušo tā teikt iekonservēt pirms apbedīšanas.

Vēl kāda īpatnēja tradīcija, kas vērojama tikai viena gadījumā- Zvejnieku 11-12. dubultapbedījumā, kuros apglabāti bērni, ir galvaskausa mākslīga sadalīšana. Šajā apbedījumā zem plakana akmens atrada novietotas divas galvaskausu pakauša daļas, kurām mākslīgi nolīdzinātas malas. Pēc formas tās atgādināja lēzenus traukus. Tā kā pārējie kauli kapā atsegti anatomiskā kārtībā, jādodomā galvaskausa sadalīšana tikusi veikta apbedīšanas laikā. Kā uzskata F. Zagorskis, no galvaskausa izveidotiem traukiem līdzīgi veidojumi zināmi jau kopš paleolīta. Šādu tradīciju, mirušā galvaskausa fragmentus izmantot rituālos, var skaidrot kā īpašas cieņas izrādīšanu.¹¹²

Lai gan atklāti vairāki neolīta periodā pastāvējuši apbedījumi un kapulauki, tomēr uz agro neolītu pašlaik attiecināmi tikai vairāki apbedījumi no Zvejnieku kapulauka. Apbedījumi kapos ievietoti pa vienam, bet atšķirībā no mezolīta pieaug kapi ar vairākiem vienlaicīgi apbedītajiem. Šai ziņā īpaši izceļams grupveida apbedījums (178-182.kaps) ar pieciem mirušajiem – vienu

¹⁰⁹ Vasks, A. *No medniekiem un zvejniekiem līdz lopkopjiem un zemkopjiem*. Rīga, Zinātne, 2015. 86.lpp.

¹¹⁰ Zagorska I. The Use of Ochre in Stone Age Burials of the East Baltic . In: *The Materiality of Death: Bodies, Burials, Beliefs*. 2008. P. 122-123.

¹¹¹ Stutz L.N. Unwrapping the dead Searching for evidence of wrappings in the mortuary practices at Zvejnieki. In: Lars Larsson and Ilga Zagorska (red.) *Back to the origin :new research in the Mesolithic-Neolithic Zvejnieki cemetery and environment, northern Latvia*. Stockholm : Almqvist & Wiksell International, 2006. P.232.

¹¹² Zagorskis, F. *Zvejnieku akmens laikmeta kapulauks*. Rīga, Zinātne, 1987. 90.lpp.

sievieti un četriem vīriešiem. Visi mirušie apbedīti uz vēdera izstieptā stāvoklī. Diviem no apbedītajiem galva vērsta uz A, bet trijiem uz R. Kapa bedres pildījumā pelēcīga grants kā arī melna mītņu zeme, kas iespējams ņemta no pavarda tuvuma (par to liecina krama un kvarca šķilās, kalcinētu kaulu šķembas un dzīvnieku kaulu fragmenti). Okers apbedījumos lietots vāji. Interesanti, ka dažiem no apbedītajiem atklātas nopietnas traumas, pat nāvējošas. Tā kā visi pieci pēc pētnieku domām apglabāti vienlaicīgi, tad rodas jautājums kāds bija viņu nāves iemesls. Tas varētu būt saistīts ar medību negadījumu. Tā pat tas varēja būt letāls iznākums kaujas rezultātā. Piemēram, par kaujām starp atsevišķām sabiedrībām liecina Spānijā uz akmeņiem attēlotā kauja.¹¹³

Līdzīgi kā jau minētajā grupveida apbedījumā, agrajā neolītā vairumā gadījumu vērojama A vai R orientācija. Iespējams, to var saistīt ar sauli, tās rietēšanu vai uzaušanu. Tā pat īpašas izmaiņas nav vērojamas mirušā novietojumā. Joprojām dominē novietojums uz muguras izstieptā stāvoklī. Otrs biežākais novietojums ir uz vēdera. Savukārt, vēl retāk sastopami apbedījumi, kuros mirušais novietots saliektā stāvoklī. Tāpat līdzīgi kā mezolītā, arī neolītā sastopamas akmeņu konstrukcijas un mītņu zeme kapa pildījumā.

Nelielas izmaiņas vērojamas okera pielietojumā. Ja mezolīta periodā tas tika lietots ļoti intensīvi, tad sākot ar agro neolītu tas tiek pielietots ar vien mazāk. Protams, okers ticis izmantots vairumā apbedījumu, tomēr neolītā tas vairāk izmantots, lai noklātu atsevišķas ķermeņa daļas, piemēram, galvas rajonā (187, 162, 300, 153.kaps).

Iespējams, uz agro neolītu attiecināmi arī Zvejnieku kapulauka apbedījumi 63.,289.,297.,300., kuros, šķiet, vērojamas skalpēšanas pazīmes. Minētajos kapos apbedītajiem nevar piedēvēt pēcnāves skalpēšanu, t.i. to nevar saistīt arī ar apbedīšanas tradīcijām, tomēr šis, no apbedījumiem iegūtais materiāls, ir vēl viens veids kā izprast tā laika cilvēku uztveri par pasauli un cilvēku lomu tajā. Skalpēšana jeb minētajos apbedījumos ārēja iedarbība uz cilvēka galvaskausu var tikt skaidrota dažādi. Iespējams, tā tikusi tetovēta, noņemta vai citādi apstrādāta (iespējams, dziedniecības mēģinājumi). Tā kā visi skalpēšanas gadījumi tikuši veikti tieši vīriešiem, kuri bijuši aptuveni vienā vecumā, to var skaidrot arī kā savdabīgu rituālu, kas liecina par īpašu sociālo statusu.¹¹⁴

Arī vidējā neolītā joprojām vērojami atsevišķi apbedījumi. Taču atšķirībā no iepriekšējiem periodiem pieaug kolektīvo apbedījumu skaits. Turklāt viena šāda kolektīvā kapa

¹¹³ Mithen J. S. The mesolithic age. In: Cunliffe, B. *The Oxford Illustrated history of prehistoric europe*. Oxford University press, 2001. P. 123.

¹¹⁴ Palma L. *Akmens laikmeta rituāli un to atspoguļojums Zvejnieku kapulauka antropoloģiskajā materiālā*: bakalaura darbs. Rīga, LUVFF Arheoloģijas un palīgzinātņu katedra, 2009.

ietvaros varēja tikt apglabāti līdz pat 6 mirušie. Tie varēja būt gan vairāki bērni, kā piemēram, Zvejnieku 206-209.kaps, kurā apbedīti četri pusaudži/bērni. Tāpat šādi kolektīvie apbedījumi varēja sevī ietvert vairākus pieaugušos (sievietes vai vīriešus) un bērnus, kā piemēram Zvejnieku 274-278., 220-225., 282-284.kaps. Pēc pētnieku domām mirušie kapā apbedīti vienlaicīgi. Tas liek jautāt, kāds varēja būt cēlonis tik daudzu cilvēku vienlaicīgai apbedīšanai. Dabas stihija, epidēmija, rituāla apbedīšana, piemēram, kādam izcilam sabiedrības loceklim blakus guldot radniekus? Iemesls varēja būt jebkurš no minētajiem vai arī kāds cits iemesls mums nezināms. Zīmīgi, ka šādi apbedījumi ar 3-6 mirušajiem Zvejnieku kapulaukā ir raksturīgi tieši vidējam neolītam. Šādos kolektīvajos kapos mirušie bija apglabāti vienā vai divos līmeņos. Kapa pamatā izklāta melna zeme, uz tās guldīti mirušie, kas pilnībā vai daļēji apbērti ar okeru. Virs apbedītajiem kapa pildījumā atkal vērojama melna zeme, kas ņemta no apmetnes. Tātad kapā atkal vērojama jau iepriekš minēto divu krāsu –melns un sarkans-sajaukšanās.

Pārsvārā mirušie guldīti izstieptā stāvoklī uz muguras, retāk uz vēdera vai uz sāniem. Galvas visbiežāk A vai R (Zvejnieku kapulaukā) vai DA (Kreiču kapulaukā) virzienā. Kapos, kur guldīti vairāki mirušie, tie guldīti pretējos virzienos Z-D vai A-R. Tomēr, lai noteiktu virziena nozīmi apbedīšanas paražās, vidējā neolītā valda pārāk liela daudzveidība.

Neolītā Zvejnieku kapulaukā arvien retāk apbedījumos tiek izmantoti akmeņi. Savukārt, Kreiču kapulaukā akmeņu konstrukcijas konstatētas 9 no 23 kapiem. Visbiežāk akmeņi izvietoti gar kapa bedres malām, retāk abos galos. Atsevišķos gadījumos ar akmeņiem pārklāts mirušā ķermeni. Šāds gadījums konstatēts Kreiču kapulauka 12 un 13.apbedījumā (skat. 4.att.). Virs 13.apbedījuma, kas atradās 95 cm garā un 90 cm dziļā kapa bedrē pie 12. apbedījuma kājām, novietoti divi lieli akmeņi.¹¹⁵ Iespējams, šādu akmeņu novietojumu var saistīt ar bailēm no mirušā augšāmcelšanās.¹¹⁶

Kā tas iezīmējas jau agrajā neolītā, arī vidējā neolītā okera izmantošana pilnībā neizzūd, bet maina savu pielietojumu. Līdzīgi kā agrajā neolītā okers tiek izmantots apbedījuma atsevišķās vietās, t.i. sedzot atsevišķas ķermeņa daļas, lielākoties galvu. Interesanti, ka visbiežāk okers izmantots bērnu vai kolektīvajos (3-6 mirušie) apbedījumos. Tomēr kopumā ņemot vairāk kā pusei no Zvejnieku kapulauka apbedījumiem okers vidējā neolīta nav lietots vispār. Savukārt Kreiču kapulaukā no 23 apbedījumiem tas izmantots tikai vienā kapā-dubultapbedījumā (15-16.kaps). Iespējams, tas skaidrojams ar to, ka okers arvien biežāk tiek

¹¹⁵ Zagorskis F. Kreiču neolīta kapulauks. *AE*, 3.laid. Rīga, 1961. 7.lpp.

¹¹⁶ Zagorska I. Mezolīts. 7600-4500. g. pr. Kr. Grām.: Ē. Mugarēvičs, A. Vasks (red.). *Latvijas senākā vēsture :9.g.t. pr.Kr. - 1200.g.* Rīga : Latvijas vēstures institūta apgāds, 2001. 68.lpp

lietots citos rituālos. Zvejnieku kapulaukā sākot ar vidējo neolītu parādās vairākas jaunas apbedīšanas tradīcijas. Viena no tām- īpašas ziedojumu vietas. Šis jaunais, iepriekšējos apbedījumos nenovērotais paradums, atklāts Zvejnieku kapulauka kolektīvajā apbedījumā (206-209.kaps), kurā apglabāti 4 bērni. Bedres dienvidu stūrī, pie 207. apbedījuma kājām kompaktā kaudzītē, konkrēti 30 cm lielā platībā izvietots ziedojums, kas sastāvēja no 33 priekšmetiem (par tiem sīkāk 3.nodaļā) no kuriem daži krama šķēpu gali apzināti salauzti. Tas pārklāts ar 10 cm biezu okera slāni.¹¹⁷ Līdzīgi ziedojumi konstatēti arī citos kolektīvajos apbedījumos, konkrēti 263-264,264a un 274-278. apbedījumos, kā arī viena atsevišķā 252.apbedījumā. Šajā atsevišķajā vīrieša apbedījumā kāju kreisajā pusē 90 cm garš un 30 cm plats okerēts laukums ar melnas zemes un degušu akmeņu piejaukumu. Šajā laukumā atrada vairākus priekšmetus- krama bultas galu, bebra zobus un kaula smaili.¹¹⁸ Tīšuprāt salauztie priekšmeti, degušu akmeņu piejaukums pastiprina okera asociāciju ar uguni. Tas nozīmē, ka šādas ziedojuma vietas akmens laikmeta cilvēkiem varēja simbolizēt ugunskura vietu. Lai gan parasti uguns un ugunskurs simbolizē gaismu, siltumu, pavardu, aizsardzību u.tml., tomēr zināmā sabiedrības attīstības periodā ugunij tiek piedēvēta cita nozīme. Uguns tiek saistīta ar rituālām darbībām. Ugunskurs tiek dedzināts īpašās, ar cilvēku garīgo dzīvi saistītās reizēs. Pēc autore domām, nepieciešams atzīmēt, ka rituālas darbības, kas saistītas ar okeru un uguni aktīvi piekoptas ne tikai apbedījumos, bet arī Ģipkas apmetnē Ziemeļkurzemē, kas šo atklājumu dēļ nav uzskatāma par parastu sezonālu apmešanās vietu. Šīs apmetnes C laukuma ziemeļu daļā atklāta centrālā ugunskura vieta. Savukārt okera klātbūtne konstatēta visā apmetnes teritorijā. Tā pat par rituālām darbībām liecina atklātais māla pods, kurā atradies liels daudzums okera pulvera. Kā atklājusi Ilze Loze, šajā apmetnē okers lietots, lai krāsotu antropomorfās māla figūriņas.¹¹⁹

Ar apbedīšanas rituāliem, šķiet saistītas arī divas ovālas bedres, kas netālu no apbedījumiem (1-1.2 m) atklātas Kreiču kapulaukā. Pirmā bedre situēta 1 m attālumā uz rietumiem no 3.-8. apbedījuma. Bedre pēc izmēra diezgan liela- garumā 2.1 m, platumā 1 m, savukārt dziļumā 0.5 m. Bedres malas nokrautas ar akmeņiem. Tajā ticis ievietots krama nazis, kā arī atrastas dažādu kaulu šķembas, kalcinēti kauli, kā arī māla lauskas. Otra bedre atradās 1.2 m no 15-16. dubultapbedījuma. Garumā 1 m, platumā 0.93 m, dziļumā 0.45 m, tātad mazāka nekā pirmā bedre. Turklāt atšķirībā no pirmās bedres, šīs bedres malas nebija noklātas ar akmeņiem. Pildījumā- māla trauku lauskas, kalcinēti kauli, divas krama drumsas.¹²⁰

¹¹⁷ Zagorskis, F. *Zvejnieku akmens laikmeta kapulauks*. Rīga, Zinātne, 1987. 48.lpp.

¹¹⁸ Turpat, 54.lpp

¹¹⁹ Loze I. *Neolīta apmetnes Ziemeļkurzemes kāpās*. Rīga, 2006. 162-164.lpp.

¹²⁰ Zagorskis F. *Kreiču neolīta kapulauks*. AE, 3.laid. Rīga, 1961. 10.lpp.

Zvejnieku kapulaukā vidējā neolītā parādās vēl kāda jauna un reta apbedīšanas tradīcija, kas novērota tieši kolektīvajos apbedījumos. Mirušo (pārsvarā vīrieša, bet vienā gadījumā pusaudža) seja nolipināta ar pelēcīgi zilu vai sarkanu mālu, kas jaukts ar okeru. Zem šīs maskas acu dobumos ieliktas dzintara ripas (skat. 5.att.). Šāda paraža konstatēta vien piecos Zvejnieku kapulauka apbedījumos- 225., 263., 206., 275. un 277.kapā. Ilga Zagorska izsaka pieņēmumu, ka māli tikuši izmantoti kā saistviela, lai dzintara ripas un dzintara riņķi nenokristi no acīm.¹²¹ Savukārt, Denisova Raisa šo paražu dēvē par pēcnāves maskām. Šo pieņēmumu Denisova izdarījusi pamatojoties uz līdzīga rakstura veidojumiem Urālu un Permas somugru apgabalā, kā arī Baškīrijā un Ungārijā, kur tie gan attiecināmi uz vēlāku laika periodu. Tur pie šāda veida maskām uz acīm, nāsīm, mutes piestiprināja apaļus formas priekšmetus. Kopumā pēc R. Denisovas domām, dzintars, maskas kā arī iepriekš minētie ziedojumu ir nepārprotami sabiedrības pārticības apliecinājuma atribūti.¹²² Citviet Latvijas teritorijā akmens laikmetā šī apbedīšanas tradīcija nav konstatēta. Tomēr nedaudz savādāks skaidrojums rodas, ja šo tradīciju salīdzina ar atradumiem Ģipkas apmetnē.

Šķiet liela nozīme bijusi tieši sarkanajai krāsai. Sarkanā krāsa ir asins simbols. Tā piemēram, Ģipkas A apmetnē atrastajai antropomorfās figūriņas galvai seja bija pilnībā noklāta ar okeru. Tātad sarkanais okers jeb asins krāsa figūriņu atdzīvināja. Līdzīgi šķiet varēja būt arī saistībā ar maskām. Zvejnieku kapulaukā konstatētas gan sarkanas gan zilganas māla maskas. Gadījumā ja tika lietots zilais māls, tad tas tika tā teikt atdzīvināts ar sarkana okera palīdzību.¹²³

Dzintara ripas un riņķi atklāti ne tikai zem māla maskām. Kopumā 25 dzintara ripas un riņķi, kas diametrā 2-3 cm atrasti pie desmit apbedījumiem dažādās vietās- acs dobumā, galvas rajonā, zem pakauša, virs krūtīm, kāju rajonā, iegurņa rajonā. Galvenokārt tās atrastas kolektīvos apbedījumos, kur zeme ap mirušo galvu okerēta. Diemžēl sliktās saglabāšanās pakāpes dēļ nav iespējams noteikt vai uz šiem dzintara ripām un riņķiem bijis arī kāds ornamentals. Līdzīgas tradīcijas, kur atklātas konstatētas Tuzozero VI kapulaukā (atrasti vairāki dzintara riņķi. Tie konstatēti arī galvas rajonā pa divi), Verhoļenskas kapulaukā (atklāti nefrīta diski, kas likti acu dobumos). Tātad, lai gan šī apbedīšanas parādība bijusi reta, tomēr plaši pazīstama. Tā kā Latvijas teritorijā šai tradīcijai izmantots dzintars- saules un gaismas simbols, savukārt riņķis- Saules, Debesu un Visuma simbols-, ir pamats domāt, ka neolītā vismaz Latvijas teritorijā, vismaz Zvejnieku kapulauka tuvumā, ticis pieņemts saules kulta. Tātad

¹²¹ Zagorska I. Par kādu retu akmens laikmeta apbedīšanas tradīciju. *AE*, 19.laid. Rīga, 1997. 47.lpp.

¹²² Denisova R. Zvejnieku akmens laikmeta kapulauks. Iekšējā struktūra un hronoloģija. *LVĪŽ*, nr. 4. 1996. 23.lpp.

¹²³ Loze I. *Neolīta apmetnes Ziemeļkurzemes kāpās*. Rīga, 2006. 162-164.lpp.

mirušo, pārsvarā vīriešu un bērnu, pusaudžu acis, segtas ar dzintaru, lai tajās saglabātu saules gaismu.¹²⁴

Ja vidējā neolīta Latvijas teritorijas apbedījumus salīdzina ar Dienvidskandināvijas apbedījumiem vērojamas gan līdzības, gan atšķirības. Līdzības vērojamas mirušā novietojumā, okera izmantošanā, kā arī kapa piedevās. Savukārt, atšķirība vērojama apbedījumu daudzumā, kas traucēts veidojot jaunus apbedījumus. Tā piemēram, Skandināvijā traucēti apbedījumi konstatēti tikai retos gadījumos. Kā apgalvo L. N. Štuce, tas varētu liecināt, ka pēc laika mirušais vairs netiek asociēts ar izžuvušajām mirstīgajām atliekām. Tas varētu arī izskaidrot kāpēc Latvijas teritorijā ir tik liels skaits traucēto apbedījumu. Kā piemēru var minēt Zvejnieku dubultapbedījumu (316-317.kaps). Tas bijis sievietes un vīrieša piedevām bagāts apbedījums, kas ierakts dziļi bedrē izpostot vismaz piecus vecākus apbedījumus. Par to liecina arī kapa pildījums, kurā zeme sajaukusies ar dažādām mirušo skeleta daļām.¹²⁵ Tāpat jāpiemin, ka šajā dubultapbedījumā vismaz viens no mirušajiem apbedīšanas brīdī ticis cieši ietīts kādā materiālā.¹²⁶ Tātad vērojama jau mezolītā minētā tradīcija mirušos ietīt.

Ja attiecībā uz iepriekšējiem periodiem Latvijas teritorijā bija zināmas tikai dažas apbedījumu vietas- Zvejnieku, Vendzavu, Kreiču, tad ar vēlo neolītu datējamās jau vairākas apbedījumu vietas. Šai gadījumā gan jāsaprot, ka Zvejnieku kapulauks savu nozīmību nezaudē visu akmens laikmetu. Savukārt ar vēlo neolītu datētie jaunie apbedījumi, kas atklāti gan Latvijas teritorijā gan ārpus tās var sniegt nepieciešamo informāciju, lai spētu salīdzināt apbedīšanas tradīcijas, konstatēt līdzības un atšķirības uz kuru pamata izdarīt secinājumus par akmens laikmeta sabiedrībām.

Kā zināms vēlajā neolītā Latvijas teritorijā ienāk auklas keramikas un laivas cirvju kultūras ciltis ienesot dažādus jauninājumus, tai skaitā arī jaunas apbedīšanas tradīcijas. Kā jau minēts iepriekšējā nodaļā AKLC kultūrai raksturīgi savrupkapi. Tādēļ dažkārt to dēvē arī par savrupkapu kultūru. Latvijas teritorijā šādi savrupkapi atklāti Sarkanos, Selgās un Atkļanos.¹²⁷ Šādi savrupkapi visbiežāk atklāti nejauši dažādu ar saimniecību saistītu zemes darbu rezultātā. Līdz ar to arī ziņas par šiem apbedījumiem ir nepilnīgas un balstītas uz atradēja liecības kā arī iegūtā arheoloģiskā materiāla.

¹²⁴ Zagorska I. Par kādu retu akmens laikmeta apbedīšanas tradīciju. *AE*, 19.laid. Rīga, 1997. 44-47.lpp.

¹²⁵ Stutz L.N. The way we bury our dead. Reflections on mortuary ritual, community and identity at the time of Mesolithic- Neolithic transition. *Documenta Praehistorica*. No. XXXVII. 2010. P. 37-38.

¹²⁶ Larsson L. A double grave with amber and bone adornments at Zvejnieki in northern Latvia. *Archaeologia Baltica* No.13. Klaipēda, 2010. P.85.

¹²⁷ Vasks, A. *No medniekiem un zvejniekiem līdz lopkopjiem un zemkopjiem*. Rīga, Zinātne, 2015. 61-63.lpp.

Sarkaņu savrupkapā ticis apglabāts vīrietis, ap 40 gadu vecs. Pēc atradējā stāstītā mirušais gulējis saliektā stāvoklī uz labajiem sāniem ar galvu rietumu virzienā. Okera pielietojums vai akmeņu konstrukcijas netika konstatētas.¹²⁸ Grobiņas Atkalnu I senkapos atklāts savrupkaps ar 25-30 gadu vecas sievietes mirstīgajām atliekām. Sieviete tikusi apglabāta saliektā stāvoklī uz kreisajiem sāniem ar galvu ziemeļaustrumu virzienā. Atklājumi liecina par sarežģītiem bērū ritiem. Kapa bedre virzienā uz leju sašaurinājās. Slīpajās kapa bedres malās atklāti pakāpieni. Tā pat konstatētas arī stabu vietas, vairākas oglīšu starpkārtnas, kā arī okera ieslēgumi. Iespējams, šos atklājumus var saistīt ar kādas diemžēl tuvāk nenosakāmas apbedījuma būves koka konstrukcijām. Savukārt oglītes un okers varētu liecināt par ugunsritu pielietojumu apbedīšanas laikā.¹²⁹

Trešais akmens laikmeta savrupkaps atklāts Seglās. Atšķirībā no iepriekš minētajiem, šis bijis dubultapbedījums, konkrēti 35-40.gadus vecas sievietes un 1-1.5 gadus veca bērna kaps. Sieviete glabāta uz muguras, ar ceļgalos saliektām kājām, kas noliektas uz labo pusi. Mirusī orientēta ar galvu uz ziemeļrietumiem, savukārt skats vērsts uz DR. Bērns apglabāts sievietes kājgalī. Ne okera, ne akmeņu paliekas nekonstatēja.¹³⁰

Iespējams savrupkapu parādīšanos var skaidrot kā jaunas sociālās kārtības ieviešanos, kurā individuālais ņem virsroku pār kolektīva centrālo lomu.¹³¹ Pēc A. Vaska domām, vēlā neolīta sabiedrības var dēvēt par transegalitārām, respektīvi, sabiedrībām, kur agrākais egalitārisms vairs nepastāv, bet formalizēti politiskie līderi, kā arī sociālo rangū sistēma nav vēl izveidojusies.¹³² Līdz ar to, var apgalvot, ka akmens laikmeta beigās notiek tāds kā pārejas posms uz sociālās hierarhijas izveidošanos bronzas laikmetā.

Vēlajā neolītā joprojām turpinās arī mirušo apbedīšana dzīvesvietās- Abora I - un kapulaukos- Zvejnieki, Kvāpāni. Savukārt Jurkovas senvietā, kur pārsvarā glabāti mirušie no 13. līdz 16.gs., atklāti arī divi uz akmens laikmetu (iespējams vēlo neolītu) attiecināmi apbedījumi. Šajos apbedījumos vērojamas apbedītā stāvokļa izvēles izmaiņas. Līdzās jau iepriekšējos periodos dominējošajam izstieptajam stāvoklim, mirušie arvien biežāk tiek guldīti arī sēdus (skat. 6.att.) un saliektā stāvoklī (skat. 7.att.). Tā pat arī Kreiču kapulaukā, kas gan tiek uzskatīts par vidējā neolīta kapulauku, atklāti apbedījumi, kas, iespējams, varētu piederēt pie vēlā neolīta apbedījumiem.

¹²⁸ N. Grasis. Auklas keramikas kultūras apbedījumi Sarkaņos un Selgās. ZASM, 1996.g. 60-61.lpp.

¹²⁹ Urtāns J., Petrenko V. *Grobiņas arheoloģijas pieminekļi*. Nordik, 2012. 15-17.lpp.

¹³⁰ N. Grasis. Auklas keramikas kultūras apbedījumi Sarkaņos un Selgās. ZASM, 1996.g. 62-65.lpp.

¹³¹ Linden M. V. For equalities are plural: reassessing the social in Europe during the third millennium BC. In: *World Archaeology*. Vol.39. 2007. P.182.

¹³² Vask, A. *No medniekiem un zvejniekiem līdz lopkopjiem un zemkopjiem*. Rīga, Zinātne, 2015. 84.lpp.

Sēdus stāvoklī apbedījumi konstatēti Kreiču, Aboras I, un Jurkovas arheoloģisko izrakumu vietās. Kreiču kapulaukā sēdus stāvoklī atklāti 3 apbedījumi. Viens, konkrēti, 6.apbedījums, novietots pussēdus/pusguļus stāvoklī. Kājas saliektas ceļgalos un noliektas uz labo pusi. Pēdas novietotas zem iegurņa kaula. Savukārt 13. un 16. apbedījumā mirušie novietoti sēdus stāvoklī ar muguru pret kapa bedres malu un saliektām kājām, ceļgali pacelti uz augšu.¹³³ Aboras I apmetnē atklāti 5 apbedījumi (4, 58-61. kaps) sēdus stāvoklī. Četri DR virzienā, viens D virzienā orientēts.¹³⁴ Jurkovā atklāts viens sievietes apbedījums ZA virzienā orientēts sēdus stāvoklī ar ceļgalos saliektām kājām. Atšķirībā no pārējiem apbedījumiem sēdus stāvoklī Jurkovā, iespējams, ticis pielietots arī okers, kā arī pirms apbedīšanas veikti ugunsriti par ko liecina tumša zeme ar ogļu paliekām zem skeleta, kapa pamatā.¹³⁵

Otrs veids, kas vēlajā neolītā konstatēts līdzās mirušo guldīšanai izstieptā stāvoklī, ir saliektais stāvoklis. Tiek uzskatīts, ka saliektie apbedījumi ir tipiski AKLC kultūrai. Latvijā gan šāds stāvoklis konstatēts nelielā skaitā, taču gandrīz visās atklātajās vēlā neolīta apbedījumu vietās - savrupkapos, kapulaukos un apmetnes teritorijā. Kā jau iepriekš tika minēts, saliektie apbedījumi, kas attiecināmi uz AKLC kultūru, atklāti tādos savrupkapos kā Atkalni I, Sarkaņi un Selgas. Tā pat tie zināmi arī apmetnes teritorijā Aborā I un Kvāpānos II, kā arī Zvejnieku un Kreiču kapulaukos.

Jāatzīmē, ka saliektie apbedījumi nav drošs pierādījums tam, ka apbedījums saistīts ar vēlo neolītu un AKLC kultūru. Kā jau minēts Kreiču kapulauka apbedījumi tiek attiecināti uz vidējo neolītu. Turklāt Zvejnieku kapulaukā konkrēti 197.kaps tiek datēts ar agro neolītu.¹³⁶ Tas nozīmē, ka atsevišķos gadījumos mirušo apbedīšanu saliektā stāvoklī nevar saistīt ar AKLC kultūru.

Aboras I apmetnes teritorijā atklāti 8 apbedījumi, kuri guldīti saliektā stāvoklī. Sievietes pārsvarā guldītas uz kreisajiem sāniem (6.,33.,55.,56.kaps). Izņēmums ir 57. apbedījums, kur sieviete guldīta uz labajiem sāniem. Aboras I apmetnē atklāti arī bērnu apbedījumi saliektā pozā uz kreisajiem sāniem (10.kaps) un uz labajiem sāniem (13.,14.kaps). Jāpiebilst, ka 6.apbedījums ir kolektīvā apbedījuma sastāvdaļā, kas apbedīts kopā ar vīrieti, kas glabāts ZA virzienā uz muguras izstieptā stāvoklī (3.kaps) un sievieti, kas apglabāta sēdus stāvoklī DR virzienā (4.kaps). Tātad 6. sievietes apbedījums orientēts tajā pašā virzienā kā sieviete sēdus

¹³³ Zagorskis F. Kreiču neolīta kapulauks. *AE*, 3.laid. Rīga, 1961. 11.lpp.

¹³⁴ Лозе, И. *Поздний неолит и ранняя бронза Лубанской равнины*. Рига : Зинатне, 1979. Ст. 49-51.

¹³⁵ I. Cimermane. Aizsardzības izrakumi Ezernieku Jurkovas senvietā. *RT*, 1968. 56.lpp.

¹³⁶ Zagorska I. Radiocarbon chronology of the Zvejnieki burials. In: Larsson L. Zagorska I. *Back to the origin :new research in the Mesolithic-Neolithic Zvejnieki cemetery and environment, northern Latvia*. Stockholm : Almqvist & Wiksell International, 2006. P. 99.

stāvoklī, bet pretēji vīrietim. Tāpat svarīgi minēt, ka pie 3. apbedījuma galvas konstatētas horizontāli gulošas koka plāksnes paliekas. Iespējams, tās ir virszemes koka kameras paliekas kādas atklātas arī 56. un 57. sievietes apbedījumā.¹³⁷ Līdz ar to daļai no minētajiem apbedījumiem, kur konstatēts apbedījumu saliektais stāvoklis, tas, iespējams, radies pēc virszemes koka konstrukciju sabrukšanas. Tas nozīmē, ka šādus apbedījumus nevar uzskatīt par tā teikt klasiski saliektiem.¹³⁸

Kvāpānu II apmetnē uz AKLC kultūras pastāvēšanas laiku attiecināmi četri apbedījumi. No tiem zināms, ka divi apbedījumi piederējuši sievietēm. Konkrēti, 7.apbedījums, kur mirusī sieviete guldīta uz kreisajiem sāniem ar kājām cieši pie krūtīm (iespējams sasieta), kā arī 10. sievietes apbedījums, kur mirusī novietota uz kreisajiem sāniem ar saliektām kājām, taču daudz mazāku leņķi starp ceļiem un gurniem kā 7.apbedījumam. Pārējie divi saliektie apbedījumi šajā teritorijā atradās uz labajiem sāniem. Viens no tiem (9.kaps) ir vīrieša.¹³⁹

Līdzīgi arī kapulaukos atsegti apbedījumi saliektā stāvoklī. Kreiču kapulaukā to ir seši, bet Zvenieku kapulaukā divpadsmit saliektie apbedījumi. Arī šajā gadījumā vērojams, ka vīrieši apglabāti uz labajiem sāniem, bet sievietes uz kreisajiem. Savukārt, bērni un pusaudži Zvejnieku kapulaukā guldīti uz labajiem sāniem. Diemžēl paleoantropoloģiskajā materiālā nav iespējams noteikt bērnu un pusaudžu dzimumu. Līdz ar to var tikai pieņemt, ka šie pusaudži bijuši zēni pamatojoties uz to, ka tie guldīti uz labajiem sāniem. Vienīgais izņēmums ir Zvejnieku 186. apbedījums, kura piedevās atklātas ornamentētas raga plāksnītes. Līdzīgas plāksnītes atrastas arī Sarkanos vīriešu apbedījumā (skat. 10.att.). Tātad uz līdzības pamata var pieņemt, ka arī Zvejnieku 186.kapā apbedīts tieši zēns.¹⁴⁰

Marks Van der Lindens savos pētījumos pievērsis uzmanību Auklas keramikas kultūrai un ar to saistītajām paražām apbedījumos. Pēc šī autora novērojumiem vīrieši guldīti uz labajiem sāniem, ar galvu uz rietumiem un skatu uz dienvidiem, savukārt sievietes uz kreisajiem sāniem, ar galvu uz austrumiem un skatu uz dienvidiem.¹⁴¹ Latvijas gadījumā, pēc autores novērojumiem, saliekto apbedījumu poza jeb novietojums uz labajiem vai kreisajiem sāniem atbilst M. V. der Lindena secinājumiem. Turpretī debespūšu orientācija Latvijas teritorijās ir

¹³⁷Loze I. Crouched burials of the Corded Ware Culture in the East Baltic. In: Lars Larsson and Ilga Zagorska (red.) *Back to the origin :new research in the Mesolithic-Neolithic Zvejnieki cemetery and environment, northern Latvia*. Stockholm : Almqvist & Wiksell International, 2006. P. 316-317.

¹³⁸Gerhards G. Saliektie apbedījumi Latvijā no antropoloģiskā viedokļa. *AE*. 21.laid. Rīga, 2003. 120.lpp.

¹³⁹Loze I. Crouched burials of the Corded Ware Culture in the East Baltic. In: Lars Larsson and Ilga Zagorska (red.) *Back to the origin :new research in the Mesolithic-Neolithic Zvejnieki cemetery and environment, northern Latvia*. Stockholm : Almqvist & Wiksell International, 2006. P. 316-317.

¹⁴⁰Gerhards G. Saliektie apbedījumi Latvijā no antropoloģiskā viedokļa. *AE*. 21.laid. Rīga, 2003. 122.lpp.

¹⁴¹Linden M. V. For equalities are plural: reassessing the social in Europe during the third millennium BC. In: *World Archaeology*. Vol.39. 2007. P.183.

pārāk dažāda, lai varētu tos salīdzināt ar M. V. Lindena secinājumiem. Tātad visā AKLC izplatības areālā vērojamas līdzīgas, bet ne pilnīgi vienādas apbedīšanas tradīcijas. Šķiet to apstiprina arī Skandināvijas un Igaunijas saliekto apbedījumu piemērs, kur novērots pretējais-vīrieši apglabāti uz kreisajiem sāniem, bet sievietes uz labajiem.¹⁴²

Guntis Gerhards veicis saliekto apbedījumi analīzi no antropoloģiska viedokļa. Apkopojot saliekto apbedījumu dzimumu un vecumu viņš secinājis, ka saliektā stāvoklī nav apbedīti bērni, kas jaunāki par desmit gadiem. Savukārt attiecībā uz pieaugušajiem Gerhards secinājis, ka īpašs statuss un loma bijusi tieši vīriešiem vecumā no 45-60.gadiem. Viņš izsaka apgalvojumu, ka šis statuss varēja tikt mantots. Tādēļ arī saliektā stāvoklī glabāti arī bērni un pusaudži.¹⁴³ Tas liek domāt, kādēļ bērni saliektā pozā guldīti tikai sākot ar desmitu gadu vecumu. Protams, pastāv iespēja, ka jaunāki bērnu apbedījumi nav saglabājušies vai nav atrasti. Taču tik pat labi to var skaidrot arī ar statusa mantošanu no kāda konkrēta vecuma, šai gadījumā 10.gadu vecuma.

Kopumā apbedījumus saliektā pozā var skaidrot ar vēlā neolīta sabiedrību ticību otrreizējai atdzimšanai. Saliectie apbedījumi atgādina embrija pozu, kādā bērns guļ mātes klēpī. Iespējams, pieņemot, ka akmens laikmetā cilvēki zināja kādā pozā bērns atrodas mātes miesās, pēc nāves par radītāju jeb māti tika uzskatīta zeme, kas mirušajam deva iespēju atdzimt pēcnāves pasaulē.¹⁴⁴

Par seno cilvēku reliģiskajiem uzskatiem un dzīves apstākļiem liecina arī citas izmaiņas apbedīšanas tradīcijās. Vēlajā neolītā gandrīz pilnībā izzudis okera lietojums apbedījumos. Izņēmums ir Kreiču 15.apbedījums, kur intensīvi okerēta gan kapa bedre, gan pats mirušais bērns. Tāpat ir okerēti arī Jurkovā atklātie apbedījumi. Protams, jāatzīst, ka ne Kreiču, ne Jurkovas apbedījumiem nav izmantota kalibrētā C14 datēšana. Līdz ar to nevar viennozīmīgi apgalvot, ka šie okerētie apbedījumi nepieder pie agrākam (piemēram, vidējam neolīta) laikmetam. Līdzīgi arī Igaunijā Tamulas vēlā neolīta un citos Austrumeiropas apbedījumos vērojams, ka okera izmantošana līdz ar akmens laikmeta beigām izzūd. Līdzīgā veidā izzūd arī akmeņu konstrukcijas, kas iepriekšējos periodos apbedījumos bija bieži sastopami. Tomēr tā vietā nāk apbedīšanas tradīcijas, kas iepriekšējos periodos nebija izmantotas. Viena no tām ir jau iepriekš pieminētās koka virszemes konstrukcijas Aboras I apbedījumos. Šādas konstrukcijas konstatētas vismaz četros apbedījumos. Tās bijušas virszemes slēgtas koka kameras, kas tikušas izbūvētas starp ēkām vai arī nožogotā teritorijā tieši apmetnē. Tādā veidā

¹⁴² Gerhards G. Saliectie apbedījumi Latvijā no antropoloģiskā viedokļa. *AE*. 21.laid. Rīga, 2003. 122.lpp.

¹⁴³ Turpat, 122.lpp.

¹⁴⁴ Turpat, 127.lpp.

mirušie visu laiku varēja atrasties starp dzīvi palikušajiem tuviniekiem. Iespējams, mirušajiem tika atvēlēta mājokļa tālākā daļa vai teritorija starp ēkām.¹⁴⁵ Tāpat atsevišķos gadījumos, piemēram, Kvāpānu II 7. un 10. apbedījumā mirušie tikuši sasieti vai iefīti līdzīgi kā tas ticis darīts Zvejnieku kapulauka atsevišķos apbedījumos.

Savukārt attiecībā uz mirušo orientāciju joprojām vērojama daudzveidība. Tomēr, šķiet arvien lielāku nozīmi iegūst Z un D virziens. Kā piemēru var minēt Aboras I apbedījumus, kur daļa kapu it kā veido trīs rindas, kuras orientētas Z-D virzienā.¹⁴⁶

Īpašu interesi izraisa Zvejnieku 227.apbedījums, kurā, iespējams, saliektā stāvoklī guldīts 40-45 gadus vecs vīrietis. Spriežot pēc šajā apbedījumā atrastās keramikas, F. Zagorskis to attiecina uz auklas keramikas kultūru.¹⁴⁷ Apbedījums nebija piedevām bagāts, t.i., bez jau minētās keramikas atrasts tikai viens zobu piekariņš. Savukārt mirušā galvaskausa vidusdaļā skaidri saskatāmi trīs trepanācijas atvērumi. Akmens laikmetā Latvijas teritorijā šāds gadījums citviet nav konstatēts. Diemžēl nav iespējams noteikt vai visi trīs atvērumi ir veikti vienlaicīgi. Tomēr, tā kā šāda veida operācijas reti sastopamas un uzskatamas par bīstamām, var apgalvot, ka notikusi kauja, kuras laikā gūta nopietna galvas trauma, kas radījusi neciešamas sāpēs. Līdz ar to vienīgais risinājums bijusi trepanācija. Tas liecina, ka šai laika pastāvēja cilvēki, kas prata veikt šādas medicīniskas darbības- izņemt galvā iesprūdušas šķembas un nolīdzinājis bojātās kaulu malas. Līdzīgi piemēri rāda, ka šāda veida plaši ievainojumi galvaskausā parasti sastruto un izraisa cietušā nāvi. Tomēr šajā gadījumā, var secināt, operācija bijusi veiksmīga un cietušais nodzīvojis ilgāku laiku pēc tās. Visticamāk tas liecina ne tikai par neolīta laikmeta cilvēku ķirurģiskajām prasmēm, bet arī par dziedniecisko augu prasmīgu lietošanu, kas veicinājusi sekmīgu izveseļošanos un novērsusi pēcoperācijas asins saindēšanos.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Loze I. Zemkopības ieviešana Latvijas teritorijā (Lubanas ezera baseins). *AE*. 19.laid. Rīga, 1997. 36.lpp.

¹⁴⁶ Loze I. *Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Aboras I vēlajā neolīta apmetnē*. 1970.g. Inv. Nr. VIAA 779. 1.daļa (Glabājas Latvijas Vēstures institūta arheoloģisko materiālu krātuvē)

¹⁴⁷ Zagorskis F. Pārskats par 1971. gada arheoloģiskajiem izrakumiem Zvejnieku kapulaukā. I daļa. Inv. Nr. VIAA 244. (Glabājas LU Latvijas Vēstures institūts, Arheoloģisko materiālu krātuve)

¹⁴⁸ Vilka A. *Trepanācijas Latvijas antropoloģiskajā materiālā: bakalaura darbs*. Rīga, LUVFF Arheoloģijas un palīgzinātņu katedra, 2009.

3. KAPU INVENTĀRA SOCIĀLĀS IEZĪMES

Kapu inventārs jeb kapu piedevas, kas dotas līdzīgi mirušajiem, ir uzskatāma par nozīmīgu apbedīšanas tradīciju daļu. Turklāt, bieži vien, īpaši gadījumos ja skelets ir ļoti slikti saglabājies vai traucēts nesenu zemes darbu rezultātā, kapa piedevas ir vienīgās paražas, kas atspoguļo akmens laikmeta sabiedrības. Kapu inventāra nozīme var būt daudzveidīga. Tās varēja būt domātas kā pēcnāves dzīves nepieciešamība. Iespējams, tās kalpoja reinkarnācijas veicināšanai vai arī gluži otrādi tika ziedotas mirušajam, lai novērstu viņa augšāmcelšanos un dzīvo vajāšanu. Tās varēja būt gan mirušajam piederīgas lietas, gan dāvanas no dzīvajiem tuviniekiem, iespējams, pat domātas parādu nomaksāšanai. Kapa piedevas var izteikt gan mirušā ekonomisko labklājību gan sociālo statusu. Tā pat piedevas var tikt saistītas ar pavadītāju emocijām. Izvēlētas lietas varēja kalpot kā atgādinājums par mirušās personas nozīmi viņam dzīvam esot.¹⁴⁹

Analizējot kapu piedevas, var mēģināt noskaidrot iespējamo sabiedrības iedalījumu, sociālās attiecības, pastāvošo saimniecības modeli, prasmes, nodarbošanos, iespējamās maiņas sakarus, kā arī izpratni gan par redzamo, gan neredzamo pasauli. Tomēr svarīgi atzīmēt, ka kapa piedevas konstatētas tikai nelielai daļai no visiem Latvijas teritorijā atklātajiem akmens laikmeta apbedījumiem. Tas nozīmē, ka raksturojot apbedījumus ar kapa inventāru, jāņem vērā, ka daudziem apbedījumiem šādas piedevas nav dotas līdzīgi.

3.1. Mākslas priekšmeti

Akmens laikmeta apbedījumos nelielā skaitā atklāti dažādi ornamentēti priekšmeti, kā arī zoomorfas un antropomorfas figūriņas (skat. 8.att.), kas saistās ar mūsu priekšstatiem par mākslu. Taču jāņem vērā, ka māksla un mākslasdarba kā jēdziens pastāv tikai mūsu šodienas uztverē. Akmens laikmeta sabiedrībām tie bija saziņas līdzekļi gan starp pašiem cilvēkiem, gan starp cilvēkiem un neredzamiem spēkiem. Tas nozīmē, ka cilvēks, pirmkārt, bija „religiskais cilvēks” un vienīgi pēc tam „ekonomiskais cilvēks”. Seno laiku domāšanā dažādas ar mākslu saistītas izpausmes, kā arī rituāls un reliģija netika atdalīti, bet gan uztverti kā vienots veselums cilvēka attieksmē pret apkārtējo pasauli. Līdz ar to visi mākslas priekšmeti šajā laikā tiek saistīti ar rituāliem un maģiskām darbībām.¹⁵⁰

No dzīvu būtnu attēlojumiem akmens laikmeta apbedījumos sastopami gan antropomorfi, gan zoomorfi atveidojumi. Zvejnieku kapulaukā konstatētas 3 antropomorfas figūriņas. Viena no tām sievietes figūriņa pilna augumā, kas darināta no kaula plāksnītes. To

¹⁴⁹ Šnē A. Sociālais statuss un apbedījumi: Par dažiem Austrumlatvijas vēlās aizvēstures kapulauku sociālās interpretācijas jautājumiem. Grām.: *Latvijas arheoloģija. Pētījumi un problēmas*. Rīga, 2002. 173.lpp.

¹⁵⁰ Vasks, A. *No medniekiem un zvejniekiem līdz lopkopjiem un zemkopjiem*. Rīga, Zinātne, 2015. 87-88.lpp.

rotā iegrieztu trīsstūrveida zobiņu ornamentu. Zem figūriņas pleciem divi caurumiņi. Tā atradās postītā bērna apbedījumā (172.kaps), tādēļ precīza tā atrašanās vieta nav nosakāma. Līdzīga veida figūriņa atrasta netālu no Ladogas ezera.¹⁵¹ Pārējās divas antropomorfās figūriņas atveido tikai cilvēka galvu. Abas šīs figūriņas, no kurām viena darināta no raga, bet otra no stores muguras plāksnes, atklātas vīrieša (228.kaps) apbedījumā kakla rajonā. Tām abām galvas augšdaļā caurumiņš.¹⁵² Līdz ar to, ņemot vērā tā atrašanās vietu, tās var uzskatīt par piekariņiem. Citos Latvijas teritorijas akmens laikmeta apbedījumos antropomorfās figūriņas nav atrastas. Tomēr tās ir konstatētas apmetnes teritorijā. Piemēram, Aboras I apmetnē atrasta vīrieša figūriņa pilnā augumā.¹⁵³ Savukārt Lagažas apmetnē atrasti kaula dunču rokturi, kuros atveidotas cilvēku galvas.¹⁵⁴

Zoomorfie atveidojumi Zvejnieku kapulauka apbedījumos atklāti kopskaitā seši. Vissenākais (attiecināms uz vēlo mezolītu) no tiem ir aļņa atveidojums kaula dunča rokturī, kas atrasts pie sievietes (57.kaps) kreisās kājas (iekšpusē). Vēl viena aļņa galvas skulptūra atrasta vīrieša (277.kaps) apbedījumā zem viņa kreisās pēdas. Tā datējama ar vidējo neolītu.¹⁵⁵ Līdzīgi aļņa galvas atveidojumi ziļļa galā atrasti daudzviet gar Baltijas jūras ziemeļaustrumu krastu, piemēram Šventojas apmetnē Lietuvas teritorijā un Oļeņij Ostrovas kapulaukā Karēlijā. Zīmīgi, ka šie atveidojumi ir darināti tieši no aļņa raga kā tas ir Šventojas III apmetnē.¹⁵⁶

Līdzīgi ar vidējo neolītu datējama caunas galvas skulptūra, kas, pēc F. Zagorska domām, tikusi izmantotas kā ziļļa uzgaļi. Tā atrasta kāju rajonā 271.kapā, kura guldīts vīrietis ar bērnu. Cītu piedevu šim apbedījumam nebija. Savukārt 221.apbedījumā atrasta kāda embrionāla māla figūriņa. Pēc F. Zagorska domām, tajā atveidots lācēns sēdošā stāvoklī.¹⁵⁷ Savukārt somu arheologi šādas figūras saista ar auglības simbolu. Turpretī pēc etnogrāfiskā materiāla čukčiem šādas liektas embrijveida figūriņas kalpojušas par amuletu sekmīgās dzemdībās.¹⁵⁸ Vēl var minēt divas dzintara figūriņas, kas atrastas Aboras I apmetnes 18. bērna apbedījumā. Viena no

¹⁵¹ Iršenas M. Anthropomorphic and zoomorphic stone age art in Lithuania, and its archaeological cultural context. In: *Archaeologia Baltica*. Vol. 13. Klaipēda, 2010. P.179.

¹⁵² Zagorskis, F. *Zvejnieku akmens laikmeta kapulauks*. Rīga, Zinātne, 1987. 75-76.lpp

¹⁵³ *Latvijas PSR arheoloģija*. Rīga: Zinātne, 1974. 45.lpp.

¹⁵⁴ Zagorskis, F. *Zvejnieku akmens laikmeta kapulauks*. Rīga, Zinātne, 1987. 76.lpp

¹⁵⁵ Iršenas M. Anthropomorphic and zoomorphic figurines from the Zvejnieki burial ground in the context of the Baltic area. Statistical regularities or exceptional cases? In: *Back to the origin :new research in the Mesolithic-Neolithic Zvejnieki cemetery and environment, northern Latvia*. Stockholm : Almqvist & Wiksell International, 2006. P. 303.

¹⁵⁶ Iršenas M. Anthropomorphic and zoomorphic stone age art in Lithuania, and its archaeological cultural context. In: *Archaeologia Baltica*. Vol. 13. Klaipēda, 2010. P.176

¹⁵⁷ Zagorskis, F. *Zvejnieku akmens laikmeta kapulauks*. Rīga, Zinātne, 1987. 77.lpp.

¹⁵⁸ Zagorska I. Par kādu retu akmens laikmeta apbedīšanas tradīciju. *AE*, 19.laid. Rīga, 1997. 45.lpp.

tām atveido čūsku ar vijīgu ķermeni. Līdzīgas čūskas (zalkšu) skulptūriņas, tikai no kaula veidotas, atrastas arī Aboras I apmetnē.¹⁵⁹

Vēl no zoomorfajām figūriņām var minēt divus, iespējams, putna atveidojumus, kas atrasts 228.apbedījumā līdzās jau minētajām cilvēka galvas figūriņām. F. Zagorskis vienā no šīm figūriņām saskata rubeni lidojuma vai rieta laikā, savukārt otrā- ūdensputnu. Tā kā tās atradušas apbedītā kakla rajonā un turklāt figūriņai- ūdensputnam vidū atradies caurumiņš, jādomā tās kopā ar abiem antropomorfajiem piekariņiem veidoja vienu kaklarotu. Šķiet, ūdensputns atveidots arī 221.vīrieša apbedījumā pie labās kājas atrastajā skulptūriņā.¹⁶⁰ Daudzās kultūrās, kā, piemēram, evenkiem, altajiešiem, jakutiem putns ir dvēseles simbols. Tas tiek saistīts arī ar dvēseles pārceļošanu uz viņsauli.¹⁶¹ Līdzīgi arī antropomorfās figūriņas etnologi saista ar mirušo dvēselēm. Kā tas novērots pie ziemeļu mednieku tautām, šie cilvēki tic, ka mirušo dvēseles atgriežas, lai redzētu kā klājas tuviniekiem. Lai senču dvēselēm tas būtu vieglāk izdarāms, tika izgatavoti amuleti, kas līdzīgs šī tuvinieka agrākajam izskatam.¹⁶² Līdz ar to saprotams, kādēļ amuleti atveidoja cilvēku nevis pilnā auguma, bet tikai galvu. Tieši galva ir tā ķermeņa daļa, kurā atrodas acis ar kurām vērot, ausis ar ko klausīties un mute ar ko sazināties.

Kopumā, salīdzinot visus šos mākslas-kulta priekšmetus, var izdarīt šādus secinājumus. Pirmkārt, šādus priekšmetus nevar saistīt tikai ar, tā teikt, bagātiem kapiem. Mākslas priekšmeti atrasti gan kapos ar bagātīgu kapa inventāru, t.i. līdz pat 71 priekšmetam kā tas ir 221.apbedījumā, gan kapos ar nabadzīgu kapa inventāru, piemēram, 271. dubultapbedījumu, kur mākslas priekšmets ir vienīgais līdzī dotā kapa piedeva. Otrkārt, atrašanas vieta liek domāt, ka šie priekšmeti norāda to nēsāšanas veidu. Piemēram, priekšmeti, kas atrasti kakla rajonā liecina par to, ka tie nēsāti kā piekariņi, kas iekārti kādā ādas strēmelē. Turpretī daži priekšmeti, kā piemēram, 277.kapā zem vīrieša kreisās pēdas atrastais, neliecina par tā izmantošanu jeb nēsāšanu dzīvē. Tas liek domāt, ka priekšmets kapā pievienots kā ziedojums. Treškārt, vērojama ļoti liela dzimumu disproporcija. Mākslas priekšmets atrasts tikai viena sievietes apbedījumā. Pārējie atklāti vīriešu apbedījumos, pat vienā apbedījumā vairāki. Salīdzinoši citos Baltijas reģiona apbedījumos mākslas priekšmeti, konkrēti antropomorfās un zoomorfās figūriņas vīriešu un sieviešu apbedījumos sastāda attiecību 1:1.¹⁶³

¹⁵⁹ Apals, J. u.c. *Latvijas PSR arheoloģija*. Rīga: Zinātne, 1974. 49.lpp.

¹⁶⁰ Zagorskis, F. *Zvejnieku akmens laikmeta kapulauks*. Rīga, Zinātne, 1987. 77-78.lpp.

¹⁶¹ Putns. *Mitoloģijas enciklopēdija*. Nr.2. Rīga, 1994. 292.lpp

¹⁶² Vasks A. *No medniekiem un zvejniekiem līdz lopkopjiem un zemkopjiem*. Rīga, Zinātne, 2015. 92.lpp.

¹⁶³ Iršenas M. Anthropomorphic and zoomorphic figurines from the Zvejnieki burial ground in the context of the Baltic area. Statistical regularities or exceptional cases? In: *Back to the origin :new research in the Mesolithic-*

3.2. Rotaslietas

Kā jau tika skaidrots iepriekš, māksla un skaistums ir mūsdienu jēdzieni, kas akmens laikmetā, iespējams, nepastāvēja vispār. Lielākoties šāda veida priekšmeti- zoomorfas, antropomorfas figūriņas, dažāda veida rotaslietas, kā arī citi ornamentēti priekšmeti-saistījušies ar maģiskām darbībām. Tātad arī rotaslietas šajā apakšnodaļā jāuzlūko, pirmkārt, kā amuleti un tikai pēc tam kā rotaslietas mūsdienu izpratnē.

Visas Latvijas teritorijas akmens laikmeta apbedījumos atrastās rotaslietas, galvenokārt, var iedalīt kaula un dzintara rotaslietās (skat. 9.att.). Protams, retāk sastopami arī cita materiāla, kā šiferis, kaļķakmens, raga rotaslietas. Atšķirībā no mākslas priekšmetiem, kas atklāti tikai Zvejnieku kapulaukā, rotaslietas atrastas arī citos attiecīgā perioda Latvijas teritorijas apbedījumos. Dominējošā rotaslieta jeb amuleti ir zobu piekariņi. Piemēram, Zvejnieku kapulaukā atrasti 2400 gabalu šādu piekariņu.¹⁶⁴ Mazākā skaitā tie atrasti arī Jurkovā, Aborā I un Kreiču kapulaukā. Atrasti gan neapstrādāti, gan apstrādāti dzīvnieku zobi. No iegūtā materiāla var izdalīt vairākus apstrādes veidus. Pārsvarā dzīvnieku zoba saknē izurbts caurumiņš, tomēr sastopami arī zobi ar iegrieztu gropi. Atsevišķos gadījumos sastopami arī ornamentēti piekariņi.

Vidējā mezolītā no Zvejnieku kapulauka visbagātīgāk ar zobu piekariņiem dekorēts bijis 170. vīrieša apbedījums. Zobu piekariņi, šķiet, veidojot virknes bija piestiprināti pie apģērba. Visinteresantākā bijusi galvas rota, kas sastāvējusi no 41 piekariņa (aļņa, mežacūkas, sumbra). Līdzīgi dekorēts bijis arī 4. apbedījums Doņkalna kapulaukā, kā arī 115. apbedījums Oļeni Ostrovas kapulaukā. Pamatojoties uz šo apbedījumu kapa inventāra bagātību, kā arī ņemot vērā okera un akmeņu konstrukcijas intensitāti šajos kapos, var uzskatīt, ka šajos kapos apglabāti prominenti sabiedrības locekļi.¹⁶⁵ Savukārt, otrā uz mezolīta periodu attiecināmajā Vendzavu apbedījumā netika konstatētas nekādas piedevas.¹⁶⁶ Vēlajā mezolītā sevišķi bagātīgs bijis sievietes 57. apbedījums Zvejnieku kapulaukā. No 55 priekšmetiem 49 bija zobu (aļņa, brieža, sumbra) piekariņi.¹⁶⁷ Attiecībā uz agro neolītu īpaši izceļams 300. kaps, kurā apbedīts

Neolithic Zvejnieki cemetery and environment, northern Latvia. Stockholm : Almqvist & Wiksell International, 2006. P. 307.

¹⁶⁴ Zagorskis, F. *Zvejnieku akmens laikmeta kapulauks.* Rīga, Zinātne, 1987. 67.lpp.

¹⁶⁵ Zagorska I. Radiocarbon chronology of the Zvejnieki burials. In: Larsson L. Zagorska I. *Back to the origin :new research in the Mesolithic-Neolithic Zvejnieki cemetery and environment, northern Latvia.* Stockholm : Almqvist & Wiksell International, 2006. P. 94-95.

¹⁶⁶ Valdis Bērziņš. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Vendzavu mezolīta apmetnē 1998.g. LNVM Inv.nr. AA 819

¹⁶⁷ Zagorska I. Radiocarbon chronology of the Zvejnieki burials. In: Larsson L. Zagorska I. *Back to the origin :new research in the Mesolithic-Neolithic Zvejnieki cemetery and environment, northern Latvia.* Stockholm : Almqvist & Wiksell International, 2006. P. 96.

jauns vīrietis, kura galvu ieskāva 59 zobu (vilka, āpša, suņa, caunas) piekariņi. Turklāt mutē atradās divi simetriski izvietoti vilka dzerokļi. Bez šiem piekariņiem mirušajam līdzī doti arī dažādi medību rīki. Līdzīgas galvas rotas atrastas arī 153. un 164. Zvejnieku kapulauka apbedījumā. Līdz ar to var pieņemt, ka šādas galvassegas valkājuši, galvenokārt, vīrieši. To apstiprina arī līdzīgi atradumi Oļenij Ostrovas, Doņkalnis un Skateholmas apbedījumos. Iespējams, šādas galvassegas, kas rotātas ar ievērojamu skaitu zobu piekariņu liecina par īpašu statusu sabiedrībā. Līdzī dotais medību inventārs liek domāt, ka šie cilvēki varēja būt īpaši meistarīgi jeb veiksmīgi mednieki.¹⁶⁸ Uz vidējo neolītu attiecināmas atrastās zobu piekariņu kaklarotas no Kreiču kapulauka. 15. (bērna) apbedījumā, kas turklāt bijis intensīvi okerēts, atrasti 42 aļņa un mežacūkas zobu piekariņi. Šķiet šie piekariņi veidojuši vienotu virkni, kuras centrā atradies lāča zobs. Arī 5. (sievietes) apbedījumā atklāta no dažādām dzīvnieku sugām mežacūkas un suņa- veidota kaklarota.¹⁶⁹ Jurkovas apbedījumos, kas visdrīzāk attiecināmi uz vēlo neolītu, tieši zobu piekariņi bija vienīgās atrastās kapa piedevas. Jurkovas kolektīvajā kapā 9 aļņa zobu piekariņi veidoja aproci,¹⁷⁰ bet otrajā atklātajā apbedījumā- sievietes kapā- 18 bebra un 1 aļņa zobu piekariņi, spriežot pēc to atrašanās vietas, drīzāk bija rotājuši apģērbu dažādās vietās.¹⁷¹

Kopumā zobu piekariņiem izmantoti dažādu sugu dzīvnieku zobi. Akmens laikmeta gaitā šai ziņā gan manāmas izmaiņas. Vismazākā sugu dažādība izmantota vidējā mezolītā, kad, galvenokārt, izmantoti tieši mežacūkas, aļņa, brieža un sumbra zobi. Savukārt, jau vēlajā mezolītā un agrajā neolītā palielinās izmantoto sugu daudzveidība. Paralēli jau nosauktajām parādās arī lāča, vilka, suņa, āpša, bebra, zirga u.c. zobu piekariņi. Savukārt, sākot ar vidējo neolītu šī daudzveidība sāk samazināties. Interesanti, ka, salīdzinot visus apbedījumus, kuros iegūti zobu piekariņi, tikai retos gadījumos kapā sastopams tikai vienas sugas zobu piekariņš. Visbiežāk vienā apbedījumā sastopami vismaz trīs dažādu sugu zobu piekariņi. Turklāt vienas sugas piekariņi skaita ziņā dominēs pār citiem.¹⁷²

Interesanti, ka vēlajā mezolītā Zvejnieku kapulaukā atrasti arī divi cilvēku zobu piekariņi. Citviet Latvijas teritorijas apbedījumos cilvēku zobu piekariņi nav atrasti. Taču ir

¹⁶⁸ Zagorska I. Radiocarbon chronology of the Zvejnieki burials. In: Larsson L. Zagorska I. *Back to the origin :new research in the Mesolithic-Neolithic Zvejnieki cemetery and environment, northern Latvia*. Stockholm : Almqvist & Wiksell International, 2006. P. 98.

¹⁶⁹ Zagorskis, F. Kreiču neolīta kapulauks. *AE*, 3.laid. Rīga, 1961. 11.lpp.

¹⁷⁰ Vankina L. Cimermane I. Izrakumi Jurkovas senvietā 1968.g. *RT* 1968.g. 58.lpp.

¹⁷¹ Cimermane I. *Pārskats par izrakumiem Krāslavas raj. Ezernieku c.p. Jurkovas s. Senvietā 1967.g.*. LNVM Inv.nr. AA 359

¹⁷² Larsson L. Tooth for a tooth for a grave. Tooth ornaments from the graves at the cemetery of Zvejnieki. In: Larsson L. Zagorska I. *Back to the origin :new research in the Mesolithic-Neolithic Zvejnieki cemetery and environment, northern Latvia*. Stockholm : Almqvist & Wiksell International, 2006. P. 274.

zināmi šāda veida atradumi Dānijā, kur kādas sievietes greznajā zobu kaklarotā atrasti arī trīs caururbti cilvēku zobi.¹⁷³ Šādus reti sastopamus atradumus grūti skaidrot. Iespējams, to var uzskatīt par trofeju, kas gūta kādā kaujā. Un, pārveidojot šo zobu par piekariņu, visiem tiek apliecināta uzvara. Tā kā šāda parādība- nēsāt cilvēka zoba piekariņu- ir ļoti reta var droši apgalvot, ka tā saistīta ar īpašu notikumu vai rituālu. Līdz ar to var atnest pieņēmumu, ka zobs piederējis kādam mirušā tuviniekam, jo tas nozīmētu, ka šāda parādība būtu vērojama biežāk.

Sabiedrībās, kur medības ir svarīgs iztikas iegūšanas veids, kā tas ir akmens laikmetā, dzīvnieku zobu piekarini ir bieži sastopams kā dekoratīvs objekts, zobu piekariņi izmantoti, lai rotātu ķermeni un apģērbu, dažreiz citu priekšmetu. Līdz ar to saprotams, ka mainoties saimniecības aspektiem, t.i. parādoties zemkopības un lopkopības iezīmēm, zobu piekariņu intensitāte kapos laika gaitā mazinās. Analizējot piekariņu estētiskais aspekts, protams, netiek atmests, tomēr, galvenokārt, zobu piekariņiem bijusi daudzveidīga nozīme. Tie savā ziņā ir apkārtējās vides abstrakcija. Iegūstot zobu no dzīvnieka un mainot tā formu, apkārtējā vide tā teikt tiek pieradināta. Līdz ar to visa veida dzīvnieki- gaļēdāji, zālēdāji, ūdenī mītošie dzīvnieki- tiek sajaukti vienā mākslīgā pasaulē, kuras galvenais noteicējs ir cilvēks. Tāpat pastāv iespēja, ka nēsājot dzīvnieku zobus, akmens laikmeta cilvēki ticēja, ka daļa no šo dzīvnieku spējām iegūst arī pats nēsātājs.¹⁷⁴

Kopumā zobu piekariņi apbedījumos sastopami visu akmens laikmetu. Tomēr to skaits apbedījumos visos šī laikmeta posmos nav vienāds. Mezolītā un agrajā neolītā vērojami bagātīgi zobu piekariņiem rotāti apbedījumi. Savukārt, ar vidējo neolītu redzams, ka to skaits apbedījumos samazinās. Līdz ar to vēlajā neolītā zobu piekariņi sastopami aizvien retāk. Tomēr to vietā nāk piekariņi un citas rotaslietas no tādiem materiāliem kā dzintars, retāk kauls un akmens.

Kā jau minēts, dzintara rotaslietas apbedījumos sāk aizstāt zobu piekariņus sākot ar vidējo neolītu. Tas skaidrojams ar klimata izmaiņām, respektīvi, kad Litorīnas jūras transgresijas rezultātā jūras straumes un vēji dzintara gabalus nogādāja Vislas līcī, Sembu pussalā un Kuršu jomā. Kā liecina jaunākie pētījumi, dzintars tika izskalots arī mūsdienu Lietuvas, Latvijas piekrastē kā arī Igaunijas Sāremā salā. Dzintars ātri piesaistīja seno cilvēku uzmanību, un no tā darinātās rotas samērā ātri izplatījās Eiropas ziemeļaustrumos.¹⁷⁵ Dzintara rotaslietām var izdalīt vairākus to veidus- dažādu tipu piekariņi (skaitliski visvairāk kapa

¹⁷³ Zagorskis, F. *Zvejnieku akmens laikmeta kapulauks*. Rīga, Zinātne, 1987. 70.lpp

¹⁷⁴ Larsson L. Tooth for a tooth for a grave. Tooth ornaments from the graves at the cemetery of Zvejnieki. In: Larsson L. Zagorska I. *Back to the origin :new research in the Mesolithic-Neolithic Zvejnieki cemetery and environment, northern Latvia*. Stockholm : Almqvist & Wiksell International, 2006. P.253.

¹⁷⁵ Vasks A. Dzintars bronzas un senajā dzelzs laikmetā Latvijas teritorijā. LVIŽ. Nr. 1. Rīga, 2015. 28-29.lpp.

piedevās atrastie), pogas ar V veida urbumu, krelles, riņķi, ripas, starplocekļi. Zīmīgi, ka Zvejnieku kapulaukā dzintara rotaslietas netika atrastas kopā ar zobu piekariņiem. Izņēmums ir 277.kaps, kurā kopā ar dažādiem dzintara izstrādājumiem, piemēram, dzintara riņķiem, krellēm, sirdsveida piekariņiem, atrasti arī pieci caunas zobu piekariņi.¹⁷⁶ Savukārt, citviet Latvijas teritorijā vērojams pretējais. Piemēram Kreiču kapulaukā dzintara rotas kombinētas ar dzīvnieku zobu vai citu kaulu piekariņiem. Šai saistībā var minēt 6.kapā atrasto kaklarotu, kurā 20 dzintara piekariņi kombinēti ar 14 putna kaula caurulītēm veidojot vienu kaklarotu.¹⁷⁷ Līdzīgi arī Aboras I apmetnes apbedījumos vairumā gadījumu gan no dzintara, gan dzīvnieku zobiem un kauliem veidotas rotaslietas atrastas vienā kapā.

Pārsvārā mirušajam līdzīgi dotas apstrādātas dzintara rotaslietas. Tikai retos izņēmumos kapā atrasti neapstrādāta dzintara gabali, piemēram, Zvejnieku ziedojumā pie 208-209.kapa.¹⁷⁸ Turklāt arī pašā Zvejnieku apmetnē, kā arī citās tuvumā esošās apmetnēs kā Riņņukalns atrasti tikai daži primitīvi apstrādātu dzintara piekariņi. Savukārt, piemēram, Siliņupes, Sārnaties un daudzās Lubānas zemienes apmetnēs veiktie pētījumi liecina par veselu dzintara industrijas pastāvēšanu. Līdz ar to vairums pētnieku pieturās pie hipotēzes, ka gatavās dzintara rotaslietas, kas atrastas Zvejnieku kapulaukā, tikušas importētas. Tāda iespēja pastāv, jo Burtņieka ezera baseins, kuras krastā atrodas kapulauks, ar Salacas upes palīdzību ir savienots arī Baltijas jūru.¹⁷⁹ Tāpat par maiņas sakariem liecina arī Zvejnieku 277.kapā atrastie divi Karēlijas izcelsmes vara riņķīši. Tie attiecināmi uz vidējo neolītu, līdz ar to uzskatāmi par pirmajiem metāla priekšmetiem Latvijas teritorijā.¹⁸⁰

Dzintara rotas, līdzīgi kā iepriekšējo periodos zobu piekariņi, kalpoja gan kā dekors, gan kā amuleti. Kā liecina etnogrāfiskais materiāls, dzintara amuleti domāti aizsardzībai pret tumsu, ļauniem spēkiem. Tie simbolizēja gaismas spēku, pat pašu sauli.¹⁸¹ Kā liecina arheoloģiskais materiāls, dzintars tika valkāts ap kaklu, t.i. kā kaklarota, gan arī rotāja apģērbu. Savdabīga dzintara izmantošana novērota tieši Zvejnieku kapulaukā, kur vairākiem mirušajiem vīriešiem un vienam pusaudzim dzintara ripas un riņķi atrasti acu dobumos. Iespējams, šādu paražu var skaidrot kā gaismas saglabāšanu mirušā acīs. Iespējams, lai aizsargātu mirušo no tumsas un iespējamā ļaunuma pēcnāves dzīvē.

¹⁷⁶ Zagorskis, F. *Zvejnieku akmens laikmeta kapulauks*. Rīga, Zinātne, 1987. 57.lpp

¹⁷⁷ Zagorskis, F. Kreiču neolīta kapulauks. *AE*, 3.laid. Rīga, 1961. 11.lpp.

¹⁷⁸ Zagorskis, F. *Zvejnieku akmens laikmeta kapulauks*. Rīga, Zinātne, 1987. 48.lpp.

¹⁷⁹ Zagorska I. Amber graves of Zvejnieki burial ground. In: *Acta academiae artium Vilnensis*. Nr. 22. 2001. 121.lpp.

¹⁸⁰ Vasks, A. *No medniekiem un zvejniekiem līdz lopkopjiem un zemkopjiem*. Rīga, Zinātne, 2015. 75.lpp.

¹⁸¹ Zagorska I. Amber graves of Zvejnieki burial ground. In: *Acta academiae artium Vilnensis*. Nr. 22. 2001. 121.lpp.

Jāmin, ka līdzīga veida ripas un riņķi atrasti arī vēlā paleolīta apbedījumos. Piemēram, Sungiras dubultapbedījumā. Šie atradumi tika skaidroti kā saules, debess un visuma simboli. Savukārt, vēlākos periodos Eirāzijas šamaņu rituālos tika iekļauti diski, caur kuriem skatoties tika pareģota nākotne. Apkopojot visu šāda veida informāciju, autore nonākusi pie secinājuma, ka šādi no dzintara veidoti riņķi un ripas saistāmas ar saules kultu. Turklāt šāda veida atradumi apbedījumā liecina par mirušā īpašu sociālo stāvokli sabiedrībā.¹⁸²

Retāk apbedījumos atrasti slānekļa, smilšakmens vai jau minētie metāla riņķīši. Tāpat atsevišķos gadījumos atrasti no kaula darināti rotājumu. Šai saistībā var minēt vairākus piemērus. Aboras I apmetnes 3.kapā bez dzintara rotām pie mirušā galvas atrasta bebra zobu plāksnīte, bet uz krūtīm – trīsstūrveida kaula piekariņš, savukārt 41.kapā- slānekļa piekariņš, 17.kapā- kaula mēness formas amulets.¹⁸³ Savukārt Sarkaņu kapa inventārā atrasta ornamentēta kaula plāksnīte, kuras galos caurumiņi piestiprināšanai. Vienā galā abpusēji paplašināta. Līdzīgas ornamentētas kaula plāksnītes atrastas arī Zvejnieku 186.kapā. Šāda veida plāksnītes izplatītas Centrāleiropā un Austrumeiropā. Līdz šim tās konstatētas tikai vīriešu apbedījumos. Pēc to atrašanās vietas un skaita plāksnītes tiek uzskatītas par jostas sprādzēm Sarkaņu gadījumā vai rokas delnu aizsargplāksnēm Zvejnieku apbedījumā.¹⁸⁴

Kopumā rotaslietas, galvenokārt, atrastas vīriešu un bērnu apbedījumos. Tomēr proporcionāli bagātākie vīriešu un sieviešu apbedījumi dažādu kapulauku un apbedījumu vietu starpā atšķiras. Turklāt jāņem vērā, ka precīza vīriešu un sieviešu apbedījumu skaita noteikšana nav iespējama, jo daudziem apbedījumiem nav iespējams noteikt dzimumu. Līdz ar to, vadoties no zināmajiem datiem var noteikt, ka aptuveni no visiem apbedījumiem, kuros konstatētas kapa piedevas, Zvejnieku kapulaukā 15:31:32 (sieviete : vīrietis : bērns), Aboras I apbedījumos 5:1:5, Kreiču kapulaukā 3:4:2. Tāpat jāņem vērā, ka lielā daļā apbedījumu piedevu nebija vispār. Īpaši vēlajā neolītā, kā piemēram, Kvāpānu II apbedījumos, kur piedevas – dzintara piekariņš- konstatēts tikai vienā kapā no piecpadsmit.¹⁸⁵ Domājams, bagātie apbedījumi attiecībā pret bez piedevu apbedījumiem saistīti ar mirušo īpašu sociālo statusu.

¹⁸² Zagorska I. Amber graves of Zvejnieki burial ground. In: *Acta academiae artium Vilnensis*. Nr. 22. 2001. P.123.

¹⁸³ Лозе, И. Поздний неолит и ранняя бронза Лубанской равнины. Рига : Зинатне, 1979. Ст. 49-50.

¹⁸⁴ N. Grasis. Auklas keramikas kultūras apbedījumi Sarkaņos un Selgās. ZASM, 1996.g. 62.lpp.

¹⁸⁵ Loze I. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Kvāpānu II apmetnē 1978.gadā. Inv. Nr. VIAA 385 (Glabājas Latvijas Vēstures institūta arheoloģisko materiālu krātuvē)

3.3. Darbarīki un iedzīves priekšmeti

Atšķirībā no rotaslietām un mākslas priekšmetiem darbarīki un sadzīvē lietoti priekšmeti kapos sastopami retāk. Tomēr tie sastopami visu akmens laikmeta periodu. Kopumā visus atrastos darbarīkus var iedalīt akmens, kaula un krama priekšmetos, kā arī keramikā.

No akmens priekšmetiem var minēt akmens cirvjus, kas attiecināmi uz vēlo mezolītu un atrasti Zvejnieku kapulaukā vienas sievietes un divu bērnu kapos. Tāpat Zvejnieku kapulaukā sievietes apbedījumā kreisajā pusē pie iegurņa atrasts akmens kalts.¹⁸⁶ Līdzīgi arī Atkalnu I sievietes vēlā neolīta apbedījumā atrasts akmens kalts, kurš ievietots koka iestiprinājumā.¹⁸⁷ Akmens galodas savukārt atrastas pie diviem vīriešu Zvejnieku kapulauka apbedījumiem.¹⁸⁸ Savukārt Sarkanos vīrieša apbedījumā atrasts laivascirvis.¹⁸⁹

No kaula darbarīkiem apbedījumos sastopami kaula īleni. Tie lietoti caurumu izduršanai. Zvejnieku kapulaukā tie pārsvarā atrasti bērnu, pusaudžu un vīriešu apbedījumos. Tikai vienā gadījumā sievietes kapā. Tie parasti atrasti jostas rajona, virs krūtīm vai kājām.¹⁹⁰ Kaula īlens atrasts arī Aboras I apmetnē pie nezināma dzimuma mirušā¹⁹¹, kā arī Selgas sievietes apbedījumā, kurā konstatēti divi kaula īleni un viens kaula kalts¹⁹². Jāmin arī, ka divi kalti sastopami Zvejnieku vīriešu apbedījumos.¹⁹³

Raga izstrādājumi atrasti tikai Zvejnieku kapulaukā. 221. kapā atrasti divi raga priekšmeti ar visapkārt iegrieztām gropēm. F. Zagorskis pieļauj, ka tie bijuši iestiprināti kātā un kalpojuši par vāles galvām. Otrs masīvs raga rīks, iespējams, ticis lietots kā kaplis. Tas atradies ziedojuma vietā uz vidējo neolītu attiecināmam kolektīvam apbedījumam. Vairāki raga rīki, kas atrasti gan bērnu, gan sieviešu, gan vīriešu apbedījumos liek domāt par to daudzveidīgo pielietojumu koka vai ādas apstrādei, kā arī sīkāku koka priekšmetu izgatavošanai.¹⁹⁴

Daudzveidīgi ir atrastie krama priekšmeti. Tie ir krama naži, kasīkļi, griežņi, nukleji. Zvejnieku kapulaukā tie pārsvarā sastopami bērnu apbedījumos kā arī ziedojumu vietās. Savukārt sieviešu un vīriešu kapos visos Latvijas teritorijas apbedījumos krama priekšmeti sastopami gandrīz vienlīdz bieži.

¹⁸⁶ Zagorskis, F. *Zvejnieku akmens laikmeta kapulauks*. Rīga, Zinātne, 1987. 73.lpp.

¹⁸⁷ Urtāns J., Petrenko V. *Grobiņas arheoloģijas pieminekļi*. Nordik, 2012. 17.lpp.

¹⁸⁸ Zagorskis, F. *Zvejnieku akmens laikmeta kapulauks*. Rīga, Zinātne, 1987. 73.lpp.

¹⁸⁹ N. Grasis. Auklas keramikas kultūras apbedījumi Sarkanos un Selgās. ZASM, 1996.g.61.lpp.

¹⁹⁰ Zagorskis, F. *Zvejnieku akmens laikmeta kapulauks*. Rīga, Zinātne, 1987. 65-66.lpp.

¹⁹¹ Лозе, И. *Поздний неолит и ранняя бронза Лубанской равнины*. Рига : Зинатне, 1979. Ст.49.

¹⁹² N. Grasis. Auklas keramikas kultūras apbedījumi Sarkanos un Selgās. ZASM, 1996.g. 63.lpp.

¹⁹³ Zagorskis, F. *Zvejnieku akmens laikmeta kapulauks*. Rīga, Zinātne, 1987. 66.lpp.

¹⁹⁴ Zagorskis, F. *Zvejnieku akmens laikmeta kapulauks*. Rīga, Zinātne, 1987., 71.lpp.

Pie sadzīves lietām pieskaitāmi arī keramikas atradumi. Zvejnieku kapulaukā konstatētas trīs keramikas grupas: ķemmes-bedrīšu, Piestiņas, auklas keramika.¹⁹⁵ Savrupkapos, kā piemēram Selgas apbedījumā atrasta liela, ar iegrieztu līniju ornamentu rotāta amfora, divi kausi, kā arī vēl trīs dažādu māla podu lauskas, kas attiecināmas uz auklas keramiku.¹⁹⁶ Kopumā tā akmens laikmeta apbedījumos sastopama reti. Iespējams, tā var kalpot par indivīda sociālā statusa indikatoru. Tāpat pastāv iespēja, ka trauki apbedīšanas tradīcijās kalpoja par kāda rituāla daļu. Varbūt tajos mirušajam deva līdzī ēdienu.¹⁹⁷ Iespējams, par ēdiena klātbūtni apbedījumos liecina arī neapstrādātie kauli, kas atklāti vairākos apbedījumos.

Vairumā gadījumu šiem darbarīkiem konstatētas lietošanas pazīmes. Tas nozīmē, ka tie tikuši intensīvi lietoti sadzīvē un mirušajam doti līdzī kā nepieciešamība arī aizsaulē. Tas varētu arī skaidrot darbarīku atrašanu gan vīriešu, gan sieviešu apbedījumos. Jādomā, ka šie atradumi varētu liecināt par darba sadali starp abiem dzimumiem. Tomēr jāņem vērā, ka atsevišķi priekšmeti, kā piemēram laivascirvi, tiek uzskatīti par sociālā prestiža atribūtiem.

3.4. Zvejas un medību rīki

Zvejas un medību rīki atrasti Zvejnieku, Kreiču un Aboras I apbedījumos. No medību rīkiem galvenokārt minami kaula vai krama šķēpu un bultu gali. Tie kapā pievienoti gan pa vienam, gan vairākiem. Visvairāk- 16 veseli un viens fragmentārs eksemplārs atrasts Zvejnieku 164. vīrieša kapā. Turklāt vienā kapā varēja atrasties arī dažādas formas šķēpu un bultu gali. Tie atradušies dažādās vietās pie mirušā -jostasvietas, sāniem, virs krūtīm, kāju vai galvas rajonā. Zvejnieku kapulaukā tie sastopami gan sieviešu, gan vīriešu, gan arī bērnu un pusaudžu apbedījumos.¹⁹⁸ Savukārt Kreiču un Aboras apbedījumos tie atrasti tikai vīriešu un bērnu apbedījumos. Protams, jāņem vērā, ka neidentificētie apbedījumi, kuros atrasti bultu gali var piederēt tikpat labi kā sievietēm, tā vīriešiem.

Tikai Zvejnieku kapulaukā konstatētas harpūnas un dunči. Savukārt, makšķerāķi atrasti Zvejnieku kapulaukā un tikai vienā gadījuma Aboras I apbedījumā. Pārsvārā šie medību un zvejas rīki izgatavoti no kaula. Izņēmums ir no akmens darinātie tīklu gremdi, kas atrasti Zvejnieku kapulaukā.¹⁹⁹

¹⁹⁵ Turpat, 78.lpp.

¹⁹⁶ Grasis N., Buža Z. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem auklas keramikas kultūras apbedījuma atraduma vietā Skaistkalnes pagasta „Selgās” 2004.g. LNVM Inv. Nr. AA 881.

¹⁹⁷ Šnē A. Sociālais statuss un apbedījumi: Par dažiem Austrumlatvijas vēlās aizvēstures kapulauku sociālās interpretācijas jautājumiem. Grām. : *Latvijas arheoloģija. Pētījumi un problēmas*. Rīga, 2002. 175.lpp.

¹⁹⁸ Zagorskis, F. *Zvejnieku akmens laikmeta kapulauks*. Rīga, Zinātne, 1987. 62.lpp.

¹⁹⁹ Zagorskis, F. *Zvejnieku akmens laikmeta kapulauks*. Rīga, Zinātne, 1987. 73.lpp.

Vairumā gadījumu medību un zvejas rīki atrasti pie vīriešu un bērnu, pusaudžu apbedījumiem, liecinot par vīrieša kā mednieka-zvejnieka svarīgo lomu akmens laikmeta sabiedrībā. Taču Zvejnieku kapulaukā medību un zvejas rīki konstatēti arī sieviešu apbedījumos. Tas varētu liecināt, ka arī sievietes nodarbojās ar medībām un zveju. Pārsvārā gan valda uzskats, ka medības bija vīriešu nodarbošanās. Tās saistītas ar garākiem pārgājieniem, kurās sievietes nepiedalījās. Sievietes bija tās, ka vīriešu prombūtnes laikā rūpējās par apmetni. Tā kā apmetnes pārsvārā situētas upju vai ezeru krastos, jādomā, ka sievietes biežāk nodarbojušās ar zveju. Pieļaujams, ka medību-zvejas rīki sieviešu kapos likti kā ziedojums. Tāpat šādus atradumus var saistīt ar emocijām vai mirušo vīriešu kārtas radnieku vēlmi sevi izcelt. Jāņem vērā pastāvošā iespēja, ka sievietēm un vīriešiem varēja būt atšķirīgas prestiža sistēmas.²⁰⁰

Ja salīdzina medību un zvejas priekšmetu skaitu ar zobu piekariņu skaitu kapā, vērojams, ka lielākoties piekariņi lielā skaitā bijuši gandrīz visos kapos, kur mirušajam līdzī doti medību un zvejas rīki. Taču jāatzīmē, ka ne visos kapos ar zobu piekariņiem bija atrasti arī medību vai zvejas rīki. Iespējams, medību - zvejas rīku un zobu piekariņu klātbūtni kapā var skaidrot ar šo cilvēku lielo nozīmi mednieku-zvejnieku sabiedrībā. Savukārt, mirušie, kuru kapos šādi priekšmeti netika atrasti, iespējams, bija mazāk svarīgi sabiedrības nodrošināšanā. Respektīvi, domājams, ka piedevām bagātāko apbedījumu īpašnieki varēja būt veiksmīgi mednieki vai zvejnieki. Tātad savu augsto statusu sabiedrībā viņi nopelnījuši savas dzīves laika ar paveikto darbu. Tas liek domāt, ka arī dažas sievietes tomēr varējušas būt mednieces. Savukārt, bērnu bagātīgie apbedījumi liek domāt, ka mirušo sociālais statuss tiek arī mantots. Tāpat tas var liecināt arī par bērnu īpašo nozīmi. Domājams, piedevas, kas atrastas bērnu kapos ir jāuzskata par tuvinieku dāvanām, kas varētu noderēt pēcnāves dzīvē.

Kopumā analizējot jebkura veida kapa inventāru jāņem vērā, ka to kapā pievienojuši dzīvie sabiedrības locekļi. Jāsaprot, ka mirušais, kas tiek apbedīts, rada pārmaiņas pārējā sabiedrībā. Īpaši, ja mirušais bijis nozīmīgs (piemēram, izcils mednieks) un ieņēmis augstu sociālo statusu sabiedrībā. Līdz ar to var izteikt minējumu, ka apbedīšanas rituāls nebija tikai veids kā izteikt savas sēras par mirušo, bet arī veids kā no jauna izveidot sabiedrību. Tā teikt vecās struktūras tiek apbedītas zemē, un to vietā sabiedrība veido jaunas. Piemēram, izvirzot

²⁰⁰ Šnē A. Sievietes sociālais statuss Austrumlatvijas sabiedrībās aizvēstures beigās (7-12.gs.). *Latvijas vēsture*. Rīga, 2003. 11.lpp.

jaunu līderi, apņēmot jaunu sievu u.tml. Daži pētnieki pat izvirzījuši pieņēmumu, ka jo augstāks bijis mirušā sociālais stāvoklis, jo ilgāka bija gatavošanās apbedīšanai.²⁰¹

²⁰¹ Oestigaarrd T., Goldhahn J. From the dead to the living: Death as transaction and re-negotiations. *Norwegian Archaeological review*. Vol 39. No.1 . 2006. P. 28-32.

SECINĀJUMI

Apkopojot arheoloģisko materiālu no Zvejnieku, Kreiču, Aboras I, Kvāpānu II, Vendzavu, Jurkovas, Atkalnu I, Selgas un Sarkaņu apbedījumiem iespējams izdarīt secinājumus gan par akmens laikmeta sabiedrību reliģiskajiem priekšstatiem, gan sociālajām attiecībām, gan saimnieciskajiem aspektiem.

Kopumā iegūtie rezultāti parāda, ka dažādu sabiedrību starpā vērojamas gan līdzības, gan atšķirības apbedījumu tradīcijās, kas turklāt akmens laikmeta gaitā mainījās. Tas liecina, ka iespējams pastāvējuši vienoti priekšstati par dzīvi pēc nāves. Tomēr, atsevišķu sabiedrību un kultūru starpā, dažādu ārēju faktoru ietekmē, apbedīšanas tradīcijās vērojamas atšķirības.

Zīmīgi, ka lielākā daļa apbedījumu situēti tieši Latvijas teritorijas austrumdaļā. Visticamāk to var skaidrot ar nepilnīgiem pētījumiem Latvijas rietumdaļā. Kā zināms, visaktīvāk, īpaši padomju periodā, arheoloģiskie izrakumi veikti tieši Latvijas austrumdaļā. Tur arī atklāts ievērojams skaits apmetnes, kas, galvenokārt, situētas lielu upju un ezeru krastos, piemēram, Burtnieka un Lubānas ezera apkārtnē. Kā noskaidrots pētījumu gaitā arī apbedījumu situēti šo apmetņu un ūdens tuvumā. Sākotnēji, jau no paleolīta, vērojama tendence mirušos apglabāt apmetnē. Šī tendence gan vērojama visu akmens laikmeta gaitu. Taču jau no vidējā mezolīta tiek ierīkoti apbedījumi arī ārpus dzīvesvietas, t.i. kapulaukos apmetnes tuvumā. Izņēmums šai gadījumā ir savrupkapi, kā, piemēram, vēlā neolīta Sarkaņu, Selgas, Jurkovas, Atkalnu I apbedījumi, kuriem līdz šim nav konstatēts tiešs apmetnes tuvums. Gan apmetnes, gan ūdens tuvumu var skaidrot divējādi. Pirmkārt, to var skaidrot kā praktiskumu un ērtību-apbedīt mirušos turpat vai netālu no apmetnes teritorijas. Tomēr ticamāks šķiet otrs variants, t.i. saistīts ar rituāliem un akmens laikmeta cilvēku reliģiskajiem uzskatiem. Sabiedrības, kas mirušos apbedīja dzīvesvietā, visticamāk neizjuta krasu atšķirību starp dzīvi un nāvi. Līdz ar to gan mirušie, gan dzīvie tika uzskatīti par vienotu sakrālu kopienu. Mirušo un dzīvo kontaktus apstiprina arī daudzie antropomorfie amuleti, kas atrasti gan apbedījumos, gan dzīvesvietās visā Latvijas teritorijā. Savukārt apbedījumu un dzīvesvietu nodalījums, kas parādās vidējā mezolītā liecina par sabiedrības uzskatu maiņu. Tātad dzīvie un mirušie tiek teritoriāli nošķirti. Apbedīšanas tradīcijas, kas vērojamas šajos kapulaukos gan liecina par rūpēm par mirušo. Tomēr daudzie apbedījumi, kuros konstatēts, ka apbedījuma ierīkošanai tiek izpostīts vecāks vai pat vairāki vecāki apbedījumi liek domāt, ka ar laiku mirstīgās atliekas (visticamāk dēļ sadalīšanās procesa) vairs netiek asociētas ar apglabāto tuvinieku. Tāpat jāņem vērā, ka postītie apbedījumi, iespējams, nebija zināmi tiem cilvēkiem, kas šajā vietā glabāja jaunāko apbedījumu. Tas pats sakāms arī par ūdens tuvumu apbedījumiem. Tā kā apbedījumi izvietoti

ņemot vērā apmetnes tuvumu, kuras atradās ūdens tuvumā- to var uzskatīt par nejaušību. Tomēr pastāv liela iespēja, ka ūdens tuvums bijis nozīmīgs faktors apbedīšanas rituālos.

Kopumā visu akmens laikmetu mirušie bija apglabāti diezgan seklās kapa bedrēs. Tikai atsevišķos gadījumos kapa dziļums sasniedza vai nedaudz pārsniedza vienu metru. Visdrīzāk tas liecina, ka kapa bedres dziļumam nav bijusi kāda īpaša nozīme. Kā liecina apkopotie materiāli, kapa izmērs, galvenokārt, bija atkarīgs no apbedīto un līdzīgi dotā inventāra skaita, kā arī kapa konstrukcijām. Iespējams, ka dziļākas kapa bedres liedza izrakt efektīvāku darbarīku trūkums.

Visu akmens laikmeta gaitu apbedījumos vērojams dažāds skaits mirušo. Tātad mirušie varēja tikt apglabāti pa vienam, pa pāriem, vai pat līdz 6 indivīdiem vienā kapā. Lielākoties, kā to rāda arheoloģiskā materiāla datējums, dubultapbedījumi un kolektīvie apbedījumi bijuši vienlaicīgi. Tātad, iespējams, kādas kaujas, medību negadījuma, slimības, neveiksmīgu dzemdību vai kāda cita iemesla rezultātā miruši vairāki cilvēki. Šādus variantus apstiprina arī antropoloģiskais materiāls. Kā jau minēts, šādi, vienlaikus miruši cilvēki, tikuši apglabāti kopā. Protams, to var arī skaidrot ar tīri praktisku iemeslu, taupīt laiku un mirušos apglabāt vienkopus. Taču, galvenokārt, to jāskaidro kā apbedīšanas tradīciju, kas saistīta ar mirušo uzskatiem par pēcnāves dzīvi. Tātad, pieņemot, ka vienā kapā apglabātie miruši vienlaicīgi, jādomā viņiem bijis vienāds vai līdzīgs nāves iemesls. Domājams, apglabājot mirušos vienkopus tiek saglabāta kopības izjūta starp šiem mirušajiem. Par piemēru varētu minēt šādu scenāriju- dzemdībās mirst, gan māte gan bērns. Pēc tuvinieku domām, apglabājot abus šos mirušos kopā arī pēcnāves dzīvē māte ar bērnu būs kopā.

Tā pat arī apbedījumu orientācija liecina par sabiedrības reliģiskiem priekšstatiem. Diemžēl kādus konkrētus secinājumus šajā jautājumā izteikt nevar, jo visu akmens laikmeta gaitu apbedījumu orientācijā vērojama diezgan liela dažādība. Iespējams, apbedīšanas tradīcijās mirušā orientācijai nav bijusi primāra nozīme. Tomēr pastāv iespēja, ka bijuši mums nezināmi orientācijas kritēriji.

Mirušā novietošanas veids var liecināt gan par sabiedrības sociālajām attiecībām, gan par kultūras piederību. Lielākoties akmens laikmeta gaitā mirušie apglabāti uz muguras, izstieptā stāvoklī. Retāk konstatēts arī novietojums uz vēdera vai sāniem. Šādi izņēmuma gadījumi, domājams, liecina par to, ka šādā neparastā veidā apglabāti sabiedrības locekļi, kuru attiecības ar pārējo sabiedrību bijušas savādākas. Varbūt viņi nebija izpelnījušies cieņu, t.i. bijuši sabiedrības zemākajā sociālajā slānī. Šādu viedokli varētu apstiprināt tas, ka, lielākoties šādos apbedījumos nebija kapa piedevu. Tāpat pastāv iespēja, ka šāds apglabāšanas veids bijis

sava veida sods vai arī bailes no mirušā augšāmcelšanās par ko varētu liecināt gadījumi, kad šāda veida apbedījumos mirušais ticis sasiets. Mirušo novietojumu kapā pieņemts saistīt arī ar kultūru ietekmi. Tā vēlajā neolītā AKLC kultūras ietekmē parādās mirušo apbedīšana saliektā veidā. Salīdzinot ar AKLC kultūras apbedījumiem citviet Ziemeļeiropā vērojamas zināmas līdzības. Vīrieši guldīti uz labajiem sāniem, savukārt sievietes - uz kreisajiem. Jāatzīmē, ka atsevišķi saliektie apbedījumi konstatēti arī pirms vēlā neolīta. Tas nozīmē, ka pastāv iespēja, ka AKLC kultūras iedzīvotāji Latvijas teritorijā nelielā skaita bijuši jau agrajā neolītā. Tāpat vēlajā neolītā parādās apbedījumi, kas novietoti sēdus stāvoklī. Tos gan vairāk saista ar īpašām virszemes koka konstrukcijām, kādas atrastas Aboras I vēlā neolīta apbedījumiem apmetnes teritorijā.

Svarīga apbedīšanas tradīciju sastāvdaļa bijis okers. Tas speciāli apstrādāts iegūstot sarkano krāsu, kas simboliski tiek saistīta ar asinīm, uguni, pārmaiņām. Asinis kā dzīvības simbols varēja nozīmēt atdzimšanu jaunā, pēcnāves dzīvē. Tās savā ziņā ir arī pārmaiņas, transformācija no dzīves uz nāvi, t.i. arī pāreja no šīs pasaules uz aizkapa pasauli. Okers tiek saistīts arī ar uguni- pavarda un gaismas simbolu. Šai saistībā var minēt arī atsevišķus gadījumus, kad kapa bedrē zem mirušā vai netālu no apbedījuma konstatēti uguns riti. Visintensīvāk okers apbedījumos izmantots tieši mezolītā un agrajā neolītā. Protams, okers visos šī perioda apbedījumos nav lietots vienlīdz daudz. Atsevišķos apbedījumos tas nav lietots vispār. Ja salīdzina šos apbedījumus ar kapa piedevām, vērojam saistību- jo bagātīgāks kapa inventārs, jo intensīvāk lietots okers. Tātad okera daudzumu apbedījumos var saistīt ar mirušā sociālo stāvokli sabiedrībā. Vidējā neolītā okers tiek izmantots retā apbedīšanas tradīcijā, kas Latvijas teritorijā konstatēta tikai Zvejnieku kapulaukā atsevišķos apbedījumos. Šī tradīcija ir uz mirušo acīm likt dzintara ripas vai riņķus. Ap mirušā galvu šādos gadījumos, intensīvas okera pēdas. Nereti okeru sajaucot ar māliem uz mirušā sejas veidota maska, kas dzintara ripiņas notur vietā. Tā kā okera izmantošana sākot ar vidējo neolītu sāk mazināties un vēlajā neolītā to praktiski vairs neizmanto, to var skaidrot ar apbedīšanas tradīciju maiņu, iespējams jaunu kultūru ienākšanas ietekmē. Šai saistībā jāmin, ka arī akmeņu konstrukcijas līdz ar vidējo neolītu apbedījumos palēnām izzūd.

Kapa inventārs viennozīmīgi saistāms ar sociālajām attiecībām sabiedrības locekļu starpā. Lielais piedevu skaits bērnu apbedījumos, šķiet, liecina par bērnu īpašo nozīmi akmens laikmeta sabiedrībās un reliģiskajiem priekšstatiem. Īpašo attieksmi pret bērnu varētu izskaidrot, pieļaujot bērnu lielo mirstību akmens laikmeta periodā. Ja pieņem, ka apskatāmā perioda sabiedrības ticēja dzīvei pēc nāves, tad rūpes par mirušo bērnu viņa kapā liekot dažādus priekšmetu- amuletus un medību rīkus- var skaidrot kā ideju, ka caur šiem priekšmetiem

mirušajam bērnam tiek nodotas zināšanas, kas noderēs pēcnāves dzīvē. Savukārt kapa piedevas pieaugušo apbedījumos vairāk saistītas ar sociālajām attiecībām un hierarhiju. Tātad piedevām bagātākie apbedījumi visdrīzāk piederējuši sabiedrībā cienītiem un augstu vērtētiem cilvēkiem. Par to liecina, piemēram īpaši bagātīgi rotātās galvassegas vīriešu apbedījumos, kas liecina par šo personu kā mednieku lielo nozīmi sabiedrībā. Jāsaprot, ka šīs sabiedrības bija mednieku-zvejnieku un vācēju sabiedrības, kuru galvenais iztikas ieguves veids bija medības. Medībās nodrošinātā pārtika – kopienas dzīvība. Līdz ar to salīdzinot zobu piekariņu un medību rīku attiecību sieviešu apbedījumos var pieļaut, ka arī atsevišķas sievietes bijušas atdzītas kā izcilas mednieces un sabiedrībā tikušas godātas. Tomēr galvenokārt bagātākie apbedījumi saistīti ar vīriešu, bērnu un pusaudžu apbedījumiem. Tātad var pieļaut, ka akmens laikmeta sabiedrībās noteicošā loma bijusi vīriešiem. Taču atsevišķos gadījumos arī sievietes tika godātas līdzīgi vīriešiem.

Tāpat kapa inventāru var saistīt ar dažādu kultūru raksturīgajām apbedīšanas paražām. Piemēram, saliektajos apbedījumos, kas saistīti ar AKLC kultūru, bieži atrasti tai raksturīgie pulētie akmens laivascirvji, kā arī ornamentētās kaula plāksnītes un protams AKLC kultūrai raksturīgā keramika. Mazākā mērā pēc līdzīgiem priekšmetiem var iegūt arī informāciju par saimniecisko darbību. Piemēram, uz vidējo neolītu attiecināmā apbedījuma ziedojumā atrasts raga rīks, kurš iespējams lietots kā kaplis. Tātad liecinot par pakāpenisku pāreju uz ražotājsaimniecību.

APZĪMĒJUMU SARAKSTS

A, AA, VI – Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Arheoloģijas nodaļas fondu šifri

AE - Arheoloģija un Etnogrāfija. - Rīga, 1957-

APL - Arheologu pētījumi Latvijā ... gadā. - Rīga, 2000-

LNVM – Latvijas Nacionālais vēstures muzejs

LVIŽ – Latvijas Vēstures institūta žurnāls

RT - Referātu tēzes zinātniskai sesijai, veltītai ... arheoloģiskiem izrakumiem un etnogrāfiskai ekspedīcijai Latvijas PSR teritorijā. - Rīga, 1959-1971.

VKPAI DC – Valsts Kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas dokumentācijas centrs

ZASM - Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu, antropologu un etnogrāfu ... gada pētījumu rezultātiem. - Rīga, 1972- 1998.

IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

Nepublicētie avoti:

1. Cimermane I. *Pārskats par izrakumiem Krāslavas raj. Ezernieku c.p. Jurkovas s. Senvietā 1967.gadā.* LNVM Inv.nr. AA 359
2. *Kvāpānu senkapi. Kultūras pieminekļu pase. 1984.gads.* VKPAI DC Inv. Nr. 25475 6505-4 I
3. Grasis N., Buža Z. *Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem auklas keramikas kultūras apbedījuma atraduma vietā Skaistkalnes pagasta „Selgās” 2004.gadā.* LNVM Inv. Nr. AA 881.
4. Loze I. *Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Aboras I vēlajā neolīta apmetnē. 1970.gadā. 1.daļa.* Inv. Nr. VIAA 779. (Glabājas Latvijas Vēstures institūta arheoloģisko materiālu krātuvē)
5. Loze I. *Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Kvāpānu II apmetnē 1978.gadā.* Inv. Nr. VIAA 385 (Glabājas Latvijas Vēstures institūta arheoloģisko materiālu krātuvē)
6. Bērziņš V. *Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Vendzavu mezolīta apmetnē 1998.gadā.* LNVM Inv.nr. AA 819
7. Zagorskis F. *Pārskats par 1971. gada arheoloģiskajiem izrakumiem Zvejnieku kapulaukā. 1 daļa.* Inv. Nr. VIAA 244. (LU Latvijas Vēstures institūts, Arheoloģisko materiālu krātuve)

Publicētie avoti:

1. Bērziņš, V. Izrakumi Vendzavu mezolīta apmetne un tas teritorijā atrastais kaps. *APL 1998 un 1999.g.*, Rīga, 2000. 13-21.lpp.
2. Cimermane I. Aizsardzības izrakumi Ezernieku Jurkovas senvietā. *RT.* Rīga, 1968. 55-57.lpp.
3. Grasis, N. Auklas keramikas kultūras apbedījumi Sarkanos un Selgās. *ZASM.* Rīga, 1996. 60-65.lpp.
4. Vankina L. Cimermane I. Izrakumi Jurkovas senvietā 1968.g. *RT.* Rīga, 1969. 57-59.lpp.

Bakalaura darbi:

1. Palma L. *Akmens laikmeta rituāli un to atspoguļojums Zvejnieku kapulauka antropoloģiskajā materiālā*: bakalaura darbs. Rīga, LUVFF Arheoloģijas un palīgzinātņu katedra, 2009.
2. Vilka A. *Trepanācijas Latvijas antropoloģiskajā materiālā*: bakalaura darbs. Rīga, LUVFF Arheoloģijas un palīgzinātņu katedra, 2009.

Literatūra:

1. Bugajska K. *Obrządek pogrzebowy łowców-zbieraczy epoki kamienia w południowej Skandynawii i na Niżu Środkowoeuropejski*. Pieejams: <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-114c2a4e-7fb4-44fe-9b60-458d9127ba56>
2. Denisova R. Zvejnieku akmens laikmeta kapulauks. Iekšējā struktūra un hronoloģija. *LVIŽ*, nr. 4. 1996. 5-29.lpp.
3. Fahlander F. *A Piece of the Mesolithic Horizontal Stratigraphy and Bodily Manipulations at Skateholm* P. 33. Pieejams: http://www.mikroarkeologi.se/publications/ch3_Fahlander.pdf
4. Gerhards G. *Saliektie apbedījumi Latvijā no antropoloģiskā viedokļa*. AE. 21. laid., Rīga, 2003.118-132.lpp.
5. Gerhards G. Zvejnieku kapulaukā apbedīto iedzīvotāju ķermeņa garums. *LVIŽ*, Nr. 2. 1996. 5-22.lpp.
6. Iršenas M. Anthropomorphic and zoomorphic figurines from the Zvejnieki burial ground in the context of the Baltic area. Statistical regularities or exceptional cases? In: *Back to the origin :new research in the Mesolithic-Neolithic Zvejnieki cemetery and environment, northern Latvia*. Stockholm : Almqvist & Wiksell International, 2006. P. 301-309.
7. Iršenas M. Anthropomorphic and zoomorphic stone age art in Lithuania, and its archaeological cultural context. In: *Archaeologia Baltica*. Vol. 13. Klaipėda, 2010. P.175-190.
8. Kurt, W. etc. Twenty-five thousand year old triple burial from Dolni Vestonice: An ice-age family? In: *American journal of physical anthropology*. 1997. Pieejams: https://www.academia.edu/2643647/Twenty-five_thousand-year-old_triple_burial_from_Doln%C3%AD_V%C4%9Bstonice_An_ice-age_family
9. *Latvijas PSR arheoloģija*. (J. Apals u.c. red.) Rīga: Zinātne, 1974. 373 lpp.

10. Larsson L. A double grave with amber and bone adornments at Zvejnieki in northern Latvia. *Archaeologia Baltica* No.13. Klaipēda, 2010. P.80-89.
11. Larsson L. Tooth for a tooth for a grave. Tooth ornaments from the graves at the cemetery of Zvejnieki. In: Larsson L. Zagorska I. *Back to the origin :new research in the Mesolithic-Neolithic Zvejnieki cemetery and environment, northern Latvia*. Stockholm : Almqvist & Wiksell International, 2006. P. 253-289.
12. Linden M. V. For equalities are plural: reassessing the social in Europe during the third millennium BC. In: *World Archaeology*. Vol.39. 2007. P.177-193.
13. Loze, I. *Akmens laikmeta māksla Austrumbaltijā*. Rīga: Zinātne, 1983. 134 lpp.
14. Loze I. Crouched burials of the Corded Ware Culture in the East Baltic. In: Lars Larsson and Ilga Zagorska (red.) *Back to the origin :new research in the Mesolithic-Neolithic Zvejnieki cemetery and environment, northern Latvia*. Stockholm : Almqvist & Wiksell International, 2006. P. 311-327.
15. Loze, I., Eberhards, G. Vēlā neolīta Aboras I apmetnes apdzīvotība. Pieejams: http://www.lza.lv/LZA_VestisA/66_5-6/3_IlzeBirutaLoze_GuntisEberhards.pdf
16. Loze I. *Neolīta apmetnes Ziemeļkurzemes kāpās*. Rīga, 2006. 223 lpp.
17. Лозе, И. Поздний неолит и ранняя бронза Лубанской равнины. Рига : Зинатне, 1979. Ст. 203
18. Loze I. Zemkopības ieviešana Latvijas teritorijā (Lubanas ezera baseins). *AE*. 19.laid. Rīga, 1997. 25-42.lpp.
19. Mellars, P. The Upper Palaeolithic revolution. In: Cunliffe, B. *The Oxford Illustrated history of prehistoric europe*. Oxford University press, 2001. P.42-79.
20. Mithen, S. J. The Mesolithic Age. In: Cunliffe, B. *The Oxford Illustrated history of prehistoric europe*. Oxford University press, 2001. P. 79-136.
21. *Mitoloģijas enciklopēdija*. (Akmenstiņš R. u.c. red.) Rīga, 1994. nr.2. 414 lpp.
22. Oshibkina S.O. *Mesolithic burial grounds and burial complexes in the forest zone of eastern europe*. Pieejams: <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.2753/AAE1061-1959460403> (aplūkots 6.03.16)
23. Oestigaarrd T., Goldhahn J. From the dead to the living: Death as transaction and re-negotiations. *Norwegian Archaeological review*. Vol 39. No.1 . 2006. P. 27-48.
24. Pearson P. M. *The archeology of Death and burial*. Texas A&M University press, 1999. P.250
25. Price D. T., Bokelmann K., Pike-Tay A. *Late paleolithic reindeer on the north european plain*. Pieejams: <http://www.nabohome.org/meetings/glthec/materials/price/08SchildFest.pdf>

26. Stutz L.N. The way we bury our dead. Reflections on mortuary ritual, community and identity at the time of Mesolithic- Neolithic transition. *Documenta Praehistorica*. No. XXXVII. 2010. P. 33-42.
27. Stutz L.N. Unwrapping the dead Searching for evidence of wrappings in the mortuary practices at Zvejnieki. In: Lars Larsson and Ilga Zagorska (red.) *Back to the origin :new research in the Mesolithic-Neolithic Zvejnieki cemetery and environment, northern Latvia*. Stockholm : Almqvist & Wiksell International, 2006. P.217-235.
28. Šnē A. Sociālais statuss un apbedījumi: Par dažiem Austrumlatvijas vēlās aizvēstures kapulauku sociālās interpretācijas jautājumiem. Grām.: *Latvijas arheoloģija. Pētījumi un problēmas*. Rīga, 2002. 171-183.lpp.
29. Šnē A. Sievietes sociālais statuss Austrumlatvijas sabiedrībā aizvēstures beigās (7-12.gs.). *Latvijas vēsture*. Rīga, 2003. 5-15.lpp
30. Šnē A. *Sabiedrība un vara: sociālas attiecības Austrumlatvijā aizvēstures beigās*. Rīga, 2002. 469 lpp.
31. Urtāns J., Petrenko V. *Grobiņas arheoloģijas pieminekļi*. Nordik, 2012. 99 lpp.
32. Vasks A. Dzintars bronzas un senajā dzelzs laikmetā Latvijas teritorijā. LVIŽ. Nr. 1. Rīga, 2015. 28-47.lpp.
33. Vasks, A. *No medniekiem un zvejniekiem līdz lopkopjiem un zemkopjiem*. Rīga, Zinātne, 2015.182 lpp.
34. Whittle, A. The first farmers. In: Cunliffe, B. *The Oxford Illustrated history of prehistoric europe*. Oxford University press, 2001. 136-167.lpp.
35. Zagorskis, F. *Zvejnieku akmens laikmeta kapulauks*. Rīga, Zinātne, 1987. 130 lpp.
36. Zagorskis, F. Kreiču neolīta kapulauks. AE, 3.laid. Rīga, 1961. 3-18.lpp.
37. Zagorska I. Amber graves of Zvejnieki burial ground. In: *Acta academiae artium Vilnensis*. Nr. 22. 2001. 109-124.lpp.
38. Zagorska I. Par kādu retu akmens laikmeta apbedīšanas tradīciju. AE, 19.laid. Rīga, 1997. 42-51.lpp.
39. Zagorska I. Mezolīts. 7600-4500. g. pr. Kr. Grām.: Ē. Mugurēvičs, A. Vasks (red.). *Latvijas senākā vēsture :9.g.t. pr.Kr. - 1200.g*. Rīga : Latvijas vēstures institūta apgāds, 2001. 40-74.lpp
40. Zagorska I. The Use of Ochre in Stone Age Burials of the East Baltic. In: *The Materiality of Death: Bodies, Burials, Beliefs*. 2008. P.115-124
41. Zagorska I. Okera jeb krāsu zemes pielietojums akmens laikmeta apbedījumos Latvijā. *Ģeogrāfija. Ģeoloģija. Vides zinātne: Referātu tēzes*. Rīga: LU, 2007. 208-209.lpp

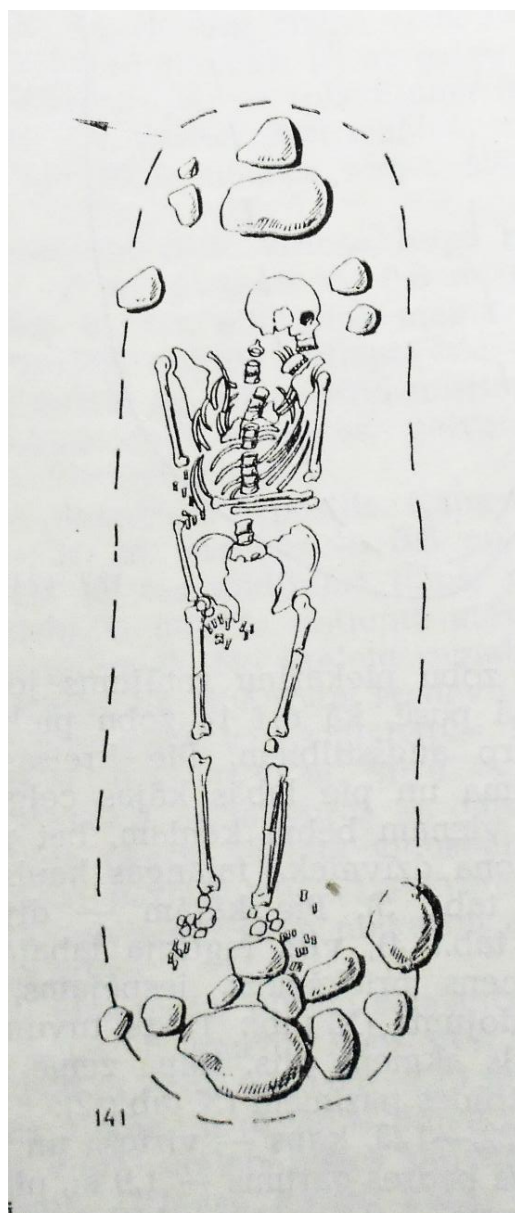
42. Zagorska I. Radiocarbon chronology of the Zvejnieki burials. In: Larsson L. Zagorska I. *Back to the origin :new research in the Mesolithic-Neolithic Zvejnieki cemetery and environment, northern Latvia*. Stockholm : Almqvist & Wiksell International, 2006. P. 91-115.
43. Zagorska I. Vēlā paleolīta beigas. 8500.- 7600. g. pr. Kr. Ē. Mugurēvičs, A. Vasks (red.). *Latvijas senākā vēsture :9.g.t. pr.Kr. - 1200.g*. Rīga : Latvijas vēstures institūta apgāds, 2001. 22-38.lpp.
44. Zvelebil, M. Innovating Hunter-Gatherers: The Mesolithic in the Baltic. In.: *Mesolithic Europe*. Cambridge University press, 2008. Pieejams: <http://uprav.ff.cuni.cz/?q=system/files/mesolithic%20europe.pdf>

PIELIKUMS

1. Attēli

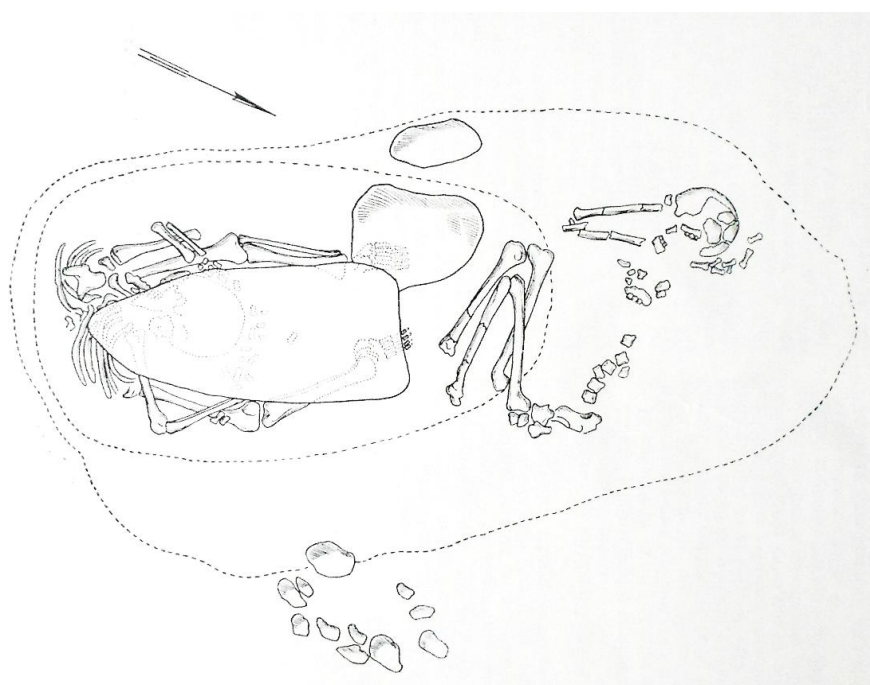
1.att. 305. kapa plāns (No Zagorskis, F. Zvejnieku akmens laikmeta kapulauks. Rīga, Zinātne, 1987. 60.lpp.)

2.att. 141.kapa plāns (No Zagorskis, F. *Zvejnieku akmens laikmeta kapulauks*. Rīga, Zinātne, 1987. 35.lpp.)

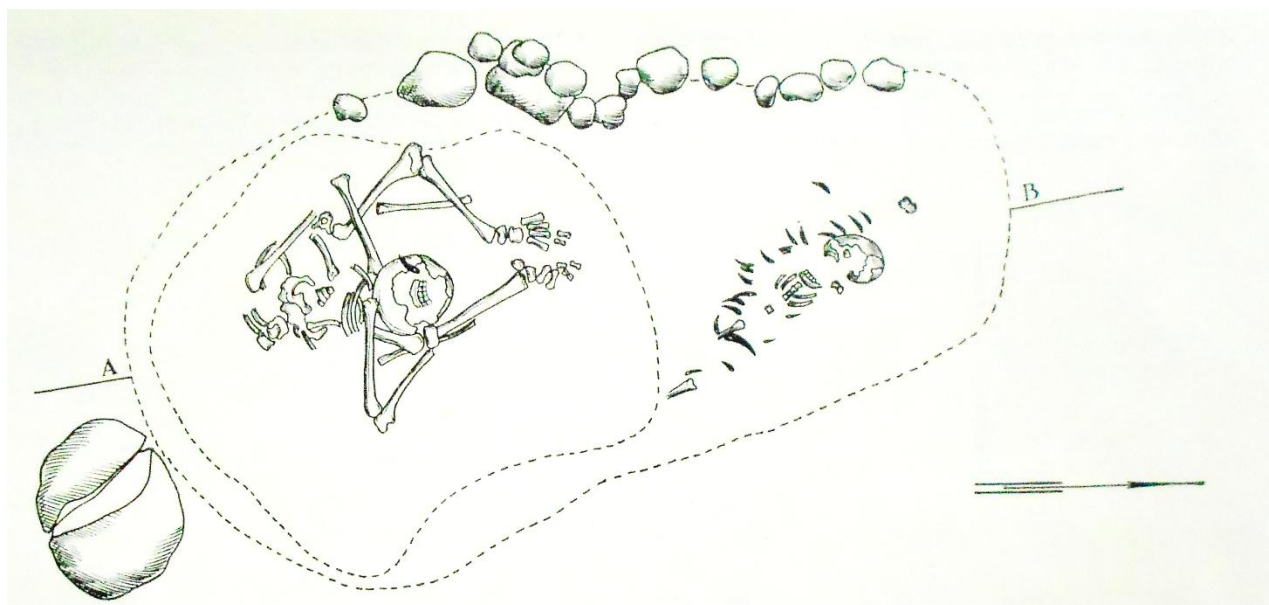
3.att. 316-317. dubultapbedījums Zvejnieku kapulaukā 2007.gada izrakumos. (No Larsson L. A double grave with amber and bone adornments at Zvejnieki in northern Latvia. *Archaeologia Baltica* No.13. Klaipēda, 2010. P.82)

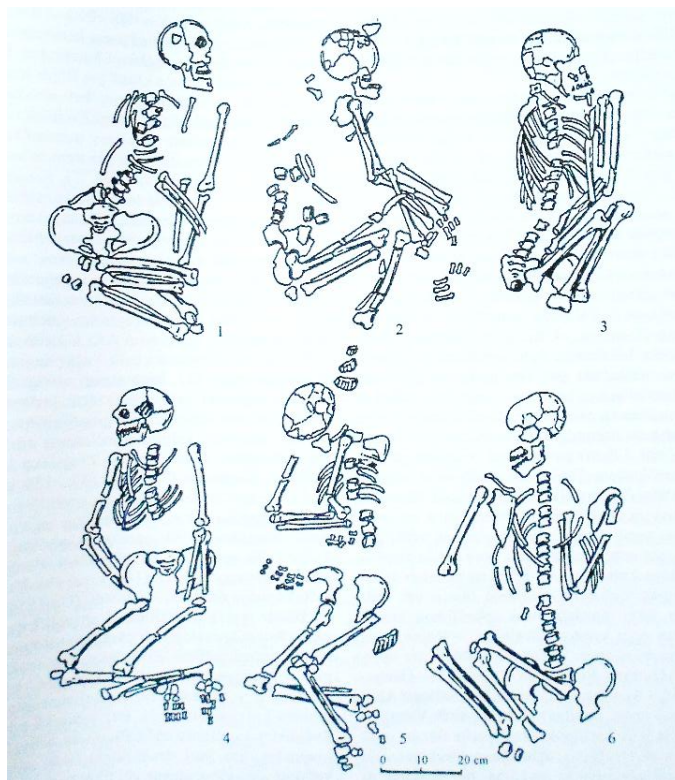
4.att. 12-13. apbedījums Kreiču kapulaukā. (No Zagorskis, F. Kreiču neolīta kapulauks. AE, 3.laid. Rīga, 1961. 8.lpp.)

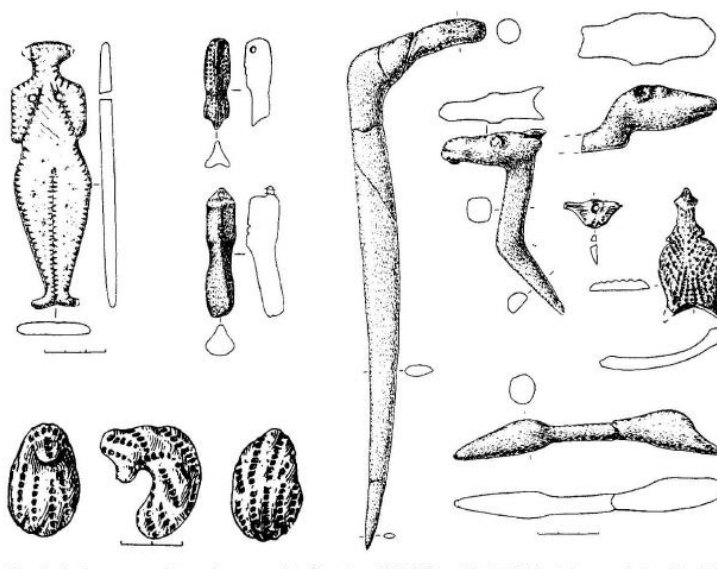
5.att. 225.apbedījums Zvejnieku kapulaukā ar dzintara ripām acu dobumos (From *Back to the origin :new research in the Mesolithic-Neolithic Zvejnieki cemetery and environment, northern Latvia*. Stockholm : Almqvist & Wiksell International, 2006. P.333)

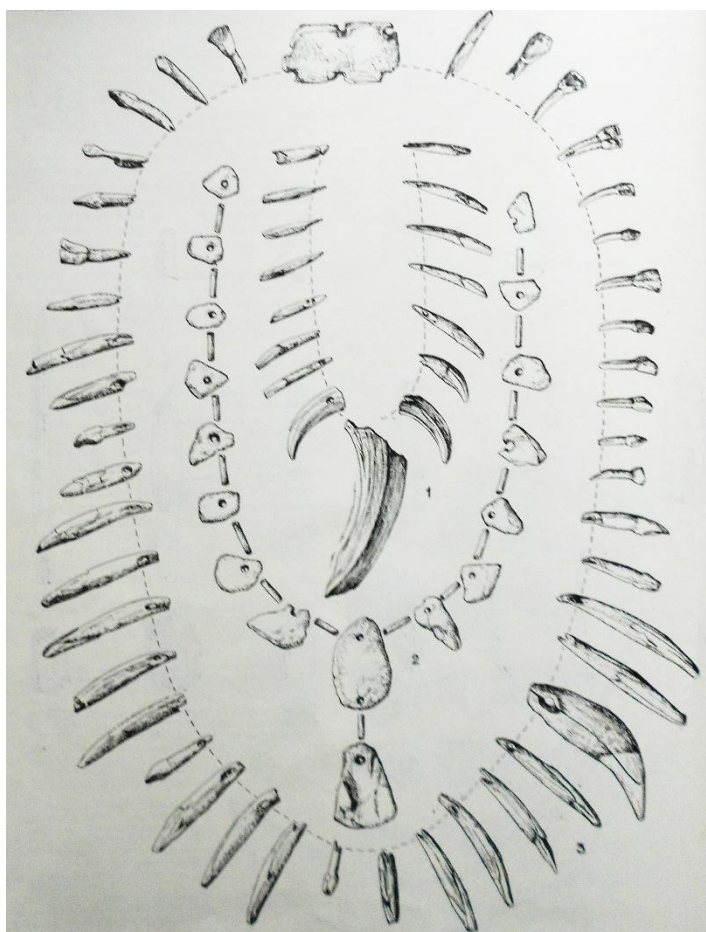
6.att. 15-16.apbedījums Kreiču kapulaukā. (No Zagorskis, F. Kreiču neolīta kapulauks. AE, 3.laid. Rīga, 1961. 10.lpp.)

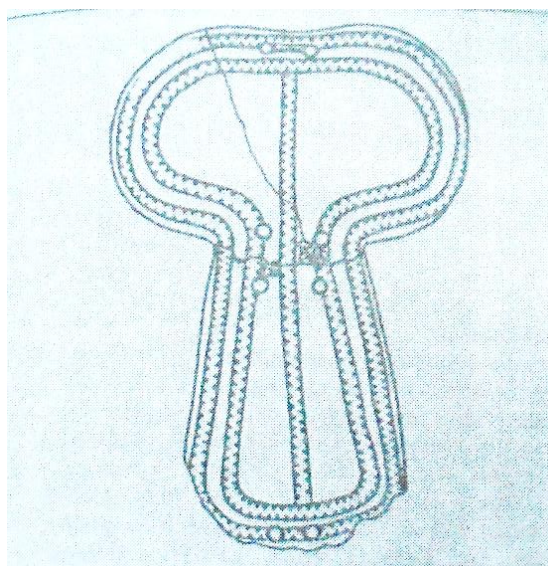
7.att. **Saliecto apbedījumu tipi Latvijā neolītā.** (No Gerhards G. *Saliectie apbedījumi Latvijā no antropoloģiskā viedokļa*. AE. 21. laid., Rīga, 2003. 119.lpp)

8.att. **Antropomorfās un zoomorfās figūriņas no Zvejnieku kapulauka** (From Iršenas M. Anthropomorphic and zoomorphic figurines from the Zvejnieki burial ground in the context of the Baltic area. Statistical regularities or exceptional cases? In: *Back to the origin :new research in the Mesolithic-Neolithic Zvejnieki cemetery and environment, northern Latvia*. Stockholm : Almqvist & Wiksell International, 2006. P. 302.)

9.att. 5, 6, 16. Kreiču apbedījumu zobu piekariņu, kaula un dzintara rotaslietas. (No Zagorskis, F. Kreiču neolīta kapulauks. AE, 3.laid. Rīga, 1961. 16.lpp.)

10.att. Raga plaksnīte no Sarkanu apbedījums. (No Grasis, N. Auklas keramikas kultūras apbedījumi Sarkanos un Selgās. ZASM. Rīga, 1996. 61.lpp.)

2. Tabulas

Nr.	Apbedījumu veids pēc skaita	Dzimums	Kapa bedres izmērs	Orientācija	Novietojums	Okers	Akmeņi	Cits	Hronoloģija	Inventārs
1	atsevišķs apbedījums	sieviete (ap 25-30 gadu veca)	ovāla 3,6x3 m bedre, kas pamatzemē iedziļināta 1,1-1,2m dziļumā	ar galvu ZA virzienā	saliectā stāvoklī uz kreisajiem sāniem	-	-	konstatēti sarežģīti bērņu rīti.	vēlāis neolīts. Auklas keramikas kultūra	neliels akmens cirvītis jeb kalts, krama nāzveida šķila, krama kasīklis, krama grieznis

1.tab. Atkalni I apbedījums. (no Urtāns J., Petrenko V. *Grobynas arheoloģijas pieminekļi*. Norik, 2012. 17.-18.lpp.)

Nr.	Apbedījumu veids pēc skaita	Dzimums	Kapa bedres izmērs	Orientācija	Novietojums	Okers	Akmeņi	Cits	Hronoloģija	Inventārs
1	atsevišķs apbedījums	vīrietis (40-45 gadu vecs)	-	ar galvu R virzienā	iespējams saliektā stāvoklī uz labajiem sāniem	-	-	-	auklas keramikas kultūra. Vēlāis neolīts	laivascirvis, kaula plāksnītes, iespējams keramika

2.tab. Sarkapu apbedījums. (No Grasis N. Auklas keramikas kultūras apbedījumi Sarkaņos un Selgās. ZASM. Rīga, 1996. 60-65.lpp)

+

Nr.	Apbedījumu veids pēc skaita	Dzimums	Kapa bedres izmērs	Orientācija	Novietojums	Okers	Akmeņi	Cits	Hronoloģija	Inventārs
1	dubult- apbedījums	1 sieviete (35-40 gadu veca)	0,80-0,90 m dziļumā. Postījumu dej kapa bedre neiezīmējas	ar galvu uz ZR, skats vērstis uz DR	uz muguras, ar ceļgalos saliektām un uz labo pusi noliektām kājām.	-	-	-	Auklas keramikas kultūras vidusposms. Vēlais neolīts	2 amforas, gliemežvāks, krama nazis, kaula kalts, neapstrādāts rags, 2 neapstrādāti kauli, 2 kaula īleņi
		1 bērns (1-1,5 gadu vecs)			sievietes kājgalī					

3.tab. Selgas apbedījums. (No Grasis N. Auklas keramikas kultūras apbedījumi Sarkanos un Selgās. ZASM. Rīga, 1996. 60-65.lpp.)

Nr.	Apbedījumu veids pēc skaita	Dzimums	Kapa bedres izmērs	Orientācija	Novietojums	Okers	Akmepi	Cits	Hronoloģija	Inventārs
1	grupveida apbedījums	1 pieaugušais 3 bērni	240x80x110 cm	ar galvām austrumos	izstiepti uz muguras	okerēts bedres dienvidu malā apbedītais skelets	vidējam bērna skeletam uz krūtīm akmens	-	neolīts	9 aļņa zobu piekarīņi. Atrasti ap roku.
2	atsevišķs apbedījums	sieviete	ovāla 1x0,80 m	ZA-DR	sēdus ar ceļgalos saliektām kājām	rūsganā krāsa kapa bedres pildījumā varētu liecināt par okera pielietojumu	-	Pirms apbedīšanas veikti uguns riti	vēlais neolīts	18 bebru un 1 aļņa zobu piekarīņš

4.tab. Jurkovas apbedījums (No Cimermane I. Pārskats par izrakumiem Krāslavas raj. Ezernieku c.p. Jurkovas s. Servietā 1967.gadā. LNVM Inv.nr. AA 359; Vankina L. Cimermane I. Izrakumi Jurkovas servietā 1968.g. RT. Rīga, 1969. 57-59.lpp.)

Nr.	Dzimums	Kapa bedres dziļums	Orientācija (ar galvu uz)	Novietojums	Okers	Akmepi	Cits	Inventārs
1		0,25	-	-				
2		0,35	RZR	uz muguras izstieptā stāvoklī. Labā roka taisna gar sāniem, kreisā uz krūtīm				
3		0,32	Z	uz muguras izstieptā stāvoklī				
4		0,3	A	uz muguras izstieptā stāvoklī		pret labas kājas ceļgalu- akmens		
5		0,3	Z	uz muguras izstieptā stāvoklī				
6		0,25	-	-				

7	sieviete	0,35	R	saliectā stāvoklī uz kreisajiem sāniem kājas cieši pie vēdera			sasieta	
8		0,5	A	izstieptā stāvoklī uz muguras.				
9	vīrietis	0,26	R	saliectā stāvoklī uz muguras. Kājas saliektas un noliektas uz labo pusi tāpat kā galva		virs kreisās kājas apakšstilba kauliem atrodas akmens		
10	sieviete	0,35	Z	saliectā stāvoklī uz kreisajiem sāniem			sasiets	

11		0,35	Z	izstieptā stāvokli uz muguras					
12		0,4	A	izstieptā stāvokli uz muguras					
13		0,35	ZR	saliektā stāvokli uz labajiem sāniem					pret kreisās rokas kauliņiem dzintara piekariņš
14	vīrietis	0,55	A	izstieptā stāvokli uz muguras					
15	vīrietis	0,45	A	izstieptā stāvokli uz muguras					

5.tab. Kvārtānu II vēlā neolīta arbedījumi. (No Лозе, И. Поздний неолит и ранняя бронза Лубанской равнины. Рига : Зинатне, 1979. Ст. 53-54.)

Nr.	Apbedījumu veids pēc skaita	Dzimums	Dziļums (m)	Orientācija	Novietojums	Okers	Akmenei	Cīts	Inventārs
1	atsevišķs	-	0,28	-	-				Caururbts dzīvnieka zobs, dzintara krelle
2	atsevišķs	-	0,28	-	-				-
3		vīrietis	0,5	ZA	uz muguras izstieptā stāvoklī, rokas gar sāniem			pie galvas horizontāli guļošas koka plāksnes paliekas	27 dzintara pogas, trīsstūrveida kaula piekarinš, slānekļa bultas uzgalis, krama nazis, bebra zoba plaksnīte, dzintara gabaliņš
4	grupveida	sieviete	0,53	DR	sēdus stāvoklī, rokas saliektas elkoņos, galva pagriezta uz sāniem.				kaula trapecveida piekarinš, 2 caururbti dzīvnieku zobi
6		sieviete	0,58	DR	saliektā stāvoklī uz kreisajiem sāniem. Kreisā roka taisna, labā tai pārliekta pāri				2 dzintara piekarīni, caururbts dzintara zobs

5	atsevišķs?	-	0,43	A	uz muguras izstieptā stāvoklī, rokas gar sāniem			pie galvas vertikāli 10 cm diametrā lielās zemē ieejošās koka paliekas	kaula buļņas uzgalis
7	atsevišķs	sieviete	0,5	A	-				caururbts dzīvnieka zobs
8	atsevišķs	bērns	0,35	Z	uz muguras izstieptā stāvoklī, rokas gar sāniem				9 dzintara pogas, 8 caururbti dzīvnieku zobi
9	atsevišķs	-	0,5	A	-				-
10	dūbult- apbedījums	bērns	0,4	ZA	saliectā stāvoklī uz kreisajiem sāniem.				dzintara poga, caururbts dzīvnieka zobs
11		bērns	0,4	Z	uz muguras izstieptā stāvoklī.				4 dzintara pogas
12	grupveida	bērns	0,4	DA	saliectā stāvoklī				-
13		bērns	0,38	DA	-				-
14		bērns	0,4	DR	saliectā stāvoklī				-

15	dubult- apbedījums	-	0,25	D	izstieprā stāvoklī			kaula īlens
16		-	0,25	D	izstieprā stāvoklī		-	
17	atsevišķs	-	0,2	-	-			kaula lunula, cilindriska dzintara krelle un piekarinš
18	atsevišķs	bērns	0,55	DR	-			2 dzintara piekarīni, 2 dzintara piekarīni- fugūriņas
19	atsevišķs	-	0,18	R	-			-
20	atsevišķs	-	0,2	ZA	-			-
21	atsevišķs	-	0,2	-	-			-
22	atsevišķs	-	0,25	-	izstieprā stāvoklī			dzintara poga
23	dubult- apbedījums	-	0,25	D	izstieprā stāvoklī			kaula buļtas uzgalis
24		-	0,25	D	izstieprā stāvoklī			-
25	atsevišķs	-	0,2	Z	uz muguras izstieptā stāvoklī			-
26	atsevišķs	-	0,2	D	uz muguras izstieptā stāvoklī			trīsstūrveida krama buļtas uzgalis
27	dubult- apbedījums	-	0,25	D	uz muguras izstieptā stāvoklī			-
28		-	0,25	Z	uz muguras izstieptā stāvoklī			cilindriskā dzintara piekarinš

29	atsevišķs	-	0,25	ZA	uz muguras izstieptā stāvoklī				2 fragmentāri kaula āķi
30	dubult- apbedījums	-	0,25	Z	uz muguras izstieptā stāvoklī			-	
31		-	0,25	D	uz muguras izstieptā stāvoklī			-	
32	atsevišķs	-	0,3	-	-			-	
33	atsevišķs	sieviete (40-45 gadus veca)	0,3	DR	saielktā stāvoklī uz kreisajiem sāniem			cilindrisks dzintara piekariņš, 2 dzintara piekariņi	
34	atsevišķs	bērns	0,35	Z			guldīts liela akmens (gludinamā akmens) tiešā tuvumā	trīsstūrveida krama buļtas uzgalis	
35	atsevišķs	-	0,34	D				-	
36	atsevišķs	-	0,42	-				-	
37	atsevišķs	-	0,42	Z				pusapaļš dzintara piekariņš	
38	atsevišķs	-	0,35	A	uz muguras izstieptā stāvoklī			-	
39	-	sieviete	0,35	D				2 caururbti dzīvnieku zobi	
40	-	sieviete	0,35	R				-	
41	atsevišķs	-	0,2	-				slānekļa piekariņš	

42	atsevišķs	-	0,4	-	uz muguras izstieptā stāvoklī					-
43	atsevišķs	bērns	0,4	ZA						-
44	atsevišķs	-	0,4	-	uz muguras izstieptā stāvoklī					-
45	atsevišķs	-	0,2	ZA						-
46	atsevišķs	-	0,2	DA						-
47	atsevišķs	-	0,5	-						3 asimetriski dzintara piekarīņi
48	dubult-	-	0,45	-						-
49	apbedījums	-	0,45	-						-
50		pieaugušais	0,2	Z	uz muguras izstieptā stāvoklī					-
51	grupveida	pieaugušais	0,2	Z	uz muguras izstieptā stāvoklī					-
52		bērns	0,2	Z	uz muguras izstieptā stāvoklī					-
53	atsevišķs	-	0,2	Z	uz muguras izstieptā stāvoklī					-
54	atsevišķs	-	0,2	Z	uz muguras izstieptā stāvoklī					-

55	atsevišķs	-	0,5	DA	saliectā stāvoklī uz kreisajiem sāniem				-
56		-	0,5	DR (seja pret Z)	saliectā stāvoklī uz kreisajiem sāniem		koka šķiedru paliekas		-
57		-	0,5	DR	saliectā stāvoklī uz labajiem sāniem		koka šķiedru paliekas		-
58	grupveida	-	0,5	DR	sēdus stāvoklī				-
59	atsevišķs	-	0,6	D	sēdus stāvoklī				-
60	dubult- arbedījums	-	0,6	DR	sēdus stāvoklī			2 kaula bultas uzgaji	
61		-	0,6	DR	sēdus stāvoklī				-

6.tab. Aboras I veidā neolīta arbedījumi (No Лозе, И. Поздний неолит и ранняя бронза Лубанской равнины. Рига : Знание, 1979. Ст. 55-53.)

Nr.	Apbedījumu veids pēc skaita	Dzimums	Dziļums pamatzemē (cm)	Orientācija (galva-kājas)	Novietojums	Okers	Akmeņi	Cits	Inventārs
1	atsevišķs	vīrietis	12	DR-ZA	uz muguras izstieptā stāvoklī				apbedījuma labajā pusē pa vidu sarkanīgs kaula bultas gala fragments, galvas rajona krama nazītis
2	atsevišķs	vīrietis	8-10cm	A-R	uz muguras izstieptā stāvoklī		Akmeņi gar bedres malām, kā arī dūres lieluma akmeņi, kas atgādina kapa segumu	kapa aizbēršanai zeme ņemta no tuvejās apmetnes teritorijas	galvas rajonā- no krama šķītas izgatavots trīsstūrveida bultas gals ar smailes pāresninājumu, pret vidu- krama bultas gals ar kājiņu, pret vidu labajā pusē- krama bultas gals ar kājiņu, kreisajā pusē kāju rajonā- plāns krama kasīklis. Plecu rajonā zem kauliem- dzīvnvieka zoba sakne, krūšu rajonā- plāns trīsstūrveida mazs krama bultas gals, pret vidu- no meža cūkas ilkņa gatavots bultas gals ar atkarpēm, krama šķīla ar apstrādes pazīmēm.

3	atsevišķs	sieviete	10	ZA-DR	uz muguras izstieptā stāvoklī. Vidusdaļa iesīģst dziļāk. Rokas izstieptas gar sāniem.	kapa bedres malas nokrautas ar akmeņiem	virs labās rokas pirkstiem-balts krama nazis, pie kreisās rokas pirkstiem-taura vai sumbra dzeroklis, krama naža fragments.
4	atsevišķs	bērns	10-15cm	DA-ZR	uz muguras izstieptā stāvoklī		-
5	atsevišķs	sieviete	35-40	R-A	uz kreisajiem sāniem, ceļgali pievilkti pie krūtīm, rokas elkoņos saliektas un pievilktas pie galvas, galvas noliekta uz krūtīm.	kapa bedres Z un A mala nokrauta ar akmeņiem	ap galvaskausu 15 caururbtu zobu piekarīni, pie zoda- mežacūkas ilkņa fragments. Tie visi iespējams pieder vienai kaklarotai

6	atsevišķs	vīrietis	68 (skaitot no velēnas)	ZA-DR	<p>pussēdus, pusguļus, ar saliektu muguru, kas balstīta pret sienu, kājas ceļos saliektas ar pēdām zem iegurna kaula un noliekta uz labo pusi. Kreisā roka izstiepta gar sāniem, labā elkonī saliekta un pārliekta pāri vidum</p>	<p>kapa bedres nokrautas ar akmeņiem (vairums plienakmeņi)</p>	<p>zem kreisās rokas- 20 dažāda veida dzintara piekariņi, 14 putnu kaula caurulītes. Visi iespējams no vienas kaklarotas.</p>
7	dubult- apbedījums		10-15 cm.	DA-ZR	<p>viens otram blakus uz muguras izstieptā stāvoklī. Rokas gar sāniem</p>	<p>starp ceļgaliem 9 dzīvnieku zobu piekariņi. Kapa bedres DA stūrī- rombiska griezuma kaula bultas gals</p>	
8							-

9	dubult- apbedījums	30-40 (no velēnas)	DA-ZR	uz muguras, kājas ceļgalos saliectas un pievilkta zem bļodas kauliem	kapa bedre nokrauta ar akmeņiem. Vīrs kājām akmeņu krāvums. Galva atbalstīta uz liela plienakmens	-
10				uz labajiem sāniem ar ceļgalos saliectām kājām	vīrs apbedījuma kājām blīvs akmeņu krāvums	-
11	atsevišķs	10	R-A	uz muguras izstieptā stāvoklī		pie galvas- dzintara piekariņa fragments, krūšu rajonā- lāča zobs

12		vīrietis	15-30	ZZR-DDA	uz labajiem sāniem ar ceļgalos stipri saliektām kājām, kas pievilktas pie krūtīm. Labā roka elkonī saliekta un palikta virs galvas	pie skeleta kājām novietoti 2 lieli akmeņi	-
13	dubulti- apbedījums	vīrietis	90 (no velēnas)	DDA-ZZR	sēdus stāvoklī ar muguru pret kapa bedres DA sienu. Galva noliekta uz priekšu un pagriezta uz kreiso pusi. Kājas ceļgalos saliektas. Rokas elkoņos saliektas un pārlīktas pār ceļgaliem		-

14	atsevišķs	10-12cm	A-R	uz labajiem sāniem ar ceļgalos saliektām kājām. Rokas elkoņos saliektas un paliktas zem galvas	apbedījums un kapa bedre intensīvi okerēta	apbedījums nokrauts ar akmeņiem	-	galvas un krūšu rajonā-kaklarota no 43 dzīvnieku zobiem. Šīs rotas centrā-caururbts lāča zoba piekariņš. Galvas labajā pusē- četrstūrains dzintara plāksnīte ar caurumiņiem gar malām.	galvas rajonā - 2 dzīvnieku zobu piekariņi
15		bērns	ZZR-DDA	uz muguras izstieptā stāvoklī (diametrāli pretēji otram apbedījumam)	apbedījums un kapa bedre intensīvi okerēta				
16	dubult- apbedījums	90 (no velēnas)	D-Z	sēdus stāvoklī ar muguru pret kapa bedres D sienu. Kājas ceļgalos saliektas un pievilktas pie krūtīm. Rokas esakrustotas virs gūžu rajona.		kapa bedres rietumu siena nokrauta ar akmeņiem			

17	dubult- apbedījums	vīrietis	22 (no velēnas)	DA-ZR	viens otram blakus uz muguras izstieptā stāvoklī			apbedījumi gulēja virs pamatzemes. Kapa bedre neiezīmējās	pie galvas- dzintara plāksnīte
18		sieviete							
19	dubult- apbedījums	bērns	22 (no velēnas)	DA-ZR	viens otram blakus uz muguras izstieptā stāvoklī			apbedījumi gulēja virs pamatzemes. Kapa bedre neiezīmējās	-
20									
21	atsevišķs	sieviete	10-15cm	DA-ZR	izstieptā stāvoklī uz vēdera ar seju uz leju, rokas gar sāniem				-

Nr.	Apbedījumu veids pēc skaita	Dzimums	Kapa bedres izmērs (garums x platums)	Orientācija	Novietojums	Okers	Akmeņi	Cits	Hronoloģija	Inventārs
1	atsevišķs apbedījums	vīrietis	1,1x0,45 m	ar galvu uz ZR	uz vēdera ar nedabiskā stāvoklī saliektām kājām	-	-	Virsskeleta konstatētas 6 paralēli izvietotas plānas melnas organiskas vielas sloksnes (iespejams mizas vai koka gabali). To izmērs garumā 50 cm, platumā 20 cm.	nav datēts, bet inventāra, kas atrasts Vendzavu apmetnē, pieredība liecina par mezolītu	-

8.tab. Vendzavu apbedījums (No Bērziņš V. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Vendzavu mezolīta apmetnē 1998.g. LNVVM Inv.nr. AA 819)

Kapa Nr.	Dzimums	Apbedījuma vieds pēc skaita	kapa bedres izmērs (m)	Orientācija	Novietojums	Okers	Akmepi	Cits	Hronoloģija
305	vīrietis. 20-25.gadus vecs. 172,54 cm garš	atsevišķs	dziļums 1,1-1,2	ar galvu uz ZA	uz muguras izstieptā stāvoklī, rokas gar sāniem.	ap skeletu sasmalcināta okera slānis			vidējais mezolīts
170	vīrietis	atsevišķs	dziļums-0,3, garums-1,9, platums-0,7	Z	uz muguras izstieptā stāvoklī, rokas gar sāniem.	bedres pamatā		kapa bedres pildījumā melna zeme	vidējais mezolīts
154	vīrietis	atsevišķs	0,6 x 2,1 x 0,5	R	uz muguras izstieptā stāvoklī, rokas gar sāniem.	ap skeletu, izņemot galvas rajonu, 2-3 cm biezs okera slānis	galvgalis nokrauts ar akmeņiem. Kājgali viens akmens	bedres pildījumā pelēcīga grants	vidējais mezolīts

39	vīrietis	atsevišķs	0,25 x 2,10 x 0,5	Z	uz vēdera izstieptā stāvoklī	ap galvu nedaudz okers	galvgali divi lieli granītakmeņi	bedres pildījumā pelēcīga grants	vēlais mezolīts
57	sieviete	atsevišķs	1,10 x 1,85 x 0,5	ZR	uz muguras izstieptā stāvoklī	bedres sienas nobērtas ar okeru		bedres pildījumā pelēcīga grants ar akmeņiem	vēlais mezolīts
2	vīrietis	atsevišķs	0,35 x 1,80 x 0,4	ZR	uz muguras izstieptā stāvoklī	intensīvs okera slānis		bedres pildījumā pelēcīga grants	vēlais mezolīts
76	sieviete	atsevišķs	0,75 x 2,20 x 0,5	DA	uz muguras izstieptā stāvoklī	ap skeletu intensīvs okera slānis	akmens krāvums kapa abos galos		vēlais mezolīts
85- 85a	sieviete un bērns	dubul- apbedījums	0,6 x 1,9 x 0,5	D	sieviete uz muguras izstieptā stāvoklī, rokas gar sāniem, pēdas sakrustotas. Zidainis starp augšstilbiem	ap skeletu okers	pret bedres vidu un malām nelieli akmeņi	pildījumā pelēcīga zeme	vēlais mezolīts/agrais neolīts
89	pieaugušais	atsevišķs		A-R					agrais neolīts

197	vīrietis	atsevišķs	0,7 x 1,5 x 0,7	ZA	saliectā stāvoklī uz muguras				pildījumā melna zeme	agrais neolīts
122	vīrietis un pusaudzis	ģubult- apbedījums	0,6 x 1,9 x 0,6	D	uz muguras izstieptā stāvoklī	ap skeletu intensīvs okera slānis	dienvidu galā akmeņu krāvums			vēlais mezolīts/agrais neolīts
123					virs vīrieša					
251	vīrietis	atsevišķs	0,5 dziļums un platums	D	izstieptā stāvoklī uz muguras				melns mītnu zemes slānis ar krama šķīlām	agrais neolīts
178	sieviete				izstieptā stāvoklī uz vēdera	galvas rajonā plāns okers				
179	vīrietis (kaulos ievainojuma pēdas)			A	izstieptā stāvoklī uz vēdera				melna zeme ar krama un kvarca šķīlām, kalcinētu kaulu	agrais neolīts
180	vīriets	grupveida (vienlaicīgi)	0,5 x 2,5 x 1,1		uz vēdera nedaudz uz kreiso sānu	vājas okera pēdas			šķembām un dzīvnieku kaulu fragmentiem.	agrais neolīts
181	vīrietis (kaulos redzmas ievainojuma un slimības pēdas)			R	uz vēdera					

182	vīrietis		R	uz vedera	nedaudz okers		apkārt pelēcīga grants	
121	sieviete	atsevišķs	D	izstieptā stāvoklī uz muguras	ap skeletu intensīvs okera slānis		tumši pelēcīga zeme	vēlais mezolīts/agrais neolīts
173	vīrietis un bērns (0,45 m garš)	dubult- apbedījums	R	nedaudz uz labajiem sāniem, kājas ceļgalos saliektas	galvas un iegurņa rajonā nedaudz okers		pelēcīga grants	agrais neolīts
174				izstieptā stāvoklī uz muguras				agrais neolīts
153	vīrietis	atsevišķs	D	izstieptā stāvoklī uz muguras	ap galvu 10cm biezs okera slānis	D malā reti granit-akmeņi	gaiši pelēcīga un melna zeme	agrais neolīts
300	vīrietis	atsevišķs	R	izstieptā stāvoklī uz muguras	pakausa rajonā nedaudz okers		melna zeme	agrais neolīts
210	vīrietis	atsevišķs	R	saliektā stāvoklī?				agrais neolīts
162	vīrietis	atsevišķs	A	uz muguras izstieptā stāvoklī	ap galvu nedaudz okers		bedres pildījumā melna zeme	agrais neolīts

274	pieaugušais							vidējais neolīts
275	vīrietis			izstieptā stāvoklī uz muguras			seja nolipināta ar ziliem māliem, kas jaukti ar okeru. Acu dobumos pa dzintara ripai	vidējais neolīts
276	vīrietis		garums 1,8; platums 0,9	izstieptā stāvoklī uz muguras				vidējais neolīts
277	vīrietis			izstieptā stāvoklī uz muguras			ap seju ar okeru jaukti zilgani māli, zem galvas zilganie māli bez okera	vidējais neolīts
278	pieaugušais							vidējais neolīts
165	vīrietis	atsevišķs	0,35 x 1,8 x 0,6	uz muguras izstieptā stāvoklī	ap skeletu vienmērīgs okera slānis			vidējais neolīts

252	vīrietis	atsevišķs	garums 2, platums un dziļums dažāds	A	izstieptā stāvoklī uz muguras	kāju kreisajā pusē okerēts laukums, ar melnas zemes un degušu akmeņu pieaugumu	melna mītnu zeme, kas bērtā pirms miruša	vidējais neolīts
226	bērns (0-7.g.v.)	atsevišķs	0,4 x 1 x 0,3	DA	izstieptā stāvoklī uz muguras	ap skeletu okers		vidējais neolīts
206	pusaudzis 11-13g.vecs	kolektīvs apbedījums + ziedojums	Bedres Z siena taisna, bet D siena slīpi. Tā ka bedre uz augšu paplašināta.	R	izstieptā stāvoklī uz muguras		apbērts ar melnu zemi, kas jaukta ar granti. Ap galvu zilgani māli	vidējais neolīts
207	bērns 9.g.v.			A	izstieptā stāvoklī uz vēdera	apbērts ar sasmalcinātu okeru		vidējais neolīts
208	pusaudzis			A	izstieptā stāvoklī uz labajiem sanieņiem	zem mirušajiem biezs okera slānis	zem mirušajiem biezs melnas zemes slānis	vidējais neolīts

209	pusaudzis			A	izstieptā stāvoklī uz kreisajiem saniem				vidējais neolīts
124	vīrietis	atsevišķs	dziļums 0,5, platums 0,6	DR	izstieptā stāvoklī uz muguras		pakausa rajonā nedaudz okers		vidējais neolīts
184	vīrietis	dubult- apbedījums	0,4 x 2,1 x 1	ADA	izstieptā stāvoklī uz muguras		ap skeletu nedaudz okers		vidējais neolīts
185	vīrietis								vidējais neolīts
164	vīrietis 25-30.g.v.	atsevišķs	0,35 x 1,9 x 0,6	A	izstieptā stāvoklī uz muguras		nedaudz okers pakausa un labas rokas rajonā		vidējais neolīts
220	vīrietis			DA	izstieptā stāvoklī uz muguras				vidējais neolīts
221	pieaugušais			DA	izstieptā stāvoklī uz muguras				vidējais neolīts
222	pieaugušais	kolektīvs	0,6 x 2,3 x 1	DA	izstieptā stāvoklī uz muguras		apbērti ar okeru		vidējais neolīts
223	pieaugušais			DA	izstieptā stāvoklī uz muguras				vidējais neolīts
224	bērns			ZR					vidējais neolīts

225	pieaugušais			ZR	stāvoklī uz labajiem sāniem			vidējais neolīts
282	sieviete			A	izstieptā stāvoklī uz muguras		bedres pildījumā melna mītnu zeme ar krama šķilām	vidējais neolīts
283	bērns	dziļums 0,3-0,35	R					vidējais neolīts
284	sieviete		R	izstieptā stāvoklī uz muguras				vidējais neolīts
228	vīrietis	atsevišķs	0,65 x 1,8 x 0,5	A	izstieptā stāvoklī uz muguras		melna mītnu zeme	vidējais neolīts
201	bērns 9-11.g.v.	atsevišķs	0,6 x 2 x 0,6	R				vidējais neolīts
199	sieviete	atsevišķs	0,4 x 1,7 x 0,5	AZA	izsieptā stāvoklī uz vēdera		melna mītnu zeme	vidējais neolīts
137	pieaugušais	atsevišķs	0,65 x 3 x 2,4	A	uz kreisajiem sāniem	okers ap kaltu	melna zeme	vēlais neolīts
186	pusaudža	atsevišķs	0,3 x 1 x 0,7	RDR	saliectā stāvoklī uz muguras		melna mītnu zeme	vēlais neolīts

9.tab. Ar kalibrēto C-14 metodi datētie Zvejnieku kapulauka apbedījumi. (No Zagorskis, F. Zvejnieku akmens laikmeta kapulauks.

Zinātne, 1987. 130 lpp.)

Maģistra darbs „Sabiedrību atspoguļojums akmens laikmeta apbedģšanas tradģcijās Latvijas terģtorģjā” izstrādāts LU Vēstures un filozofģjas fakultātē.

Ar savu parakstu aplģcinu, ka pģtģjums veikts patstāvģgi, izmantoti tikai tajā norādģtie informāģcijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopģja atbilst izdrukai.

Autors: Dita Pole / _____ / __.05.2016.

Rekomendģju darbu aizstāvģšanai

Vadģtājs: Dr. Habil., hist., profesors Andrejs Vasks / _____ / __.05.2016.

Recenzents: Docents Andris Ņnē

Darbs iesniegts Vēstures un filozofģjas fakultātē ____.05.2016.

Studģju metodiķe:

Darbs aizstāvģts Maģistra studģju programmas “Vēsture” gala pārbaudģjumu komisģjas sēdē

__.05.2016. prot. Nr. _____, vģrtģjums _____

Komisģjas sekretārs: _____ /doc. Mārtģņģ Mintaurģ/